

”VALITUT AAMUT EIVÄT PAINA”

Varusnaisten kokemukset ja tulkinnat sukupuoliin perustuvasta kielteisestä kohtelusta

Vera Kuusinen
Maisterintutkielma
Yhteiskuntapolitiikka
Yhteiskuntatieteiden ja filo-
sofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Tekijä Vera Amanda Kuusinen	
Työn nimi "Valitut aamut eivät paina": Varusnaisten kokemukset ja tulkinnat sukupuoleen perustuvasta kielteisestä kohtelusta	
Oppiaine Yhteiskuntapolitiikka	Työn tyyppi Pro gradu -tutkielma
Aika Kevät 2023	Sivumäärä 88 sivua + 3 liitettä
Ohjaaja Tiina Silvasti, Suvi Kouri	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena on selvittää vapaaehtoisen asepalveluksen suorittaneiden naisten kokemuksia ja tulkintoja sukupuoleen perustuvasta kielteisestä kohtelusta. Tarkastelen sukupuolesta aiheutuneita kiusaamisen, syrjinnän, häirinnän ja mikroaggression eli hienovaraisten loukkausten kokemuksia. Armeija on perinteisesti ollut miehinen instituutio, joka perustuu maskuliinisille normeille. Viime vuosina naisten vapaaehtoisen asepalveluksen suosio on ollut voimakkaassa kasvussa, kun hakijoita on ollut yli tuhat vuodessa. Samaan aikaan naisten armeijassa kokema epäasiallinen käytös on nostettu esiin erityisesti mediakeskusteluissa. Aiheesta on kuitenkin tehty Suomessa melko vähän tutkimusta.</p> <p>Tarkastelen ensinnäkin, millaisia sukupuoleen liittyviä kielteisen kohtelun kokemuksia varusnaisilla on asepalveluksessa. Toiseksi analysoin, miten varusnaiset tulkitsevat näitä kokemuksia. Kolmanneksi tutkin, miten tieto ja kokemukset sukupuoleen liittyvästä kielteisestä kohtelusta ohjaa varusnaisten käyttäytymistä eli millaisia selviytymiskeinoja naisilla on asepalveluksessa, kun he tiedostavat sukupuoleen liittyvän kielteisen kohtelun mahdollisuuden. Hyödynnän työssäni erityisesti asevoimia ja sukupuolta käsittelevää sotilassosiologista tutkimusta sekä muun muassa sukupuoliseen häirintään ja muuhun epäasialliseen käytökseen liittyvää nuorisotutkimusta. Tutkielma ammentaa sosiaalisen konstruktio- nismien tutkimusperinteestä. Aineistona on vapaaehtoisen asepalveluksen vuosina 2016–2021 suorittaneilta naisilta keräämäni haastattelut, joita analysoin teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin.</p> <p>Tutkimustuloksina esitän, että sukupuoleen liittyviä kielteisen kohtelun kokemuksia asepalveluksessa aiheuttavat <i>ulkopuolisuuden korostaminen, ennakkoluulot ja kyseenalaistaminen, suorituspainet ja korkeat odotukset sekä sukupuolinen ja seksuaalinen häirintä</i>. Tässä aineistossa varusnaiset tulkitsevat sukupuoleen liittyviä kielteisen kohtelun kokemuksia <i>hyväntahtoisesti, kriittisesti, ristiriitaisesti ja epäroivoasti</i>. Analyysin perusteella varusnaisten selviytymiskeinoja puolestaan ovat <i>suorituskeskeisyys, itsensä kovettaminen, sukupuoliroolien kanssa tasapainoilu sekä ennaltaehkäisevät keinot</i>. Tutkielmani tulokset osoittavat, että vakiintuneet sukupuolikäsitykset, jotka aliarvioivat naisten kyvyn suoriutua asepalveluksesta, vahvistavat sukupuoleen liittyvää kielteistä kohtelua ja lisäävät varusnaisten paineita osoittaa heihin liitetyt negatiiviset stereotypiat vääriksi. Sukupuolen lisäksi varusnaisten kokemuksiin vaikuttaa aineistoni valossa palveluksen vapaaehtoisuus naisille, joka paitsi lisää sukupuolten välistä vastakkainasettelua, luo naisten käyttäytymiselle uudenlaisia kestämissä odotuksia. Vaikka valtaosa sukupuoleen liittyvästä kielteisestä kohtelusta näyttää tulevan varusmiehiltä, aineistossa esiintyy myös kantahenkilökunnan harjoittamaa sekä naisilta naisille kohdistuvaa sukupuoleen perustuvaa kielteistä kohtelua.</p>	
Asiasanat varusnaiset, asepalvelus, armeija, sukupuoli, epäasiallinen kohtelu, häirintä, mikroaggressio	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

KUVIOT

KUVIO 1	Vapaaehtoiseen asepalvelukseen hakeneiden naisten määrä vuosina 1995–2023	6
---------	---	---

TAULUKOT

TAULUKKO 1	Haastateltavien taustatiedot.....	31
TAULUKKO 2	Sukupuoleen liittyvät kielteisen kohtelun kokemukset ja niiden aiheuttajat.....	37
TAULUKKO 3	Sukupuoleen liittyvän kielteisen kohtelun tulkinnat	55

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	NAISTEN VAPAAEHTOINEN ASEPALVELUS	4
2.1	Naisten sotilaalliset mahdollisuudet laajenivat 1990-luvulla	4
2.2	Naisten vapaaehtoinen asepalvelus laissa ja tilastoissa	5
2.3	Kohti koko ikäluokan kutsuntoja	7
2.4	Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus Puolustusvoimien ohjeissa	8
3	KESKEISET KÄSITTEET	10
3.1	Sukupuoleen liittyvät käsitteet	10
3.2	Totaalinen instituutio	11
3.3	Hegemoninen maskuliinisuus	12
3.4	Sukupuoleen liittyvä kielteinen kohtelu	13
3.5	Varusnainen	15
4	ARMEIJA, SUKUPUOLI JA KIELTEINEN KOHTELU	16
4.1	Keskeinen kirjallisuus	16
4.2	Naiset miesvaltaisilla aloilla	17
4.2.1	Sukupuolittunut turvallisuusala	17
4.2.2	Miesvaltaiset alat ja sukupuoleen perustuva kielteinen kohtelu	18
4.3	Sukupuoleen perustuva kielteinen kohtelu armeijassa	19
4.3.1	Sukupuoleen perustuvan kielteisen kohtelun yleisyys ja tavat	20
4.3.2	Sukupuoleen liittyvä mikroaggressio	21
4.3.3	Suoriutuminen ja kestämissen eetos	22
4.3.4	Sotilasnaisen roolit	23
4.3.5	Sukupuoleen liittyvien tilanteiden määrittely	24
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	26
5.1	Tutkimuskysymykset	26
5.2	Aineistona teemahaastattelut	27
5.2.1	Haastatteluiden toteutus	27
5.2.2	Aineistonkeruuprosessi	29
5.2.3	Aineiston kuvailu	31
5.3	Sosiaalinen konstruktionismi	32
5.4	Teoriaohjaava sisällönanalyysi	33
5.5	Tutkimusetiikka ja tietosuojat	35

6	SUKUPUOLEEN LIITTYVÄT KIELTEISEN KOHTELUN KOKEMUKSET.....	37
6.1	Ulkopuolisuus	38
6.1.1	Sukupuolen mukainen eristäminen.....	38
6.1.2	Fyysinen eristäminen.....	39
6.1.3	Erityisjärjestelyt	40
6.1.4	Ulkopuolisuus hierarkkisesta positiosta tuotettuna	41
6.2	Ennakkoluulot ja kyseenalaistaminen	42
6.2.1	Naiset kokeilemassa - oikeat ja väärät motiivit.....	42
6.2.2	Epäpätevänä kohtelevminen.....	43
6.2.3	Fyysisen jaksamisen epäileminen	44
6.2.4	Naiset movettajia	44
6.3	Suorituspainee ja korkeat odotukset.....	45
6.3.1	Odotus ehtymättömästä motivaatiosta	45
6.3.2	Pärjäämiseen ja fyysiseen kuntoon liittyvät odotukset.....	46
6.3.3	Kun yksi nainen edustaa kaikkia naisia.....	48
6.4	Sukupuolinen ja seksuaalinen häirintä	49
6.4.1	Alentava puhe ja naisten vastuuttaminen	49
6.4.2	Seksuaalissävytteinen (ja seksistinen) huumori.....	50
6.4.3	Varusnaisten seksuaalisointi.....	51
6.4.4	Prosessinomainen häirintä ja fyysinen ahdistelu	52
7	SUKUPUOLEEN LIITTYVÄN KIELTEISEN KOHTELUN TULKINNAT.....	54
7.1	Hyväntahtoinen tulkinta.....	55
7.1.1	"Minä otin sen hyvällä"	55
7.1.2	Harmiton huumori	56
7.2	Kriittinen ja ristiriitainen tulkinta.....	57
7.2.1	"Ykski kerta on mun mielest liikaa"	57
7.2.2	"Oisko mun pitäny kuitenkin pitää siitä puhuttelu"	59
7.2.3	"Toi ei todellakaa oo mitenkää pahimmast pääst"	60
7.3	Epäröivä tulkinta.....	61
8	VARUSNAISTEN SELVIITYMISKEINOT	63
8.1	Suorituskeskeisyys.....	63
8.1.1	Motivaation ja pärjäämisen osoittaminen.....	63
8.1.2	Move-leiman välttely ja sairaana palvelevminen	65
8.2	Itsensä kovettaminen.....	66
8.2.1	Henkinen kestäminen ja heikkouteen liitettyjen tunteiden piilottaminen	67
8.2.2	Sietämisen ja joukkoon mukautumisen painee	68
8.3	Sukupuoliroolien kanssa tasapainoilu.....	70

8.3.1	Armeijassa voi olla "oma itsensä", mutta.....	71
8.3.2	Hillitty käytös.....	72
8.4	Ennaltaehkäisevät keinot	74
9	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	75
9.1	Varusnaisten sukupuoleen liittyvät kielteisen kohtelun kokemukset, niiden tulkinta ja selviytymiskeinot.....	75
9.2	Tulosten tulkinta	76
9.3	Lopuksi	78
	LÄHTEET	82
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Tutkin tässä pro gradu -tutkielmassa vapaaehtoisen asepalveluksen suorittaneiden naisten kokemuksia ja tulkintoja sukupuoleen perustuvasta kielteisestä kohtelusta. Sukupuoleen perustuvalla kielteisellä kohtelulla tarkoitan sukupuolesta aiheutuneita kiusaamisen, syrjinnän, häirinnän ja mikroaggression eli hienovaraisten loukkausten kokemuksia. Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) Millaisia sukupuoleen liittyviä kielteisen kohtelun kokemuksia varusnaisilla on asepalveluksessa?
- 2) Miten varusnaiset tulkitsevat sukupuoleen liittyviä kielteisen kohtelun kokemuksia?
- 3) Miten tieto ja kokemukset sukupuoleen liittyvästä kielteisestä kohtelusta ohjaa varusnaisten käyttäytymistä?

Vuonna 2017 maailmanlaajuisesti ilmiöksi levinnyt *#metoo*-kampanja nosti esille naisiin kohdistuvan häirinnän ja ahdistelun. Kampanjan ansiosta myös naisten armeijassa kokema sukupuolinen syrjintä ja seksuaalinen häirintä ovat saaneet viime vuosina mediahuomiota. (Kouri 2020, 144.) Ruotsissa *Dagens Nyheter* -lehti julkaisi heti vuoden 2017 syksyllä 1 768 sotilaana ja siviilinä työskennelleen naisen allekirjoittaman vaatimuksen väkivallan ja häirinnän lopettamiseksi Ruotsin armeijassa. Vaatimuksen saatteena oli nelisenkymmentä todistajanlausuntoa Ruotsin puolustusvoimissa tapahtuneesta epäasiallisesta kohtelusta. (ks. Alvinius & Holmberg 2019, 1256.)

Suomessa ei ole tietävästi ollut vastaavaa joukkoprotestia, mutta mediassa¹ viime aikoinakin uutisoitujen tapausten lisäksi keskustelua on herättänyt Kaisa-Maria Töllin kirja *Häiriö! Nainen intissä* (2018). Tietokirjan keskiössä ovat Töllin omat ja hänen haastattelemiensa naisten kielteiset palveluskokemukset. (Tölli 2018; ks. myös Kouri 2020, 144.) Kirjaa on arvosteltu todellisuutta kielteisemmäksi, minkä vuoksi sitä on pidetty yksipuolisena kuvauksena naisten asepalveluksesta (ks. Sipilä 2018, 28). Lisäksi Tölliä on kritisoitu muun muassa systemaattisen analyysin puutteesta. Tölli

¹ Ks. esim. Helsingin Sanomat 20.12.2021 <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000008443252.html>; Apu 7.4.2023 <https://www.apu.fi/artikkelit/seksuaalinen-hairinta-kuriin-jos-naisia-halutaan-lisaa-armeijaan>.

sai kirjallaan kuitenkin aikaan keskustelua naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta sekä siihen liittyvistä haasteista. (ks. Otonkorpi-Lehtoranta 2019.)

Mediahuomiosta huolimatta tutkittua tietoa sukupuoleen liittyvästä kielteisestä kohtelusta asepalveluksessa on tehty Suomessa varsin vähän, joten aihepiiristä tarvitaan lisää tutkimusta. Laajimmat tutkimukset on toteutettu Tampereen yliopiston työelämän tutkimuskeskuksessa osana sukupuolten tasa-arvon tutkimusta Puolustusvoimissa. Kyselytutkimusten perusteella naiset kokevat asepalveluksessa miehiä useammin eriarvoista kohtelua, kiusaamista ja sukupuolista häirintää (Leinonen, Otonkorpi-Lehtoranta & Nikkanen 2017, 30–42).

Sukupuolta voidaanakin pitää keskeisenä palveluksessa koettua kielteistä kohtelua jäsentävänä ja erottelevana tekijänä. Ottaen huomioon viimeaikaiset suunnitelmat kutsuntojen ulottamisesta myös naisiin, on entistä tärkeämpää kyetä tunnistamaan ja nostamaan esille liian usein piiloon jäävät ongelmat. Tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta korostavat viralliset linjaukset eivät poista arjen käytännöissä tapahtuvia epäkohtia. Naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta suosion kasvaessa yhä useampi nainen saattaa joutua tilanteeseen, jossa tasa-arvopuheista huolimatta ei tunne itseään tervetulleeksi armeijaan. Sukupuoleen liittyvä kielteinen kohtelu tekee pahimmillaan asepalveluksesta traumaattisen kokemuksen, jonka seurauksena yksilö menettää luottamuksen sekä itseensä että Puolustusvoimiin (ks. Tölli 2018, 285–87).

Vaikka tarkasteluni rajoittuu naisiin, kielteinen kohtelu armeijassa koskettaa myös muita ryhmiä, erityisesti vähemmistöjä. Asiattoman käytöksen taustalla voi olla monenlaisia tekijöitä, kuten henkilön mielipiteet, ikä, etnisyys, seksuaalinen suuntautuminen, sukupuoli sekä useiden tekijöiden intersektiot. Aiemmat tutkimukset osoittavat, että rasmin ja syrjinnän kohteena ovat olleet niin maahanmuuttajataustaiset kuin vanhoihin vähemmistöihin, romaneihin ja saamelaisiin, kuuluvat varusmiehet (ks. Leinonen, Nikkanen & Otonkorpi-Lehtoranta 2018; myös Lahelma 2005, 312–13.) Edelleen, transsukupuoliset ja ei-heteroseksuaaliset nuoret ovat huonon kohtelun pelossa joutuneet piilottamaan sukupuoli-identiteettiään tai seksuaalista suuntautumistaan. Esimerkiksi homovastaiset puheet ja ennakkoluulot ovat tutkimusten mukaan armeijan heteronormatiivisessa kulttuurissa arkipäivää. (ks. esim. Lehtonen 2015.)

Kiinnostukseni aihepiiriä kohtaan juontuu omista kokemuksistani asepalveluksessa vuosina 2017–2018. Huomasin tuolloin, että naisiin kohdistui niin arkipäiväistä ja huomaamatonta mikroaggressiota kuin selvää sukupuoleen liittyvää häirintää. Asiasta ei kuitenkaan puhuttu avoimesti ja mietin jälkepäin, mikä sai varusnaiset vaikeutamaan kokemuksistaan. Armeijakontekstin tunteminen tuottaa sellaista sisäpiiriläisyyttä, joka auttaa minua esimerkiksi armeijassa käytetyn kielen ja käytäntöjen ymmärtämisessä. Tiedostan kuitenkin positioni tutkijana ja ulkopuolisena havainnoijana, minkä vuoksi suhtaudun kriittisesti myös omiin käsityksiini. (vrt. esim. Juvonen 2017.)

Tutkin varusnaisten kokemuksia ja tulkintoja sukupuoleen perustuvasta kielteisestä kohtelusta laadullisen tutkimuksen keinoin. Laadullinen ote mahdollistaa yksilöllisten kokemusten ja merkitysten tarkastelun, enkä pyri tutkimustulosten laajaan yleistettävyyteen (esim. Tuomi & Sarajärvi 2018, 98; Aaltio & Puusa 2020, 188; Puusa & Juuti 2020, 76–85). Tieteenfilosofisilta lähtökohdiltaan tämä työ nojaa sosiaaliseen konstruktionismiin, joka korostaa kielen ja vuorovaikutuksen merkitystä sosiaalisen todellisuuden rakentumisessa (esim. Pietikäinen & Mäntynen 2019). Keräsin tutkimukseni aineiston haastattelemalla vapaaehtoisen asepalveluksen vuosina 2016–2021 suorittaneita naisia. Aineisto koostuu kymmenestä teemahaastattelusta, joita analysoin teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin.

Työni fokuksessa on siis naissukupuoli ja siitä aiheutuvat kielteiset kokemukset asepalveluksessa. Sisällytän tarkasteluun aineiston osat, joissa haastateltavat puhuvat kokemuksista suhteessa sukupuoleen ja sukupuoli esiintyy jollain tapaa merkityksellisenä kokemusten kannalta. Jätän analyysin ulkopuolelle sellaiset aineiston osat, joissa naissukupuoli ei tule edes epäsuorasti esille merkityksellisenä. Tällaisia asioita ovat tapauskohtaisesti esimerkiksi naisten keskinäiset kiistat, kiusaaminen ja syrjintä, ryhmädynamiikka sekä miesten kokema epäasiallinen kohtelu.

Vaikka tarkastelen ongelmakohtia naisten integroitumisessa armeijaan, tiedostan, että kaikki naiset eivät koe sukupuoleen liittyvää kielteistä kohtelua palvelusta suorittaessaan. On myös huomattava, että haastattelemieni naisten kokemukset eivät olleet yksinomaan negatiivisia vaan kaikkiaan hyvinkin myönteisiä. Haastateltavat jakoivat lisäksi useita positiivisia kokemuksia, jotka olivat seurausta heidän sukupuolestaan. Myönteisten kokemusten tarkastelu kielteisten kokemusten ohella olisi kuitenkin laajentanut analyysia tämän työn resursseihin nähden suhteettomasti.

Lisäksi, kuten edellä totesin, sukupuolen ohella kielteisen kohtelun kokemuksiin voi vaikuttaa moni muukin tekijä, kuten etninen tausta, seksuaalisuus tai vaikkapa palvelusyksikkö ja sen kulttuuri (ks. esim. Bonnes 2021). Risteäviä eroja tarkasteleva intersektionaalinen lähestymistapa olisi tuonut analyysiin lisää syvyyttä, mutta haastatteluaineistossa ei esiintynyt riittävästi variaatiota, jotta olisin pystynyt erittelemään luotettavasti myös muita kielteistä kohtelua aiheuttavia tekijöitä.

Seuraavaksi teen katsauksen naisten vapaaehtoisen asepalveluksen kehitykseen ja ajankohtaiskeskusteluun. Kolmannessa luvussa määrittelen työni keskeiset käsitteet ja neljännessä luvussa taustoitan sukupuoleen liittyvää kielteistä kohtelua sotilaskontekstissa. Viidennessä luvussa puolestaan kerron tutkimuksen toteutuksesta, minkä jälkeen luvuissa 6–8 esittelen analyysin tulokset. Lopuksi teen yhteenvedon.

2 NAISTEN VAPAAEHTOINEN ASEPALVELUS

Tässä luvussa teen lyhyen katsauksen naisten vapaaehtoisen asepalveluksen historiaan, nykypäivään ja tulevaisuuteen. Aloitan politiikkaprosessista, joka mahdollisti naisten hakeutumisen asepalvelukseen ja sotilasammattiin. Käsittelen lisäksi naisten vapaaehtoista asepalvelusta koskevaa lainsäädäntöä ja tilastotietoa. Lopuksi esittelen vapaaehtoisen asepalveluksen tulevaisuudesta käytyä keskustelua sekä Puolustusvoimien linjauksia tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta.

2.1 Naisten sotilaalliset mahdollisuudet laajenivat 1990-luvulla

Laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta hyväksyttiin lähes 30 vuotta sitten. Johanna Sumuvuori (2006, 150) luonnehtii 1990-luvun alkupuolta naisten maanpuolustustehtävien laajenemisen ajaksi. Puolustusministerinä 1990–1995 toiminut Elisabeth Rehn edisti merkittävästi naisten sotilaallista osallistumista (Kouri 2020, 142). Vuonna 1991 YK:n aseettomat rauhanturvatehtävät avautuivat naisille, mikä osaltaan kiihdytti keskustelua naisten pääsystä asepalvelukseen (Sumuvuori 2006, 150–52). Samoihin aikoihin yleinen mielipide alkoi muuttua otolliseksi. *Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan* (MTS) vuoden 1990 mielipidekyselyssä 51 % vastanneista hyväksyi ja 44 % vastusti naisten koulutusta Puolustusvoimien aseellisiin tehtäviin. Vuonna 1992 jo yli kaksi kolmesta (68 %) vastaajasta kannatti naisten vapaaehtoista asepalvelusta ja vastusti enää harvempi kuin joka kolmas (27 %) vastaaja. (Komiteanmietintö 9/1993, 13.)

Vuonna 1992 puolustusministeriö asetti Kaarina Buure-Hägglundin johtaman toimikunnan selvittämään, miten naisten mahdollisuuksia osallistua maanpuolustukseen voitaisiin parantaa. *Naiset ja sotilaallinen maanpuolustus* -toimikunta ehdotti miehennössään, että naisille annettaisiin mahdollisuus hakeutua vapaaehtoiseen asepalvelukseen sekä edetä sotilasammattiin. Se perusteli päätöstään eritoten naisten aseman

yhteiskunnallisella paranemisella sekä naisten ja miesten yhteistoiminnan rikastuttavilla vaikutuksilla – ei niinkään tasa-arvolla. Pohja toimikunnan tasa-arvoargumenteilta mureni, kun palveluksen vapaaehtoisuus naisille ja sen pakollisuus miehille sai osakseen ankaraa kritiikkiä. (Komiteanmietintö 9/1993, 39–44.)

Lopullinen lakiesitys hyväksyttiin eduskunnassa äänin 103–66 (PTK 186/1995, 7028) ja laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta tuli voimaan 1. huhtikuuta 1995. Ensimmäiset naiset astuivat palvelukseen saman vuoden lokakuussa. Lähtökohtana oli alusta asti, että naisten vapaaehtoinen asepalvelus suoritetaan integroidusti, sisältyäkseen samantyyppisenä kuin varusmiespalvelus sekä mahdollisimman vähin erityisjärjestelyin ja kustannuksin. Lisäksi pidettiin tärkeänä, ettei tehtäviä eroteltaisi sukupuolen mukaan vaan kaikki koulutus ja tehtävät olisivat avoimia naisillekin. Tehtäviin sijoittamisen perusteena tuli olla asevelvollisen henkilökohtaisten ominaisuuksien soveltuvuus tehtävälle asetettuihin edellytyksiin. (Komiteanmietintö 9/1993, 44–52, 71.)

2.2 Naisten vapaaehtoinen asepalvelus laissa ja tilastoissa

Vuoden 1995 lain naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta korvasi 1. kesäkuuta 2022 voimaan tullut uusi laki. Vapaaehtoisena asepalvelukseen hakeutuvan naisen on oltava 18–29-vuotias Suomen kansalainen, joka on terveydeltään sekä fyysiseltä ja henkisesti suorituskyvyltään asepalvelukseen soveltuva. Vapaaehtoinen asepalvelus järjestetään varusmiespalveluksen yhteydessä ja se rinnastetaan siihen. Vapaaehtoiseen asepalvelukseen liittyy niin sanottu harkinta-aika eli sitä suorittava henkilö voi 30 päivän kuluessa asepalveluksen aloittamispäivästä ilmoittaa, ettei hän jatka palvelusta. Määräajan jälkeen henkilö rinnastetaan kaikilta osin asevelvolliseen niin palveluksen aikana kuin siitä vapauduttuaan. Naiset saavat tavallisen päivärahan lisäksi erillisen varusrahan² kattamaan sellaisten henkilökohtaisten tarvikkeiden, kuten alusvaatteiden ja kuukautissuojien, hankinnan, jota Puolustusvoimat ei järjestä. (ks. Laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta 285/2022, 1 §, 5–7 §.)

Yksi keskeinen muutos vuoden 1995 lakiin oli hakuajan aikaistaminen siten, että naisten valintatilaisuus on mahdollista järjestää samaan aikaan miesten kutsuntojen kanssa (Puolustusministeriö, ei pvm.). Lisäksi naisten oikeus keskeyttää palvelus lyheni 45 vuorokaudesta 30 vuorokauteen (vrt. Laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta 194/1995, 4 §). On kuitenkin huomattava, että kaikki tutkimukseni osallistujat suorittivat palveluksensa ennen uuden lain voimaantuloa. Kuviossa 1 on esitetty naisten vapaaehtoisen asepalveluksen vuosittaiset hakijamäärät.

² 1.1.2023 alkaen varusraha on 1,50 € vuorokaudessa. Tutkimukseen osallistuneiden haastateltavien palvelusaikana varusrahan suuruus oli 0,50 € vuorokaudessa.

KUVIO 1 Vapaaehtoiseen asepalvelukseen hakeneiden naisten määrä vuosina 1995–2023 ³

Vuonna 1995 asepalvelukseen haki 793 naista. 1990-luvun lopulta 2010-luvun alkupuolelle tultaessa määrä vakiintui noin 400–600 hakijaan vuodessa. 2020-luvun taitteessa hakijoiden määrä on kuitenkin tuplaantunut, kun vuodesta 2017 lähtien hakijoita on ollut yli tuhat vuodessa. (Maavoimien tiedotteet 4.3.2021, 9.3.2022, 23.1.2023.) Huippuvuosien 2021–2022 jälkeistä notkahdusta selittänee edellä mainittu lakiuudistus, jonka myötä hakuaika päättyi kuusi viikkoa edellisvuosia aiemmin. Ukrainan sodan vaikutuksia hakijamääriin on hankala arvioida vielä tässä vaiheessa.

Reserviin on koulutettu kaikkiaan yli 12 000 naista (Maavoimien tiedote 23.1.2023). Vuonna 2022 kotiutuneiden naisten määrä oli kaikkien aikojen suurin, kun 1 028 vapaaehtoista naista suoritti palveluksen loppuun. Aiempina vuosina 2019–2021 naisia kotiutui asepalveluksesta reilu 800 vuodessa. Viimeisten viiden vuoden aikana vapaaehtoisen asepalveluksen on keskeyttänyt ensimmäisten 30 tai 45 vuorokauden aikana keskimäärin 160 naista vuosittain (ka. 2018–2022). (Pääesikunta 2022, 16–17.) Naisten palvelusmotivaatio on kuitenkin korkea, sillä noin 65–70 % vapaaehtoisista naisista suorittaa johtajakoulutuksen (Maavoimien tiedote 5.3.2020). Kasvaneista osallistujamääristä huolimatta naiset muodostavat edelleen varsin pienen vähemmistön, noin 4–5 % kaikista palveluksen suorittaneista (ks. Pääesikunta 2022, 16–17).

³ Lähde: Maavoimien tiedotteet 4.3.2021, 9.3.2022, 23.1.2023.

2.3 Kohti koko ikäluokan kutsuntoja

Naisten asepalvelus hakee Suomessa yhä paikkaansa, kun keskustelu maanpuolustuksen organisoinnista ja sukupuolten välisestä tasa-arvosta jatkuu. 2000-luvulla turvallisuus- ja uhkakäsitykset ovat muuttuneet perinteistä sodankäyntiä laaja-alaisemmiksi. Ainakin vielä 2010-luvulla puhuttiin Euroopan siirtymisestä vapaaehtoisten ammattiarmeijoiden aikakauteen. (ks. Nokkala 2013, 36–44.) Venäjän sotatoimet Ukrainassa vuoden 2014 Krimin miehityksen sekä helmikuussa 2022 alkaneen hyökkäyssodan myötä näyttävät kuitenkin osittain kääntäneen tätä kehitystä.

Esimerkiksi Latvia ja Liettua luopuivat asevelvollisuudestaan 2000-luvun lopulla, mutta Liettua palautti sen vuonna 2016 ja Latvia on palauttamassa sen vuonna 2023 (Yle Uutiset 5.3.2019; HS 6.7.2022). Niin ikään Ruotsissa yleinen asevelvollisuus lakkautettiin vuonna 2010, mutta vuonna 2017 siellä siirryttiin sukupuolineutraaliin ja valikoivaan asevelvollisuuteen. Norja puolestaan oli ensimmäinen Euroopan maa, joka ulotti asevelvollisuuden koskemaan myös naisia, kun vuonna 2016 siellä otettiin käyttöön sukupuolineutraali valikoiva asevelvollisuus. (Yle Uutiset 5.3.2019, 8.7.2019.)

Yleisen asevelvollisuuden vaihtoehtoista on Suomessakin keskusteltu paljon, mutta miehiä koskevalla asevelvollisuudella on perinteisesti ollut Suomessa vankka asema (ks. esim. Nokkala 2013, 37–41). Perustavanlaatuisia muutoksia nykyjärjestelmään ei olekaan odotettavissa, sillä syksyllä 2021 julkaistun valtioneuvoston puolustuselonteon (VN 78/2021, 37) mukaan asevelvollisuus on edelleen Suomen puolustusratkaisun perusta eikä merkittäviä muutostarpeita sille ole. Suomen liittyminen Natoon ei Puolustusvoimien mukaan tule myöskään muuttamaan varusmiespalveluksen tai naisten vapaaehtoisen asepalveluksen perusteita (Puolustusvoimat, ei pvm).

Naisten osallistumista maanpuolustukseen halutaan kuitenkin vahvistaa. Asevelvollisuuden kehittämistarpeita vuosina 2020–2021 selvittänyt parlamentaarinen komitea esitti mietinnössään (VN 91/2021, 74), että asepalvelukseen hakeutuvien naisten määrää on pyrittävä lisäämään. Mietinnön mukaan naisten määrää voidaan kasvattaa noin kahteen tuhanteen vuodessa ilman merkittäviä muutoksia koulutusjärjestelyihin tai infrastruktuuriin (mt., 17). Keskeisenä rekrytointikeinona pidetään naisten tiedonsaannin parantamista (mt., 75). Palvelukseen hakeutumista on myös helpotettu siirtymällä sähköiseen hakujärjestelmään (ks. Maavoimien tiedote 9.3.2022).

Yhtenä keinona lisätä naisten tietoisuutta palveluksesta esitetään kutsuntajärjestelmän kehittämistä. Parlamentaarinen komitea selvitti mahdollisuuksia myös naisia koskeviin kutsuntoihin ja päätyi esittämään monivaiheista kutsuntaprosessia: Opiskeluterveydenhuolto toteuttaisi ensin ennakkoterveystarkastukset koko ikäluokalle. Koko ikäluokalle järjestettäisiin lisäksi maanpuolustusvelvollisuuteen liittyvä informatiivinen ja velvoittava kutsuntapäivä. Näiden ohella olisi vielä yhteinen tilaisuus vain niille, jotka ovat asevelvollisia tai hakeutuvat vapaaehtoisesti asepalvelukseen.

(VN 91/2021, 84–86.) Jatkoselvitystä varten Puolustusministeriö asetti työryhmän toimikaudelle 1.9.2022–30.9.2023 suunnittelemaan kutsuntojen laajentamista koko ikäluokalle (Puolustusministeriö, ei pvm.). Naisten valintatilaisuuksien järjestäminen kutsuntojen ohessa on määrä pilotoida syksyllä 2024 (Maavoimien tiedote 23.1.2023).

Lisäksi parlamentaarinen komitea nosti esiin tarpeen puuttua syrjintään ja muuhun epäasialliseen käytökseen. Sen mukaan tasa-arvotyöhön, epäasiallisen käyttäytymisen ehkäisyyn ja koulutuskulttuurin kehittämiseen on edelleen panostettava. Jo käytössä olevien välineiden lisäksi komitea ei kuitenkaan varsinaisesti esitä uusia puuttumiskeinoja. Se painottaa säännöllistä viestintää sekä johtamisosaamista, jonka avulla ylläpidetään ilmoittamiseen kannustavaa toimintakulttuuria. Konkreettisena keinona komitea esittää, että epäasiallisesta kohtelusta tulisi voida ilmoittaa anonyymisti. (VN 91/2021, 62–66, 72–73.) Naisten osalta komitea tuntuu tiedostavan, että maskuliininen palveluskulttuuri ja naisiin kohdistuvat kielteiset stereotyyppit voivat toimia palveluksessa naisia vastaan:

Palvelukseen hakeutumisen kannalta olennaista on varmistaa, että palveluskulttuuri, sukupuoli rajoittavat kielteiset stereotyyppit tai ennakkoluulot eivät ole esteenä naisten hakeutumisella vapaaehtoiseen asepalvelukseen. Komitea painottaa, että Puolustusvoimien tulee johtamisellaan ja viestinnällään selkeästi osoittaa, että syrjintä, häirintä ja epäasiallinen käytös eivät kuulu asepalvelukseen. (VN 91/2021, 75.)

2.4 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus Puolustusvoimien ohjeissa

Puolustusvoimien toiminnassa on noudatettava tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta koskevia säädöksiä, jotka pohjautuvat tasa-arvolakiin, yhdenvertaisuuslakiin ja työturvallisuuslakiin. Nämä periaatteet on kirjattu Puolustusvoimien ohjekirjoihin. *Yleinen palvelusohjesääntö* kieltää lähtökohtaisesti taustoiltaan erilaisten ihmisten syrjinnän:

Henkilöiden eriarvoiseen asemaan asettaminen ja syrjintä sukupuolen, iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen ja muun henkilöön liittyvän syyn perusteella on kiellettyä. Erilainen kohtelu ei ole syrjintää, jos kohtelu perustuu lakiin ja sillä muutoin on hyväksyttävä tavoite ja keinot tavoitteiden saavuttamiseksi ovat oikeasuhtaisia. (YLPALVO 2017, 16, kohta 77.)

Sotilaan käsikirjassa (2022, 37) taas korostetaan kaikkien varusmiesten⁴ yhtäläisiä oikeuksia, velvollisuuksia ja eritoten mahdollisuuksia riippumatta henkilön taustasta ja ominaisuuksista. Yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden korostuminen virallisissa julkaisuissa osoittaa, että Puolustusvoimissa tunnustetaan erilaisten ihmisryhmien riski joutua kohtaamaan eriarvoista kohtelua. (vrt. Leinonen ym. 2018, 198–99.) Sukupuoleen liittyvästä epäasiallisesta kohtelusta todetaan seuraavaa:

⁴ Sotilaan käsikirjassa käytetään termiä *varusmies* kuvaamaan kaikkia palveluksen suorittajia.

Kaikenlainen seksuaalinen ja sukupuolinen häirintä, kiusaaminen ja simputus ovat kiellettyjä. Seksuaalinen ja sukupuolinen häirintä on ei-toivottua fyysistä tai sanallista käyttäytymistä, jolle on ominaista, että sen aiheuttamat tunteet ja seuraukset ovat henkilölle aina kielteisiä. Sukupuolinen huomio muuttuu häirinnäksi, jos sitä jatketaan, vaikka kohteeksi joutunut ilmoittaa pitävänsä sitä loukkaavana tai vastenmielisenä. (YLPALVO 2017, 16, kohta 81.)

Näkökulmassa painottuu häirinnän moniulotteisuus ja subjektiivisuus. Toisaalta se sisältää oletuksen, että kyse on häirinnästä vasta, kun häirinnän kohde on asiasta huomauttanut. Toisin sanottuna vastuu siirretään häiritsijältä häiritylle, mikä ei ota huomioon, että tilanteen uhkaavuus tai leimautumisen pelko saattavat estää häirittyä puuttumasta tilanteeseen (vrt. Vilkkä 2011, 25). Sotilaan käsikirjassa kuitenkin kehoitetaan puuttumaan koettuun tai havaittuun epäasialliseen käyttäytymiseen. Oppaassa annetaan selkeät ohjeet eri tilanteisiin puuttumiseen sekä niistä ilmoittamiseen. (ks. Sotilaan käsikirja 2022, 37.) Tämä on tärkeää, sillä Sotilaan käsikirja toimii palvelusta suorittavien tiedonlähteenä heti alokasjaksolta asti.

Puolustusvoimien virallinen kanta epäasiallista käytöstä kohtaan näyttää olevan selvä. Erilaisten ohjeistusten ohella aihetta on viime vuosina käsitelty julkisesti myös muun muassa Puolustusvoimien tiedotteissa ja blogikirjoituksissa. Vaikuttaa siltä, että Puolustusvoimissa epäasialliseen käytökseen suhtaudutaan vakavasti ja myös toimintatapoja sen ehkäisemiseksi on pyritty kehittämään. Esimerkiksi Puolustusvoimien blogissa 1.7.2022 julkaistussa kirjoituksessa Puolustusvoimien henkilöstöpäällikkö Rami Saari kertoo, että uusiin jaksopalautteisiin on sisällytetty kysymyksiä syrjinnästä ja epäasiallisesta käyttäytymisestä, mikä nopeuttaa epäkohtiin puuttumista.

Toimintaohjeiden lisäksi asepalveluksessa oleville koulutetaan tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyviä teemoja alokasjaksolla sekä johtajakoulutuksessa. Asiallisen käyttäytymisen vaatimus tulisi myös ottaa säännöllisesti esiin henkilökunnalle ja palvelusta suorittaville pidettävissä puheissa. (ks. tarkemmin VN 91/2021, 64–65.)

Varusmiesten ja -naisten ryhmäkiinteyden parantamiseen on viime vuosina etsitty ratkaisua myös yhteismajoituksesta. Majoittamalla naisia ja miehiä yhteisiin tupiin pyritään vähentämään kiusaamista ja seksuaalista häirintää sekä ehkäisemään naisten rajautuminen palveluksessa omaksi ryhmäkseen. (Tallberg & Rahikka 2021, 2.) Yhteismajoitus aloitettiin keväällä 2020 kokeiluna Maasotakoulussa. Kokeilua on vähitellen laajennettu ja vuodesta 2022 kokeilussa ovat olleet mukana lähes kaikki Puolustusvoimien varusmiehiä kouluttavat joukko-osastot. Yhteismajoitukseen osallistuminen on vapaaehtoista⁵. Kokeilua jatketaan vuoden 2023 loppuun asti ja yhteismajoitusta koskeva sääntely on tarkoitus vakiinnuttaa myöhemmin. (ks. Intti.fi, ei pvm.)

⁵ Eräs yhteistupakokeiluun osallistunut haastateltavani tosin kertoi, että suostumuslomakkeet kokeiluun osallistumisesta jaettiin vasta kokeilun päätyttyä. Heitä ei myöskään etukäteen informoitu järjestelystä, joten aitoa suostumusta ei annettu. Vaikka kyse on yksittäistapauksesta, olisi tärkeää varmistaa, että majoittavat yksiköt antavat riittävästi informaatiota kokeiluun osallistumisesta ja kunnioittavat varusmiesten ja -naisten valinnan vapautta.

3 KESKEISET KÄSITTEET

Määrittelen seuraavaksi tutkimukseni kannalta keskeiset käsitteet. Aloitan sukupuoleen liittyvistä termeistä. Tarkastelen sitten sotilaskontekstin kannalta olennaisia käsitteitä *totaalinen instituutio* ja *hegemoninen maskuliinisuus*. Lopuksi täsmennän tutkimukseni keskiössä olevat käsitteet: *sukupuoleen liittyvän kielteisen kohtelun* ja *varusnaiset*.

3.1 Sukupuoleen liittyvät käsitteet

Tässä tutkimuksessa käsittelen sukupuolta binaarisesti miehen ja naisen kategorioina. Tämä on perusteltua siksi, että tutkimukseni kohteena ovat vapaaehtoisen asepalveluksen suorittaneiden naisten kokemukset, eikä aineistossa ilmennyt asioita, jotka olisivat edellyttäneet sukupuolivähemmistöjä koskevaa analyysia. Esimerkiksi trans- ja muunsukupuolisiin ihmisiin liittyy asepalveluksen kannalta sellaisia erityiskysymyksiä, joita en tässä tutkimuksessa pysty käsittelemään (vrt. Leinonen ym. 2017, 1). Sukupuoleen keskittyvä sotilassosiologinen tutkimus on muutoinkin pitkälti tarkastellut naisten asemaa ja sopeutumista suhteessa sotilasorganisaation maskuliinisiin normeihin, kun taas sukupuolivähemmistöihin liittyvä keskustelu on ollut vähäistä (*transnuorista* ks. Lehtonen 2015). Tulevaisuudessa on kuitenkin yhä tärkeämpää huomioida sukupuoleen liittyvä moninaisuus myös Puolustusvoimien kontekstissa.

Tässä tutkimuksessa käytän *sukupuolen* käsitettä vastaavalla tavalla kuin asepalveluksen johtajakoulutuksen suorittaneita naisia tutkinut Heli Häyrynen (2017, 25) on käyttänyt väitöskirjassaan. Ymmärrän siis sukupuolen kulttuurisena ja sosiaalisena ilmiönä, joka tuotetaan jatkuvasti arkielämässä ja kulttuurisissa esityksissä. Toisin sanottuna naiseus ja mieheys ovat sosiaalisesti konstruoituja, ja sukupuoleen liitettävät käsitykset ovat kontekstuaalisia eli ne muuttuvat ajassa ja paikassa. (Juvonen, Rossi & Saresma 2010, 14; Rossi 2010, 21, 23; Häyrynen 2017, 25.)

Sukupuoleen liittyä lisäksi *sukupuolijärjestyksen* käsite, jolla kuvataan sitä, miten sukupuoli järjestyy ja järjestää yhteiskuntaa. Hahmotan sukupuolijärjestyksen Raija Julkusen tavoin eron, hierarkian ja heteronormin kautta. Julkusen määritelmä pohjautuu ruotsalaisen naistutkimuksen klassikkoon Yvonne Hirdmaniin. Erolla viitataan sekä sukupuolen mukaan eriytyvään elämän- ja työnjakoon että sukupuolierojen korostamiseen. Hierarkia taas merkitsee maskuliinisuuksien arvostamista feminiinisyiksi enemmän, miesten hallussa olevaa valtaa sekä miesnormatiivisuutta, jossa mies näyttäytyy ihmisen normina. Heteronormilla puolestaan tarkoitetaan normia, jonka mukaan seksuaalisen halun tulisi kohdistua ”vastakkaiseen” sukupuoleen. Sukupuolijärjestyksen avulla voidaan tarkastella muun muassa naisia alistavia rakenteita, mutta sitä ei tule ymmärtää lukittuna vaan muuntuvana, toimijuutta ja toisiin tekemisiin sisältävänä järjestelmänä. (Julkunen 2010, 16–21; ks. myös Rossi 2010, 28.)

Sukupuolistereotypian käsitteen avulla kuvataan taas eri sukupuoliin liitettyjä oletuksia ja odotuksia. Stereotyyppit voivat olla yksilöllisiä tai kulttuurisesti jaettuja, mutta keskityn työssäni lähinnä armeijakulttuurissa jaettuihin stereotyyppioihin naisista. Sukupuolia luonnehtivat stereotyyppit on siis ymmärrettävä kulttuurisesti tuotetuiksi eronteiksi, jotka ovat seurausta esimerkiksi yhteiskunnan sukupuolittuneesta työnjaosta. (Juvonen 2016, 44–45.) Esimerkiksi sellaiset stereotyyppit, joissa naiset kuvataan herkkinä ja hoivaavina äitihahmoina, saattavat vahvistaa käsitystä naisista epäsovinnaisiin sotilaan ammattiin (ks. esim. Kouri 2021, 42). Edelleen *seksismillä* viitataan stereotyyppisiin asenteisiin, joilla perustellaan sukupuolisyrittäjä (Juvonen 2016, 44).

3.2 Totaalinen instituutio

Armeijaa luonnehditaan usein *totaaliseksi instituutioksi*. Käsite on peräisin 1960-luvulta sosiologi Erving Goffmanilta, jonka mukaan totaalityöläisyyden keskeinen piirre on eri elämäntilanteiden yhdistyminen: sekä työ, vapaa-aika että lepo tapahtuvat samassa paikassa yhden auktoriteetin alaisuudessa. Asuminen on eristetty muusta yhteiskunnasta ja heillä on rajatut yhteydet ulkomaailmaan. (Goffman 1969, 6–8.) Varuskunta-alueita kiertävät tyypillisesti aidat ja kulkua niin porttien sisä- kuin ulkopuolelle on rajoitettu. Vaikka esimerkiksi nykyteknologia mahdollistaa yhteydenpidon siviilimaailmaan, asepalveluksen suorittaja on jatkuvasti sidottu laitokseen ja sen rutiineihin. Ylhäältä päin saneltu päiväohjelma, sotilaskäskyt ja -kuri sanktioineen rajoittavat yksilön toimintavapautta. (ks. Goffman 1969, 6–7, 31–35; Ojajärvi 2015, 38–42.)

Ojajärven (2015, 40) mukaan fyysisten muurien sijaan armeijan totaalityöläisyydessä onkin ensisijaisesti kyse psykologisista muureista siviili- ja laitosidentiteettien välillä. Goffman puhuu tästä identiteettikaluston riistosta: yksilön ei anneta ylläpitää totuttua kuvaa itsestään vaan institutionaalinen normisto määrittää ja yhtenäistää esimerkiksi

asukkaiden vaatetuksen ja hiustyylin sekä tavan seisoa ja puhutella itseään korkeampiarvoisia henkilöitä. Ympäri vuorokautinen sosiaalinen kontrolli saattaa herättää kokemuksen vapauden riistosta. Totaalisuutta ilmentää myös laitoksen asukkaiden jatkuva yhdessäolo ja yksityisyyden puute, mikä tekee vertaissuhteista intensiivisiä, mutta merkityksellisiä. (Goffman 1969 18–34; Ojajärvi 2015, 39–42.)

Goffman nostaakin esiin totaalityökaloksissa ilmenevän solidaarisuuden. Hänen mukaansa asukkaiden välillä on epävirallisia valvonnan keinoja, jotka estävät heitä kantelemasta toisistaan henkilökunnalle. Goffman katsoo, että ryhmälojalisuuden odotus on osa asukkaiden kulttuuria ja solidaarisuuden rikkojat saavat osakseen vihamielisyyttä. (Goffman 1969, 44–48.) Vaikka Goffman tarkastelee lähinnä laitosta uhmaavia rikkeitä, armeijassa myös kiusaamisesta tai häirinnästä ilmoittaminen näyttää usein johtavan jonkinlaisen lojaaliuden rikkoutumiseen (ks. mm. Bayard de Volo & Hall 2015, 881–82; Ojajärvi 2015, 129; Kouri 2018, 16; Bonnes 2020, 1663).

Viime vuosikymmenten uudistukset Puolustusvoimissa ovat asettaneet nykyarmeijan totaalisuuden kyseenalaiseksi. 2020-luvun armeija on inhimillisempi, dialogisempi ja pedagogisempi kuin Goffmanin tutkimat laitokset 1960-luvulla. Ojajärven mukaan käsite tavoittaa silti yhä suomalaisen asepalveluksen arjen. Vaikka armeijan totaalisuus olisi höllentynyt, voi se kokemuksena olla rajumpi nyky-yhteiskunnan kasvateille. (Ojajärvi 2015, 39–41.) Viime vuosien ”korona-armeijan” kokeneet ovatkin kohdanneet totaalisuuden myös konkreettisesti, kun esimerkiksi viikonloppu- ja iltavapaita on jouduttu rajoittamaan. Nykyarmeijaa voitaisiinkin nimittää yhdysvaltalaisitutkija Stephanie Bonnesin (2020) sanoin ”lähes totaalisesti instituutioksi”.

3.3 Hegemoninen maskuliinisuus

Hegemonisen maskuliinisuuden käsite on peräisin 1980-luvulta ja sen kehittäjänä tunnetaan erityisesti australialainen sosiologi R.W. Connell. Sitä on hyödynnetty paljon sukupuoleen ja armeijaan liittyvässä tutkimuksessa. Termin taustalla on ajatus erilaisen maskuliinisuuksien järjestymisestä hierarkkisesti niin, että tietyn maskuliinisuuden ideaaleilla on hallitseva asema tietyssä ajallisessa ja kulttuurisessa kontekstissa. Hegemonia näyttää nojaavan toiseudelle, jossa hallitseva maskuliinisuus ja johtava miesluokka pyrkii erottautumaan sille alisteisista maskuliinisuuksista ja miehistä. Lisäksi eroa ja ylivaltaa rakennetaan suhteessa naisiin, sillä hegemonista asemaa voidaan pönkittää feminisoimalla sellaiset miehet, jotka eivät täytä miehisyysliitettyjä odotuksia. Tällöin feminiinisinä pidetyt ominaisuudet määrittyvät maskuliinisille piirteille alisteisina. Hegemonisen maskuliinisuuden käsitettä on käytetty erityisesti selittämään patriarkaalisen sukupuolijärjestyksen pysyvyyttä maskuliinisuuksien ja miehen mallien muuttuessa. (Jokinen 2000, 210–17; Duncanson 2015, 232–35.)

Hegemoniaa ei silti saavuteta pakkokeinoin vaan se legitimoidaan suostumuksella (Duncanson 2015, 232). Miestutkija Arto Jokisen (2000, 215–16) mukaan suurin osa miehistä ei täytä hegemonisen maskuliinisuuden ideaaleja, mutta hekin kannattavat hegemoniaa, sillä he voivat saada sen avulla sukupuoleen perustuvaa valtaa, esimerkiksi naista paremman yhteiskunnallisen aseman. Ruotsalainen politiikan tutkija Annica Kronsell (2005, 281) puolestaan toteaa, että hegemonian saavuttaminen edellyttää institutionaalisen vallan tukea. Armeija sekä muut maanpuolustus- ja turvallisuusalan instituutiot ovat historiallisesti olleet miesten hallussa, perustuneet miehille ja heteroseksuaalisille normeille sekä jättäneet naiset ulkopuolelleen (mt., 281–85). Hegemonisen maskuliinisuuden mukaisen länsimaisen sotilaan sekä miehen ideaaliin liittyy ajatus taistelusta. Perinteisen ihannesotilaan piirteitä ovat muun muassa fyysinen voima, määrätietoisuus, rationaalisuus ja heteroseksuaalisuus. (Duncanson 2015, 234; Kouri 2021, 32; ks. myös Jokinen 2000, 217.)

Cynthia Enloe (1986, 27) onkin esittänyt, että käsitys taistelusta on ollut keskeinen miehuutta määrittelevä tekijä sekä miehisen ylivallan oikeuttaja. Sotilaskontekstiin vakiintuneiden sukupuolistereotyyppien uskotaan siten muokkaavan koko yhteiskunnan sukupuolijärjestystä etenkin kulttuureissa, joissa armeijalla on merkittävä rooli kansallisylpeydelle (Duncanson 2015, 232; ks. myös Kronsell 2005, 282). Suomessa miehuus onkin edelleen vahvasti sidottu armeijaan pelkästään miehiä koskevalla yleisellä asevelvollisuudella – pidetäänhän armeijaa paikkana, jossa *pojista tehdään miehiä* (esim. Lahelma 2005, 310; Kouri 2021, 32).

Duncanson on kritisoinut hegemonisen maskuliinisuuden käsitettä siitä, että sen avulla on vaikea selittää hegemonian murtumista ja sukupuolten välisten suhteiden tasa-arvoistumista. Hänen mukaansa feministiseen tutkimukseen armeijan maskuliinisuuksista on sisältynyt paljon sellaista determinismia, jota Connellin teoretisoinnista ei löydy. (Duncanson 2015, 240–41; ks. myös Kouri 2022, 34.) Tiedostan, että sukupuolten välisissä suhteissa ja sotilaaseen liittyvissä ideaaleissa tapahtuu jatkuvasti murroksia, eikä hegemonisen maskuliinisuuden teoria ole aukoton. Se auttaa minua kuitenkin jäsentämään sotilaskontekstiin liittyviä maskuliinisia normeja, käytäntöjä ja standardeja, jotka jäävät tavallisesti näkymättömiin niiden itsestään selvänä ja univertsaalina pidetyn luonteen vuoksi. (vrt. Kronsell 2005, 282–84; Kouri 2022, 33–34.)

3.4 Sukupuoleen liittyvä kielteinen kohtelu

Sukupuoleen liittyvän kielteisen kohtelun tunnistaminen ei ole yksiselitteistä, sillä sen tulkintaan vaikuttavat ainakin käsillä oleva tilanne, subjektiivinen kokemus sekä kulttuuriset seikat (vrt. esim. Aaltonen 2009, 42). Tarkasteluni lähtökohtana ovat laajasti naissukupuolesta aiheutuvat kielteisen kohtelun kokemukset, joita ovat sukupuoleen

perustuva häirintä, syrjintä ja kiusaaminen, seksuaalinen häirintä sekä hienovaraisemmat sukupuoleen liittyvät loukkaukset eli mikroaggressio.

Tasa-arvovaltuutetun (2018, 92) mukaan *sukupuoleen perustuva häirintä* voi ilmetä muun muassa halventavina puheina toisesta sukupuolesta, toisen sukupuolen alentamisena taikka työpaikka- ja koulukiusaamisena perustuessaan kiusatun sukupuoleen. *Sukupuoleen perustuva syrjintä* puolestaan voidaan ymmärtää eriarvoisena kohteluna, mikä johtuu henkilön sukupuolesta. Tällöin henkilöä tai ryhmää kohdellaan sukupuolen tähden muita huonommin. (Leinonen ym. 2018, 199.) Näissä tapauksissa loukkaus kohdistuu henkilön sukupuoli-identiteettiin ja sillä on kielteisiä vaikutuksia hänen sukupuolelleen (Vilka 2011, 34, 50).

Seksuaaliseen häirintään taas katsotaan sisältyvän muun muassa härskit puheet, vartaloa tai yksityiselämää koskevat huomautukset, seksuaalisesti värittyneet viestit ynnä muut aineistot, sukupuolisesti vihjailevat eleet ja ehdotukset sekä fyysinen koskettelu ja raiskaus tai sen yritys (Tasa-arvovaltuutettu 2018, 92). Seksuaalista häirintää käsitteellistäneen Hanna Vilkan (2011, 36) mukaan seksuaalisessa häirinnässä on kyse vallankäytöstä, jossa seksuaalisuus ja seksi ovat keinoja sukupuolisen ylivallan osoittamiseksi, eivät välttämättä itsessään toiminnan päämääriä.

Sen sijaan *mikroaggressiolla* viitataan lyhyisiin päivittäin koettuihin loukkauksiin, jotka kohdistuvat yhteiskunnan marginalisoituihin ryhmiin esimerkiksi etnisen taustan, sukupuolen, seksuaalisen suuntautumisen tai vammaisuuden perusteella. Käsitteen on alun perin kehittänyt 1970-luvulla yhdysvaltalainen psykiatri Chester Pierce kuvaamaan mustien amerikkalaisten kokemaa hienovaraista väheksyntää ja nöyryytystä. Sittemmin muun muassa Derald Wing Sue on jatkanut käsitteen laajamittaisempaa teoretisointia. (Sue 2010, 5.)

Mikroaggressio on tyypillisesti hienovaraista, monitulkintaista ja epämääräistä, minkä vuoksi sitä on vaikea tunnistaa ja siihen on vaikea puuttua. Suen mukaan esimerkiksi moderni seksismi on tällaista peiteltyä aggressiota, sillä avoimesti vihamielistä ja syrjivää käytöstä ei enää nykyisin hyväksytä. Luonteeltaan mikroaggressio voi olla niin verbaalista, nonverbaalista kuin visuaalista sekä käyttäytymisen tai tietyn ympäristön kautta välittyvää. Sue korostaa, että se on usein tahatonta ja tiedostamatonta, mutta se paljastaa ihmisten alitajuiset ennakkoluulot. (Sue 2010, 24–25, 168–69.)

Sukupuoleen perustuva mikroaggressio vahvistaa sukupuolistereotyyppioita sekä ylläpitää vallitsevaa sukupuolijärjestystä. Kroonisen naissukupuoleen liittyvän mikroaggression uskotaan edelleen normalisoivan naisiin kohdistuvaa häirintää ja väkivaltaa. (ks. Gartner & Sterzing 2016, 497–98; myös Sue 2010, 168, 176.) Suen (2010, 169–76) mukaan sukupuoleen liittyvää mikroaggressiota on ainakin naisten seksualisoiminen, naisten kohtelemisen näkymättöminä tai toisen luokan kansalaisina, oletus naisten huonommuudesta, rajoittavat sukupuoliroolit, seksistinen kielenkäyttö ja huumori sekä seksismin olemassaolon ja omien seksististen asenteiden kieltäminen.

Käytännössä erilaiset häirinnän, kiusaamisen, syrjinnän ja mikroaggression muodot limittyvät usein toisiinsa. Viittaa siis näihin kokemuksiin yleisesti sukupuoleen liittyvänä kielteisenä kohteluna ja käytän sitä yläkäsitteenä silloin, kun ei ole tarpeen eritellä tekojen luonnetta. Koska tarkasteluni keskittyy subjektiivisiin kokemuksiin, pidän ensisijaisena haastateltavien omia tulkintoja. Sukupuoleen liittyvällä kielteisellä kohtelulla tarkoitan siten yksipuolista ja ei-toivottua huomiota, joka perustuu jollain tavalla sukupuoleen ja tuntuu kohteesta epämiellyttävältä, epäasialliselta tai epäoikeudenmukaiselta. (vrt. Aaltonen 2009, 33, 148.) Edelleen tämän tutkimuksen lähtökohtana on, että sukupuoleen liittyvää kielteistä kohtelua on mahdollista kokea myös saman sukupuolen edustajilta. Perinteisesti naisiin kohdistuvat sukupuoleen liittyvät epäasiallisuudet mielletään lähinnä miesten naisiin kohdistamiksi (vrt. Aaltonen 2009, 34; Sue 2010, 11; Tasa-arvovaltuutettu 2018, 92). Kuitenkin myös naiset itse sisäistävät kulttuurisia rooliodotuksia ja vaativat niiden täyttämistä paitsi itseltään, myös muilta naisilta (vrt. esim. Sue 2010, 170; Ojajärvi 2015, 120).

3.5 Varusnainen

Asepalveluksen arjessa kaikki ovat sukupuolesta riippumatta varusmiehiä, mutta termi on tutkimuksen kannalta haasteellinen. Nainen ei tarkalleen ottaen voi olla *varusmies*, koska se on miesten asevelvollisuutta kuvaava perustuslaillinen käsite (ks. Lehtonen 2007, 7). Käsite häivyttää mielikuvista naisten läsnäolon sekä estää sukupuolittuneiden käytänteiden esiin nostamisen (vrt. Lehtonen 2007, 7; Kouri 2018, 14).

Nimenomaan naispuolisiin sotilaisiin viittaavat nimitykset ovat vakiintumattomia. Varsin yleisiä ovat etuliitetermit *naissotilas*, *naisupseeri* ja *naisvarusmies*. Muun muassa Suvi Kouri sekä Pipsa Lotta Lehtonen ovat kuitenkin kritisoineet näitä ilmauksia, sillä nais-etuliite asettaa naiseuden sotiluutta määrittäväksi tekijäksi sekä korostaa miestä sotilaan normina. Tällöin nainen määrittyy sotilaana vähempiarvoiseksi. (ks. Lehtonen 2007, 7; Kouri 2017, 31–32, 2018, 14.) Toisaalta esimerkiksi Laukkanen ja Ojajärvi (2016, 249) ovat puoltaneet naisvarusmies-termin käyttöä siksi, että se juuri tekee näkyväksi naisten kahtalaisen roolin asepalveluksessa, kun he joutuvat kamppailemaan niin naisille kuin miehille asetettujen odotusten välissä.

Olen päättänyt Kourin ja Lehtosen tavoin sijoittamaan sukupuolta ilmaisevat liitteet jälkimmäiseksi. Viittaa siis vapaaehtoista asepalvelusta suorittaviin naisiin käsitteellä *varusnainen*. Termi mahdollistaa sukupuolen tarkastelun sisältämättä vahvaa ennakoasennetta (vrt. Kouri 2018, 14). Käsitteellä *varusmies* puolestaan viittaa yksinomaan asevelvollisuutta suorittaviin miehiin. Tällä tavoin nostan myös miehen sukupuolena näkyväksi – se ei ole vain neutraali yleiskäsite vaan yhtä lailla sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakentunut sukupuoli (ks. esim. Jokinen, Ahlbäck & Kinnarinen 2012).

4 ARMEIJA, SUKUPUOLI JA KIELTEINEN KOHTELU

Tässä luvussa käsittelen naisten sopeutumista miesvaltaisille aloille sekä avaan sotilasnaisiin kohdistuvaa sukupuoleen perustuvaa kielteistä kohtelua. Teen katsauksen aiempaan tutkimukseen ja esittelen tutkimukseni kannalta keskeisen kirjallisuuden.

4.1 Keskeinen kirjallisuus

Sukupuoleen liittyvästä kielteisestä kohtelusta armeijassa löytyy niukasti kotimaista tutkimustietoa, mutta samoja ilmiöitä käsitellään myös löyhemmin työni aiheeseen liittyvissä tutkimuksissa. Ensinnäkin Anni Ojajärven (2015) väitöskirja *Terve sotilas! Etnografinen tutkimus varusmiesten terveystajusta sosiaalisena ilmiönä* tarjoaa näkökulmia varusmiesyhteisön sisäiseen dynamiikkaan. Vaikka tutkimus keskittyy nuorten miesten terveystäytymiseen, Ojajärvi tarkastelee myös varusnaisiin kohdistuvia odoituksia, maineenhallintaa sekä sairauden ja terveyden rajojen määrittelyä. Samasta aihepiiristä jatkavat Tiia Laukkanen ja Anni Ojajärvi (2016) artikkelillaan *Nainen miesten kuntokoulussa – naisvarusmiesten blogikirjoituksia palveluksen arjesta, kunnosta ja kestämisestä*. Tutkimus valottaa naisiin kohdistuvia ennakkoluuloja sekä fyysisen jaksamisen paineita. Nämä tutkimukset ovat minulle hyödyllisiä läpi koko analyysin.

Suvi Kourin (2022) väitöskirjaan sisältyvät artikkelit *Upseerinaisten sukupuolen tekemisen tavat* (Kouri 2018) sekä *Emotional and Aesthetic Labor of Finnish Military Officers* (Kouri 2021) ovat myös työni kannalta keskeisiä. Ensin mainitussa Kouri tarkastelee upseerinaisten tapoja harjoittaa maskuliinisuuksia ja feminiinisyksiä, jälkimmäisessä hän taas tutkii upseerien harjoittamaa tunnetyötä ja esteettistä työtä. Artikkelit antavat eväitä sotilaan ideaalin sekä erilaisten sukupuolistereotyyppien tarkastelemiseen. Samaan keskusteluun osallistuu brittisosialogi Anthony King (2016) artikkelillaan *The Female Combat Soldier*, jossa King tarkastelee sotilasnaisille annettuja rooleja ja suku-

puolikäsitteiden muutosta läntisissä asevoimissa. Hyödynnän näitä tutkimuksia erityisesti analysoidessani varusnaisten selviytymiskeinoja eli sitä, miten tieto ja kokemukset sukupuoleen liittyvästä kielteisestä kohtelusta ohjaa heidän käyttäytymistään.

Sotilasnaisia on käsitelty laajasti kansainvälisessä kirjallisuudessa. Esimerkiksi Yhdysvaltain ilmailuakatemiaa tutkineet Lorraine Bayard de Volo ja Lynn Hall (2015) käsittelevät retrospektiivisessä tutkimuksessaan naispuolisten kadettien kokemaa sukupuolista häirintää ja väkivaltaa. Yhdysvaltalainen sosiologi Stephanie Bonnes (2020) taas tarkastelee sotilasnaisten reaktioita seksuaaliseen häirintään. Artikkelit auttavat analysoimaan sukupuolisen häirinnän ohella varusnaisten selviytymiskeinoja.

Lopulta Sanna Aaltonen (2009) käsittelee väitöskirjassaan *Tytöt, pojat ja sukupuolinen häirintä* 15–16-vuotiaiden nuorten käsityksiä sukupuolisesta häirinnästä. Vaikka tutkimus ei liity armeijaan, se tuo esiin sukupuolisen häirinnän osana etenkin nuorten tyttöjen kokemusmaailmaa ja sisältää siten yhtymäkohtia tähänkin työhön. Aaltosen tutkimus antaa välineitä erityisesti kielteisen kohtelun kokemuksista tehtyjen tulkin-tojen analysointiin. Nuoruuteen liittyy läheisesti myös yhdysvaltalaisutkija Rachel Gartnerin (2021) artikkeli, jossa Gartner tutkii naispuolisten korkeakouluopiskelijoiden kokemuksia sukupuoleen liittyvästä mikroaggressiosta Kalifornian yliopistossa. Käytän Gartnerin tutkimusta apuna mikroaggression kokemusten nimeämisessä.

4.2 Naiset miesvaltaisilla aloilla

Suomalaiset työmarkkinat ovat vahvasti segregoituneet eli eriytyneet sukupuolen mukaan. Koulutuksen ja ammattien eriytyminen luo naisille ja miehille erillisiä ammatillisen identiteetin alueita, jotka vahvistavat käsityksiä eri sukupuolille sopivista aloista. (esim. Korvajärvi 2010, 185–86, 2016, 142–43.) Ammatilliset stereotypiat, sukupuolirooleihin sosiaalistuminen ja sukupuolistuneet valinnat uusintavat ammatillista segregatiota (Grube-Farrell, 2002, 335). Naistyypillisissä ammateissa hyödynnetään naisruumiisiin liitettyjä kulttuurisia ja emotionaalisia taipumuksia; miestyypillisissä ammateissa kulttuurisesti maskuliinisia ominaisuuksia (Julkunen 2010, 146–47).

4.2.1 Sukupuolittunut turvallisuusala

Yksi voimakkaimmin sukupuolittuneista yhteiskuntasektoreista on puolustus- ja turvallisuusala (mm. maanpuolustus, rajavartiolaitos, poliisi- ja pelastustoimi). Suomessa perusta tälle luodaan miesten yleisellä asevelvollisuudella. Sukupuolittuneisuus näkyy kuitenkin myös turvallisuusalan sisällä. Esimerkiksi suurin osa maanpuolustuksen parissa työskentelevistä naisista toimii siviilitehtävissä muun muassa terveydenhuollossa, ruoka- ja vaatetushuollossa sekä hallinnossa. (esim. Tallberg 2012, 231–32.)

Perinteinen jako naistyyppillisiin tuki- ja huoltotehtäviin sekä miehisiin taistelutehtäviin on rakentanut edelleen eri aselajien välisiä hierarkioita. Esimerkiksi Norjan puolustusvoimia tutkinut sotilassosiologi Nina Rones (2017, 11) havaitsi, että maskuliinisenä pidetty panssarikoulutus sai paljon arvostusta, kun taas feminiinisenä pidetty lääkintäkoulutus väheksyttiin.

Muutosta tapahtuu silti jatkuvasti niin sukupuolikoostumuksessa kuin töiden sisällöissä, joskin se on hidasta (Julkunen 2010, 133; Korvajärvi 2016, 131). Naiset voivat nykyisin kouluttautua sotilaallisen maanpuolustuksen taistelu- ja johtotehtäviin. Lisäksi työn sisältöjen feminisoituminen (ks. Julkunen 2010, 142–45; Korvajärvi 2016, 136–39) tuottaa uudenlaisia ideaaleja. Suvi Kourin (2021, 44–46) mukaan perinteisten maskuliinisten ihanteiden ohella sotilaan ammatissakin on alettu arvostaa myös feminiiniseksi määriteltyjä piirteitä, kuten sosiaalisia taitoja, empatiaa ja tunneälyä.

4.2.2 Miesvaltaiset alat ja sukupuoleen perustuva kielteinen kohtelu

Vaikka naiset voivat kouluttautua miestyöpaikoille, vakiintuneet sukupuolikäsitykset vaikeuttavat naisten sopeutumista miesvaltaisille aloille (esim. Julkunen 2010, 147; Dorrance Hall & Gettings 2020, 484). Julkunen (2010, 147) mukaan sukupuolihierarkia on säilynyt naisilta aiemmin suljetuissa instituutioissa ja naisilla on niissä kätkeytyvään syrjintään ja seksuaaliseen häirintään liittyviä kokemuksia. Feministinen teoria korostaa sukupuolten välisiä valtasuhteita, jolloin häirinnän ei katsota liittyvän yksilön henkilökohtaisiin ominaisuuksiin vaan se nähdään osana rakenteellista sukupuolten välistä epätasa-arvoa (ks. Vilkkä 2011, 72). Sukupuolisen ja seksuaalisen häirinnän syynä on pidetty vihamielisyyttä naisia kohtaan, jotka rikkovat perinteisiä sukupuoli-ihanteita – ei niinkään romanttista tai seksuaalista halua (mm. Berdahl 2007, 425, 434; Leskinen, Cortina & Kabat 2011, 36).

Sukupuoliroolien rikkomisen negatiiviset seuraukset korostuvat pohjoisamerikkalaisissa tutkimuksissa. Jennifer Berdahlin (2007, 434) kyselytutkimuksessa luonteeltaan maskuliiniset naisopiskelijat kohtasivat muita todennäköisemmin sukupuolista ja seksuaalista häirintää koulussa, ystävien kesken ja työpaikalla. Samaten mies- ja naisvaltaisten alojen työntekijöistä koostuvassa aineistossa miesvaltaisilla aloilla työskennelleet, etenkin persoonaltaan maskuliiniset, naiset kohtasivat muita enemmän häirintää (mts.). Häirinnän taustalla ajatellaan olevan tahto alentaa naisia, jotka poikkeavat feminiinisistä ideaaleista, sekä yritys ajaa heidät pois työpaikoilta, joissa heillä ei näytä olevan sijaa (Berdahl 2007, 427, 434; Leskinen ym. 2011, 36). Sukupuolisen häirinnän avulla saatetaan vihjata, että nainen on riittämätön, väärässä paikassa, eikä hän kykene suoriutumaan tehtävistään miesten tavoin (Leskinen ym. 2011, 28).

Perinteisiä turvallisuusaloja tarkastelleen Beth Grube-Farrellin (2002, 339–40) mukaan naiset joutuvat näillä aloilla usein todistamaan kyvykkyytensä, sillä stereotyyppiset käsitykset kyseenalaistavat naisen kyvyn suorittaa miehiseksi miellettyä

työtä. Tällaisten käsitysten on nähty edelleen kytkeytyvän naisille vihamielisen ympäristön kehittymiseen, jossa naiset kohtaavat muun muassa eristämistä, kunnioituksen puutetta ja seksuaalista häirintää (mt., 341). Vastaavia kokemuksia esiintyi Elizabeth Dorrance Hallin ja Patricia Gettingsin (2020) tutkimuksessa. Dorrance Hall ja Gettings (2020, 491–94) tunnistivat kuusi marginalisoivan viestinnän tyyppiä, joita miesaloilla työskennelleet naiset olivat kokeneet. Ne olivat (1) joukosta pois sulkeminen, (2) hiljentäminen tai epäpätevänä kohteleva, (3) rankaiseminen sukupuolien rikkomisesta, (4) kunnioituksen puute pätevydestä huolimatta, (5) väkivalta tai sukupuolinen ja seksuaalinen häirintä sekä (6) marginalisointi fyysisten tarpeiden, kehon tai ulkonäön perusteella.

Miestyyppillisellä alalla toimiva nainen ei ainoastaan riko perinteisiä sukupuoliroleita vaan haastaa läsnäolollaan työpaikan miehisen kulttuurin ja normien pysyvyyden (Grube-Farrell 2002, 342). Tällaisessa ajattelussa työpaikkojen naisistuminen saattaa siis näyttäytyä uhkana (ks. Julkunen 2010, 147; Leskinen ym. 2011, 27). Tulkintaa tukee se, että miesvaltaisilla aloilla tapahtuvan häirinnän on tyyppisesti havaittu kohdistuvan yksittäisten naisten sijaan naisiin ryhmänä (McDowell & Court 1994, Steidlin & Brookshiren 2019, 1284 mukaan). Tällöin naissukupuoli yleisesti joutuu epäilysten kohteeksi, kun taas yksittäisiin naisiin saatetaan suhtautua myönteisesti (Ojajärvi 2015, 120; Steidl & Brookshire 2019, 1284).

4.3 Sukupuoleen perustuva kielteinen kohtelu armeijassa

Armeijaan institutionalisoituneet maskuliinisuudet voivat siis hankaloittaa naisten sopeutumista sotilasorganisaatioon. Naisten läsnäolo armeijassa haastaa hegemonisen maskuliinisuuden käsityksen miehestä suojelijana ja sotilaana. (Kronsell 2005, 286.) Bayard de Volo ja Hall (2015, 874; ks. myös Kouri 2018) korostavat sukupuolihierarkian merkitystä: Sotilasympäristössä hegemonisen maskuliinisuuden ihanteet, kuten kovuus, fyysinen voima ja tunteiden hallinta, ovat tavoiteltuja, kun taas feminiinisinä pidettyjä piirteitä, kuten lempeyttä, heikkoutta ja tunteellisuutta väheksytään. Koska feminiinisyys näyttäytyy heikkoutena, maskuliinisen ylivallan osoittaminen kohdistuu yleisesti naisiin sekä muun muassa feminiinisinä pidettyihin miehiin. Kurille, hierarkialle ja väkivallan käytölle nojaava militaristinen ympäristö saattaa lisäksi osaltaan vahvistaa asiatonta käytöstä. (ks. mts., 877–84.)

Pitääkseen vähemmistöön kuuluvat naiset alisteisessa asemassa hallitsevaan ryhmään kuuluvat miehet saattavat turvautua marginalisoiviin tekoihin, kuten syrjintään tai sukupuoliseen häirintään. Ulossulkevaa toimintaa ei silti välttämättä esitetä avoimesti vaan se voi olla verhottua mikroaggressiota, etenkin silloin, kun naiset on hyväksytty virallisissa politiikoissa. (Gartner 2021, 2781; Pawelczyk 2021, 553–54.)

4.3.1 Sukupuoleen perustuvan kielteisen kohtelun yleisyys ja tavat

On selvää, että sukupuoleen perustuvaa kielteistä kohtelua voi tapahtua missä vain, eikä armeija ole tästä poikkeus (vrt. Vilkkä 2011, 73). Armeijassa sukupuolen merkitys on kuitenkin eri tavalla korostunut, sillä naiset ovat miehisessä instituutiossa usein ainokaisia eli heitä on vain muutama enemmistön ollessa miehiä. Ainokaisasemassa naiset kohdataan tyypillisesti sukupuolensa edustajina enemmän kuin itsenäisinä yksilöinä, jolloin esimerkiksi sukupuolistereotyytiat voivat toimia yksittäisiä naisia vastaan. (Kanter 1993, Carreirasin 2008, 162 mukaan.) Tämä ei silti tarkoita, että kaikki sotilasnaiset joutuisivat kokemaan armeijassa kielteistä kohtelua sukupuolensa takia.

Suomessa kielteisen kohtelun kokemuksia asepalveluksessa on kartoitettu Puolustusvoimien teettämässä tasa-arvotutkimuksissa vuosina 2011 ja 2017 (Leinonen, Nikkanen & Otonkorpi-Lehtoranta 2012; Leinonen ym. 2017) sekä vertailukelpoisella kysymyslomakkeella yhteismajoituskokeilun seurantatutkimuksen (TUPA) yhteydessä vuonna 2020 (Tallberg & Rahikka 2021). Lähes vuosikymmenessä (2011–2020) varusmiesten ja varusnaisten kokemukset kiusaamisesta ja sukupuolisesta häirinnästä näyttävät vähentyneen. Myös eriarvoisen kohtelun kokemukset olivat harvinaisempia vuonna 2017 vuoteen 2011 verrattuna. Koko ajanjaksolla varusnaiset olivat kokeneet varusmiehiä useammin niin eriarvoista kohtelua, kiusaamista kuin sukupuolista häirintää. Vuonna 2017 sukupuolista häirintää ilmoitti kokeneensa 27 % naisista ja alle 7 % miehistä, kun vuonna 2020 vastaavat osuudet olivat 13 % ja 3 %. Lisäksi kyselylomakkeessa luetelluista syistä naiset ilmoittivat useimmiten sukupuolensa kiusaamisen ja eriarvoisen kohtelun syyksi, toisin kuin miehet. (Leinonen ym. 2017, 30–42; Tallberg & Rahikka 2021, 14–22.)

Kyselytutkimusten perusteella tyypillisin sukupuolisen ja seksuaalisen häirinnän tapa on verbaalinen häirintä. Ruotsalaistutkimuksessa häirintää kokeneista upseerinaisista valtaosa oli kokenut karkeaa käytöstä, muun muassa seksuaalisia vitsejä ja kehoa loukkaavia kommentteja. Toiseksi yleisintä oli seksistinen kohtelu, kuten sukupuolta alentavat kommentit. Sitten olivat ei-toivotut huomionsoitukset, esimerkiksi iskemisyrietykset. Vain harva oli kohdannut seksuaalisiin tekoihin pakottamista. (Estrada & Berggren 2009, 172–74.) Niin ikään suomalaisissa tutkimuksissa sanallinen häirintä eli vartaloon kohdistuvat huomautukset, härskit jutut ja seksin ehdottelu erottuivat yleisimpinä häirintätapoina. Kuvallista tai virtuaalista häirintää esiintyi harvemmin. Lisäksi valtaosa koetusta kiusaamisesta oli sanallista, esimerkiksi nimitelyä ja vähättelyä. (ks. Leinonen ym. 2017, 35–41; Tallberg & Rahikka 2021, 15–18.)

Leinosen ja kollegoiden (2018, 199) mukaan nuorten syrjintäkokemukset liittyvät tavallisesti vertaissuhteisiin. Pohjoismaisessa sotilaskontekstissa aiempi määrällinen (Leinonen ym. 2017, 35–42; Tallberg & Rahikka 2021, 16–19) ja laadullinen (mm. Oja-järvi 2015, 124–29; Ronés 2017) tutkimus näyttäisi tukevan väitettä myös kiusaamisen

ja häirinnän osalta. Lisäksi varusjohtajien on havaittu harjoittavan jonkin verran kielteistä kohtelua, kun taas kantahenkilökunnan puolelta se on selvästi harvinaisempaa (ks. esim. Tallberg & Rahikka 2021, 16–19; vrt. kuitenkin Bjerke & Rones 2017).

4.3.2 Sukupuoleen liittyvä mikroaggressio

Vaikka armeija eroaa yliopistosta miehisyydessään, Gartner havaitsi tutkimuksessaan tekoja, jotka kohdistuivat miesvaltaisilla aloilla opiskeleviin naisiin tai jotka muutoin perustuivat sukupuolistereotyyppioihin, ja ovat siksi hyödyllisiä myös armeijaa käsittelevässä tutkimuksessa. Eräs Gartnerin (2021, 2779) havaitsema mikroaggression muoto oli naisten seksuaalisointi. Naispuoliset opiskelijat kokivat, että heidän arvonsa oli sidottu heidän kehoonsa, sillä he kohtasivat opiskelu- ja vapaa-aikana esineellistävää käytöstä, kuten tuijottamista, viheltämistä, kähmintää ja ulkonäön kommentointia.

Lisäksi naispuolisia opiskelijoita oli Gartnerin mukaan kohdeltu näkymättöminä. Miehet hallitsivat keskustelua vertaisryhmissä kuunnellen toisiaan mutta sivuuttaen naisten kommentit. Naisia ei kielletty osallistumasta, mutta heidät siirrettiin marginaaliin esimerkiksi välttämällä katsekontaktia tai puhumalla heidän päälleen. Asian-tuntijuudesta ja kokemuksesta huolimatta naisia kohdeltiin miespuolisia vertaisiaan vähemmän pätevinä ja uskottavina. (Gartner 2021, 2775–82.) Kourin (2021, 43) haastattelemat upseerinaiset puolestaan kertoivat saaneensa huonoja vertaisarviointeja. Kourin mukaan arviot saatettiin antaa stereotyyppisten oletusten pohjalta näkemättä arvioinnin kohteena olevaa henkilöä työssä. Näin ollen naisilla uskottiin esimerkiksi olevan hankaluuksia maskuliinisten ominaisuuksien, kuten negatiivisten tunteiden ja auktoriteetin, osoittamisessa. (mt., 43–44.) Patricia Hill Collinsin (2000, Gartnerin 2021, 2782 mukaan) mukaan naisten epäpätevyys on välttämätöntä maskuliinisen hegemonian säilyttämiseksi, sillä se toimii vastinparina miehelle pätevyydelle.

Sukupuoleen perustuva mikroaggressio voi puheiden ja käytöksen ohella liittyä myös rakenteisiin. Tällöin kyse on ympäristöön liittyvistä mitätöinneistä tai isomista valtarakenteista, jotka heikentävät naisilla olevaa valtaa tai sulkevat heidät kokonaan sen ulkopuolelle. (Gartner 2021, 2780.)

Edelleen sukupuoleen liittyvä huumori voi olla keino rakentaa etäisyyttä eri sukupuolen edustajiin. Norjan puolustusvoimia tutkineet Bjerke ja Rones havaitsivat, että varusmiesten ja varusnaisten väliselle vuorovaikutukselle oli ominaista härnäminen ja solvaukset. Yleensä mies oli aloitteentekijä ja pilkkasi naistyypillisiä asioita, kuten laittautumista. Naiset saattoivat näytellä loukkaantunutta, mutta puheita ei saanut ottaa tosissaan. (Bjerke & Rones 2017, 14–15.) Ojajärven (2015, 129) mukaan kyse on varusmiesten epävirallisesta säännöstä, jonka nojalla naljailua on siedettävä. Epäasiallisiin kommentteihin puuttuminen saattaisi heikentää varusnaisen aseman uskotavuutta, sillä se voidaan tulkita valittamiseksi tai tosikkoudeksi (mt., 119).

Tällaisen ”läpänheiton” haasteena voidaan pitää sen häilyvyyttä huumorin ja kiusaamisen rajamailla. Seksistiseltä vaikuttava kommentti saattaa olla kaverillinen vitsi, kun taas näennäisen neutraali toteamus syrjintää. (Paju 2011, 181; Bjerke & Rones 2017, 20.) Ojajärvi (2015, 129) esittää, että oletus sietää ivallista huumoria, on miesryhmien tapa rakentaa sosiaalista identiteettiä, vahvistaa yhteenkuuluvuutta sekä hankkia muiden hyväksyntää. Yhtä lailla Bjerke ja Rones (2017, 15) katsovat, että naljailu on armeijan intiimeissä olosuhteissa tapa purkaa sosiaalisia jännitteitä välttämättä todellista konfliktia ja toisen aitoa loukkaamista. Toisaalta läppä voi olla keino osoittaa jollekin vitsin varjolla hänen sosiaalinen asemansa (ks. Paju 2011, 184).

4.3.3 Suoriutumisen ja kestämisen eetos

Aiemmissä tutkimuksissa on tullut esiin, että naiset joutuvat todistamaan kyvykkyytensä sotilaina saadakseen kunnioitusta maskuliinisessa ympäristössä (ks. esim. Laukkanen & Ojajärvi 2016, 241; Pawelczyk 2021). Yhdysvaltalaisia sotilasnaisia tutkinut Joanna Pawelczyk (2021, 559–66) kuvaa, kuinka naispuolisten sotilaiden on muodollisesta koulutuksesta, pätevyydestä ja sotilasarvosta riippumatta ansaittava yhä uudelleen paikkansa. Todistaminen liittyy Pawelczykin (2021, 572) mukaan ennen kaikkea suoriutumiseen. Myös portugalilaisia ja hollantilaisia upseerinaisia haastatellut Helena Carreiras (2008, 168) arvioi, että suorituspaineeet ovat tyypillisiä upseerinaisille.

Tutkimusten perusteella sotilasnaiset kokevat ensinnäkin, että heidän on työskenneltävä ahkerammin ja paremmin kuin heidän miespuoliset vertaisensa (Carreiras 2008, 173; Kouri 2021, 45; Pawelczyk 2021, 562). Lisäksi heidän on osoitettava, että he suoriutuvat hyvin myös fyysisesti (esim. Laukkanen & Ojajärvi 2016, 236; Pawelczyk 2021, 561–71). Naisten fyysiseen kuntoon liittyy monia ennakkoluuloja, jotka juontuvat siitä, että naisia pidetään miehiä heikompana sukupuolena. Koska kestämyttömyys, heikkous ja luovuttaminen assosioidaan naiseuteen, se lisää naisten paineita osoittaa, että he pystyvät ja ovat oikeutettuja olemaan armeijassa. (ks. Ojajärvi 2015, 118–24, 149; Laukkanen & Ojajärvi 2016, 236–42.) Tämän seurauksena sotilasnaiset saattavat vähätellä uupumustaan, toimia oman jaksamisensa ääri rajoilla sekä lopulta esittää kestämistä (ks. Laukkanen & Ojajärvi 2016, 241; Pawelczyk 2021, 561–70).

Suomen kontekstissa on vielä huomioitava, että sukupuolen ohella sukupuolen mukaan eriytyneet velvollisuudet – miehiä koskeva asevelvollisuus ja naisten vapaaehtoinen asepalvelus – muokkaavat merkittävästi eri sukupuolten kokemuksia palveluksesta. Laukkanen ja Ojajärven (2016, 246) mukaan omaehtoinen hakeutuminen armeijaan luo naisille lisäpaineita ja he saattavatkin vapaaehtoisuuden vuoksi ajatella, että heidän pitäisi jaksaa valittamatta ja pärjätä miehiä paremmin. Miehetkin saattavat kokea, että vapaaehtoisilla naisilla ei ole oikeutta vaikkapa valittaa (Ojajärvi 2015, 119).

Laukkanen ja Ojajärvi liittävät suorittamisen lisäksi armeijakontekstissa vallitsevaan *kestämisen eetokseen*, jonka mukaan palveluksen fyysiset ja henkiset paineet on

vain kestettävä. Tällaisessa narratiivissa keskeyttäminen ja heikkous näyttäytyvät nöyryyttävinä. Laukkasen ja Ojajärven mukaan kestämisen eetos nostaa edelleen kynnystä jättäytyä pois koulutuksesta, vaikka tuntisi esimerkiksi kipua. (mt., 238–45.) Ojajärvi (2015, 149) onkin aiemmin havainnut, että varusnaiset välttelevät varuskuntasairaalaan menemistä suojellakseen mainettaan. Tämä on ymmärrettävää, sillä päiväpalveluksesta vapautuksia saaneita epäillään yleisesti valesairastelusta, minkä lisäksi palveluksesta pois jättäytynyt nainen saatetaan julkisesti leimata *kestämättömäksi naiseksi* (Ojajärvi 2015, 143, 149; Laukkanen & Ojajärvi 2016, 243). Fyysisen kunnan kysymykset näyttävät näin ollen tiivistyvän maskuliinisiin ideaaleihin vahvasta ja kestävästä sotilaasta, jonka tarkoituksena osoittaa naisille, että he ovat tulleet miesten alueelle (vrt. Leinonen ym. 2018, 209).

Kuten todettua, kestämisen vaatimukset eivät kuitenkaan liity yksinomaan fyysiseen kuntoon vaan myös henkiseen kestämiseen. Sekä Kourin (2021, 42) että Pawelczyk (2021, 567) tutkimuksissa nousi esiin sotilasnaisten tarve piilottaa tietynlaiset tunteet ja esiintyä kovanahkaisina. Sotilaan on taistelussa pysyttävä tyynenä, minkä vuoksi etenkin heikkouteen liitettyjen tunteiden, kuten surun, ilmaisemista pidetään lähtökohtaisesti sopimattomana. Koska tunteellisuutta ja herkkyyttä pidetään korostetun feminiinisenä, tällaisen tunneilmaisun hillitseminen näyttää olevan etenkin naisille tärkeää. (Kouri 2021, 41–42; ks. myös Pawelczyk 2021, 571–72.)

4.3.4 Sotilasnaisen roolit

Koska naiseus ja naisellisiksi mielletyt piirteet eivät sovi perinteiseen käsitykseen sotilaasta, sotilasyhteisöön sopeutuminen saattaa edellyttää sotilasnaiselta lisäksi feminiinisten piirteiden häivyttämistä ja vastaavasti maskuliinisiin piirteisiin turvautumista. Sotilaskontekstissa puhutaan usein naisen hyväksymisestä joukkoon ”yhtenä jätkistä”, mutta asia ei välttämättä ole niin yksioikoinen. (ks. mm. Kronsell 2005, 291–92; King 2016, 126–27; Kouri 2018; Pawelczyk 2021, 555, 564; vrt. Jokinen 2000, 218–19.)

Kouri on eritellyt neljä upseerinaisten omaksumaa sukupuolen tekemisen tapaa: (1) sotilaan sukupuolettomuuden rakentaminen, (2) feminiinisten piirteiden häivyttäminen, (3) eron tekeminen toisiin naisiin sekä (4) äitiyden käyttäminen työn resurssina. Kolmeen ensimmäiseen tapaan liittyy feminiinisyyksien välttäminen ja maskuliinisuuksien omaksuminen. Kourin mukaan upseerinaisten puhe sukupuolettomasta sotilaasta oli näennäistä, sillä naisten harjoittaman sotiluuden taustalta paljastuivat maskuliiniset normit ja maskuliinisuuksien arvostus feminiinisyyksiä enemmän. Se ilmeni myös tavasta, jolla upseerinaiset korostivat itseään epätyypillisinä naisina. Tekemällä eroa perinteiseen feminiinisyteen he pyrkivät erottautumaan muista naisista eli niistä, jotka eivät soveltuisi sotilaisiksi. (Kouri 2018, 15–20.)

Ojajarvi (2015, 124) puolestaan arvioi, että varusnaisen uskottava esitys edellyttää jatkuvaa sukupuolten välisten rajojen ylittämistä ja niiden neutralisointia. Varusnainen joutuu tällöin tasapainottelemaan uskottavan varusmiesroolin sekä oikeanlaisena pidetyn, hillityn naiseuden välillä. Ojajarven havaintojen perusteella tämä saattaa merkitä miesten lailla kestämistä, mutta vahvuutta on kyettävä tasapainottamaan esimerkiksi naisellisella ulkonäöllä ja lempeällä käytöksellä. (mt., 117–24.) Hyväksytävänä pidettyjen naisellisten piirteiden yhdistäminen sotiluuteen ilmeni myös Kourin (2018, 18–19; ks. myös Jokinen 2000, 218–19) tutkimuksessa, jossa osa hänen informanteistaan kertoi käyttävänsä äitiyttä ja hoivaa työn resurssina.

4.3.5 Sukupuoleen liittyvien tilanteiden määrittely

Aaltonen (2009, 140) esittää, että sukupuoliseen huomioon liittyy kohteen näkökulmasta ambivalensseja, jolloin tietyt tilanteet määritellään sukupuoliseksi häirinnäksi, kun taas toiset rajataan sen ulkopuolelle. Suen (2010, 72) mukaan vähemmistöjen on usein vaikea muodostaa selvää käsitystä siitä, aiheutuiko jokin tapahtuma ennakkoluuloista heitä kohtaan. Yksinkertaisten vastausten sijaan prosessi etenee tyypillisesti sisäisenä kamppailuna, jossa kielteistä kohtelua kokenut empii, oliko teko esimerkiksi seksistinen vai ei. Suen mukaan arvioon vaikuttavat kohteen suhde tekijään, hänen identiteettinsä ja aiemmat kokemukset sekä kielteisen kohtelun sisältö. (mts.) Tapahtumaa suhteutetaan myös muuhun vuorovaikutukseen, kuten flirttiin tai huumoriin (Aaltonen 2009, 140). Nämä tekijät konstruoivat tapahtuman merkityksen. Tulkintaprosessi saattaa kuitenkin olla uuvuttava, sillä tilanteet voivat olla epäselviä ja monimerkityksisiä. (Sue 2010, 72.)

Aaltosen (2009, 142) mukaan rajanvetoa häirinnän ja ei-häirinnän välillä tehdään etupäässä kiistanalaisten, häirintää lievempien tekojen osalta. Joskus taas rajanylitys näyttäytyy Aaltosen mukaan selkeänä ja ehdottomana. Nuorten käsityksiä tutkiesaan Aaltonen havaitsi, että monet nuoret saattoivat kuvailla kokemuksen herättämiä negatiivisia tunteita, mutta he eivät kuitenkaan määritelleet tilanteita sukupuoliseksi häirinnäksi. Tällöin kaikkia epämiellyttävinä pidettyjä tekoja ei kategorisoitu häirinnäksi, vaan osa teoista määrittyi vähäpätöisiksi – teoiksi, joilla ei ollut niin väliä. Aaltosen mukaan näissä kokemuksissa rajat muuttuivat neuvoteltaviksi teon selittämisen ja ymmärrettäväksi tekemisen avulla. Esittämällä lieventäviä tekijöitä tapaus määrittyi muuksi kuin häirinnäksi. (mt., 142–45.)

Yhdysvaltalaisia sotilasnaisia haastatellut Stephanie Bonnes (2020, 1666) onkin havainnut, että osa seksuaalista häirintää kokeneista sotilasnaisista vähättelee ja selittelee tapahtumia välttääkseen uhriutumisen ja säilyttääkseen sisäpiiristatuksensa sotilasyhteisössä. He tukeutuvat tällöin maskuliinisen sotilaan identiteettiin ja pitävät

häirintää eräänlaisena kokeena, jolla pystytään osoittamaan luonteen kovuutta. Välttämällä järkyttymistä he samalla etäännyttävät itsensä perinteisestä feminiinisyydestä sekä muista naisista. (Bonnes 2020, 1666–68; vrt. Bjerke & Ronnes 2017, 17–18.)

Edelleen Aaltonen (2009, 278) toteaa, että monet tytöt tekevät hyväntahtoisia olettamuksia poikien intentioista ja näyttävät itsekkin hyväksyvän ne. Tällöin toimintaa kuvataan esimerkiksi kohteliaisuutena, flirttinä tai vitsinä (mt., 199, 278). Asialla on kuitenkin myös kääntöpuolensa: Tällaiset hyväntahtoiset tulkinnat vastaavat osaltaan tyttöjen käytökseen kohdistuvia sosiaalisia odotuksia. Maltillinen reaktio häirintään ja ymmärtävä suhtautuminen vaikuttaa olevan sosiaalisesti hyväksytympää kuin ”numeron tekeminen” asiasta. (ks. mt., 153–54, 164.)

Tapahdumista saatetaan lisäksi vaieta. Lähtökohtaisesti hierarkiaan ja kuriin perustuva miesvaltainen sotilaskulttuuri ei itsessään rohkaise puuttumaan sukupuoleen perustuvaan kielteiseen kohteluun. Epäasiallisesta käytöksestä ei välttämättä uskalleta ilmoittaa, sillä sen pelätään pahentavan tilannetta entisestään. (Alvinus & Holmberg 2019, 1262–64; Bonnes 2020, 1662.) Aiemmassa tutkimuksessa on tullut ilmi, että vertaiset ovat saattaneet esimerkiksi uhkailla, panetella tai hyljeksiä ilmiantajaa, koska hän vaarantaa ilmoituksellaan ryhmän kiinteyden (ks. mm. Leinonen ym. 2012, 157–58; Bayard de Volo & Hall 2015, 881–82; Kouri 2018, 16; Bonnes 2020, 1663).

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa kerron tutkimuksen toteutuksesta. Luvun aluksi kertaan tutkimuskysymykset. Tämän jälkeen esittelen tutkimuksen aineiston ja sen keruun. Kolmannessa alaluvussa käsittelen tutkimuksen tieteenfilosofisia lähtökohtia ja neljännessä alaluvussa aineiston analyysia. Luvun lopuksi pohdin tutkimuseettisiä kysymyksiä.

5.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tarkoitus on selvittää vapaaehtoisen asepalveluksen suorittaneiden naisten kokemuksia ja tulkintoja sukupuoleen liittyvästä kielteisestä kohtelusta. Tar kastelen palveluksessa koettua sukupuolesta aiheutunutta syrjintää, kiusaamista, häi rintää ja mikroaggressiota. Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) Millaisia sukupuoleen liittyviä kielteisen kohtelun kokemuksia varus naisilla on asepalveluksessa?
- 2) Miten varusnaiset tulkitsevat sukupuoleen liittyviä kielteisen kohtelun kokemuksia?
- 3) Miten tieto ja kokemukset sukupuoleen liittyvästä kielteisestä kohtelusta ohjaa varusnaisten käyttäytymistä?

Ensimmäisen kysymyksen avulla selvitän, millaisia sukupuoleen liittyvän kiel teisen kohtelun kokemuksia aineistossa on ylipäättään. Otan mukaan sekä haastatelta vien omat kokemukset että heidän kuvailemat muille varusnaisille tapahtuneet koke mukset. Tämä rikastuttaa aineistoa ja tuo läpi tutkimuksen esiin yhteisöllisen ulottu vuuden, jossa haastateltavat niin samaistuvat kuin erottautuvat muista naisista. Ai neistoesimerkeissä priorisoin lähtökohtaisesti haastateltavien omat kokemukset. Si

sällytän ensimmäiseen kysymykseen myös kokemukset, jotka sijoittuvat niin sano-
tusti harmaalle alueelle. Nämä ovat kokemuksia, joita haastateltavat eivät itse pitäneet
kovin epäasiallisina, mutta tulkitsin ne kontekstin perusteella loukkaaviksi, tai sa-
mankaltaisia kokemuksia oli myös muilla haastateltavilla. Tällaisia kokemuksia olivat
vaikkapa tuijottaminen tai seksuaalisen suuntautumisen utelu.

Toisen tutkimuskysymyksen avulla tuon taas esiin haastateltavien omat tulkin-
nat tilanteista, joista he kertoivat haastatteluissa. Tässä yhteydessä katson tulkinnan
muodostuvan siitä, pitivätkö haastateltavat tilanteita sukupuolesta johtuvina sekä
kielteisinä eli jollain tapaa epämiellyttävinä, epäasiallisina tai epäoikeudenmukaisina.

Kolmannen tutkimuskysymyksen avulla siirryn analysoimaan, millä tavoin su-
kupuoleen liittyvä kielteinen kohtelu vaikuttaa varusnaisten tapaan olla ja toimia pal-
veluksessa. Tarkastelen siis sitä, millaisia selviytymiskeinoja naisilla on asepalveluk-
sessa, kun he tiedostavat sukupuoleen liittyvän kielteisen kohtelun olemassaolon.
Vaikka haastateltavilla itsellään ei olisikaan ollut kielteisiä kokemuksia, he olivat hy-
vin tietoisia niistä: ennen palvelusta kuullut armeijatarinat, viime vuosien mediakes-
kustelu tai palvelustovereille tapahtuneet kokemukset voivat omakohtaisten koke-
musten ohella vaikuttaa yksilön käytökseen. Selviytymiskeinot ovat siis ensisijaisesti
haastateltavien omia kokemuksia, mutta kollektiivinen taso on niissä läsnä, kun haas-
tateltavat peilaavat omaa asemaansa suhteessa muiden varusnaisten kokemuksiin.

5.2 Aineistona teemahaastattelut

5.2.1 Haastatteluiden toteutus

Tutkielmani aineisto koostuu kymmenestä vapaaehtoisen asepalveluksen suoritta-
neen naisen haastattelusta. Harkitsin aluksi sanomalehti- ja blogitekstejä. Sanomaleh-
dissä julkaistut sensitiiviset kokemukset ovat kuitenkin usein lyhyitä anonyymejä ker-
tomuksia, joiden syvälinen tulkinta olisi voinut olla haastavaa. Blogissa puolestaan
on näkyvillä vain se, mitä kirjoittajat haluavat itsestään nähtävän, eikä siten kaikkein
yksityisimpiä kokemuksia välttämättä haluta jakaa muiden luettavaksi (vrt. Laukka-
nen & Ojajärvi 2016, 248). Koska kiinnostukseni kohteena olivat juuri haastateltavien
omat kokemukset, niille annetut tulkinnat ja merkitykset, päädyin teemahaastattelui-
hin melko vähän Suomessa tutkitusta aiheesta. Menetelmänä teemahaastattelu koros-
taa tutkittavien elämismaailmaa ja subjektiivisia käsityksiä (Puusa 2020, 112).

Teemahaastattelu etenee ennalta valittujen teemojen varassa, joten haastattelua
voidaan ohjata tutkittavan ilmiön kannalta keskeisiin asioihin. (Puusa 2020, 112–13.)
Jaoin haastattelurungon (ks. liite 1) neljään pääteemaan, jotka olivat *palvelusaika; suku-*

puoli ja vapaaehtoisuus; sosiaaliset suhteet sekä häirintä ja epäasiallinen kohtelu. Hahmotelin kunkin teeman alle apukysymyksiä. Pyysin haastateltavia aluksi kertomaan palvelusajastaan, mikä auttoi virittäytymään haastatteluun. Sain heti muodostettua yleiskuvan haastateltavien palveluksesta sekä kerättyä tarvittavat taustatiedot ilman erillistä kysymyssarjaa. (vrt. esim. Aho & Paavilainen 2017, 345.) Sen jälkeen siirryin muihin teemoihin. Päätin haastattelun kokoaviin kysymyksiin ja pyysin palautetta.

Valmiit teemat ja kysymykset väistämättä rajoittivat haastateltavien puhetta (Hyvärinen 2017, 22). Haastattelurunko oli kuitenkin ohjeellinen ja sovelsin sitä. Ennen kysymysten esittämistä kehotin haastateltavia kertomaan kokemuksistaan mahdollisimman vapaasti omin sanoin. Pääosin tämä toimi mielestäni hyvin, sillä haastateltavat saattoivat puhua pitkiäkin yhtämittaisia jaksoja ja nostaa esiin asioita, joista en olisi osannut kysyä. Esitin haastateltavien kertomusten perusteella tarkentavia jatkokysymyksiä. Näin haastateltavat pääsivät vaikuttamaan ainakin teemojen painotumiseen. (vrt. Hyvärinen 2017, 22–23; Puusa 2020, 112.)

Ensimmäisten haastattelujen jälkeen muutin joitain kysymyksiä sekä esitin haastattelujen mittaan uusia kysymyksiä selvittääkseni, esiintyikö jokin toisessa haastattelussa ilmi tullut asia aineistossa yleisemminkin⁶. Toisinaan esitin hypoteettisia kysymyksiä haastateltavan arvailuihin tai ennakoiteihin. Saatoin esimerkiksi kysyä, millä tavoin mahdollinen maineen menettäminen olisi näkynyt. Tällaisten kysymysten tarkoitus oli lähinnä ymmärtää haastateltavien tulkintoja tilanteista sekä niihin liittyneitä huolia ja pelkoja. Pertti Alasuutarin mukaan (2001, 152; vrt. Lindqvist 2016, 35) hypoteettinen kysymys tekee ongelmista konkreettisempia ja henkilökohtaisempia.

Koska haastateltavien palveluksesta oli saattanut vierähtää useampia vuosia, liitin sähköpostin osallistumiskutsuun haastattelun puheenaiheet, jotta haastateltavat pystyivät orientoitumaan haastatteluun. Välttääkseni tiedonsiirtoa muistuttavaa asetelmaa ja säilyttääkseni tilanteiden spontaaniuden en kuitenkaan lähettänyt etukäteen yksityiskohtaista kysymysrunkoa (vrt. Hyvärinen 2017, 38).

Koska haastattelut perustuvat muistinvaraiseen tietoon (vrt. Lindqvist 2016, 39), se vaikuttaa niistä saatavan tiedon luonteeseen. Muistelu on kokemuksellista kuvailua ja arviointia, jossa sekä palautetaan asioita mieleen että tulkitaan niitä nykyisyydestä käsin. Muistoihin vaikuttavat lisäksi yhteisöllisesti hyväksytyt menneisyyden tulkinnat. Muisteluun perustuva tieto on konstruktivistista, tulkittua, rajallista ja muunnettavaa, mutta sillä saadaan tietoa siitä, mikä tapahtumien merkitys oli muisteluhetkellä. (Ukkonen 2000; Fingerroos & Haanpää 2006, 32–34; Tuomaala 2006, 272–73.)

⁶ Vaihdoin vaikeaselkoisen kysymyksen ”Millaisia käsityksiä sinulla oli ennen palvelusta siitä, miten naiseen suhtaudutaan armeijassa?” haastateltavan kokemuksen kannalta olennaisempaan kysymykseen ”Olitko varautunut etukäteen siihen, että saattaisit joutua kohtaamaan epäasiallista kohtelua?” Aiempien haastattelujen perusteella kysyin lisäksi, kokiko haastateltava olleensa ”yksi jätkistä” ja pystyikö hän olemaan palveluksessa oma itsensä.

5.2.2 Aineistonkeruuprosessi

Keräsin aineiston tammi–maaliskuussa 2022. Aineiston yhtenäisyyden ja viime vuosina tapahtuneen varusnaisten määrän kasvun vuoksi toivoin mahdollisimman tuoreita kokemuksia. Kerroin etsiväni osallistujia, jotka olisivat suorittaneet asepalveluksensa vuosien 2011–2021 välillä. Tutkimusluvallisista syistä edellytin, että osallistujat olivat suorittaneet palveluksensa kokonaan, eikä heillä ollut työ- tai opiskelusuhdetta Puolustusvoimiin. Tämä myös mahdollisti sen, että haastateltavat kykenivät kertomaan kokemuksistaan koko palvelusajaltaan ja tarkastelemaan palveluksen aikaisia kokemuksia, valintoja ja tunteita osana elämänkulkua.

Rekrytoin haastateltavat sosiaalisen median ja verkostojeni avulla. Tuttavani jakoi osallistumispyyntöä kahdesti eräässä Facebook-ryhmässä. Esitin pyyntöä lisäksi Jodel-sovelluksessa⁷ neljä kertaa kahdella eri kanavalla. Jodel osoittautui Facebookia toimivammaksi alustaksi kohderyhmää ajatellen, sillä suurin osa palvelun käyttäjistä on nuoria aikuisia. Sen haasteena on viestien rajattu merkkimäärä, mikä rajoitti foorumille laitettavaa informaatiota. Rekrytoinnin lopulla nimittäin selvisi, että osa haastateltavista oli ensin luullut, että kyseessä olisi anonyymi kysely. Kontaktoiduille henkilöille lähettämässäni sähköpostissa kerroin kuitenkin osallistumisen yksityiskohdista ja heillä oli mahdollisuus kieltäytyä. Mikäli henkilöt eivät vastanneet noin viikon sisällä sähköpostiini, lähetin yhdestä kahteen muistutusviestiä ennen yhteystietojen poistamista. Sain lopulta kaksi haastateltavaa Facebookin välityksellä, kuusi haastateltavaa Jodelin kautta ja kaksi haastateltavaa löytyi vielä opiskelututtavieni avulla. En tuntenut haastateltavia entuudestaan.

Koska halusin monipuolisen aineiston ja osallistujien saaminen näytti epävarmalta, ensimmäiset viisi haastateltavaa rekrytoin ilman edellytystä kielteisen kohtelun kokemuksista. Myöhemmin täsmensin etsiväni osallistujia, joilla oli sukupuoleen perustuvan epäasiallisen kohtelun kokemuksia palvelusajalta. Halusin varmistua siitä, että aineistosta löytyisi analyysin kannalta riittävästi myös kielteisiä kokemuksia. Osallistumiskriteerien täsmentäminen selkeytti haastattelukutsua, minkä toivoin helpottavan haastattelujen saamista. Lopullinen kymmenen haastattelun aineisto sisältää runsaasti sukupuoleen liittyviä kielteisen kohtelun kokemuksia, niiden tulkintoja ja selviytymiskeinoja. Aineistossa on esimerkiksi mikroaggression osalta paljon toistuvuutta, mutta koko aineiston osalta ei voida puhua kylläntymisestä. Koska en pyri tilastollisiin yleistyksiin, pidänkin tärkeämpänä aineiston monipuolisuutta ja vaihtelevuutta, mikä mahdollistaa tarkan analyysin. (vrt. Tuomi & Sarajarvi 2018, 97–102.)

Suurin osa haastatteluista toteutettiin maantieteellisten etäisyyksien ja senhetkisen koronapandemiatilanteen vuoksi etäyhteyksin Jyväskylän yliopiston Zoom-pal-

⁷ Jodel on paikallisuuteen perustuva anonyymi sovellus, joka toimii keskustelufoorumin tavoin.

velulla. Nämä haastattelut tallensin Zoomin tallennustyökalulla yliopiston verkkolevylle. Kaksi haastattelua toteutettiin kasvatusten Jyväskylän yliopiston kokoustiloissa ja tallensin ne YFI-laitokselta lainatulla äänitallentimella. Siirsin nämäkin tiedostot verkkolevylle. Haastattelut kestivät noin tunnista reiluun puoleentoista tuntiin. Videohaastattelun etuna oli, että ne voitiin sopia nopealla aikataululla. Vuorovaikutusta hankaloittivat ajoittain pätkivät internetyhteydet, taustahäly ja puheen viiveet. Hienovaraiset eleet ja signaalit jäivät huomaamatta, sillä minun oli esimerkiksi vaikea tulkita, milloin haastateltava lopetti puhumisen. Tämän huomattuani pyrin pitämään riittävän pitkän tauon ennen seuraavaan kysymykseen siirtymistä.

Litteroin aineiston sanatarkasti puhekielellä. Jätin litteroimatta haastattelutilannetta koskevat kommentit, omat reaktioni, yleiset täytesanat (esim. kyl, silleen), toistot ynnä muut yksittäiset äänteet. Merkitsin selvästi erottuvat tunneilmaisut, tauot, katkaisut ja painokkaasti lausutut sanat. Litteroitua aineistoa kertyi yhteensä 141 sivua (*Times New Roman*, pt. 12, rv. 1,15). Käytän sitaateissa seuraavia litterointimerkintöjä:

VK	Haastattelija (Vera Kuusinen)
[- -]	lainatun jakson keskeltä poistettu osa
(.)	lyhyt tauko, 0–1 sek.
(..)	keskipitkä tauko, 1,5–2 sek.
(...)	pitkä tauko, 2,5–4 sek.
(5 s.)	pitempi tauko ajalla
(joo), ()	epäselvä tai hiljaa puhuttu jakso, sana, josta ei saatu selvää
((nauraa))	selitykset tilanteesta, kuten eleet
[alikersantti]	selventävä lisäys, muutettu tai poistettu tunnisteellinen tieto
<u>nainen</u>	painokkaasti lausuttu sana
voi-	puheessa keskeytyntä sana tai lause

Käytän haastateltavista pseudonyymia. Olen karkeistanut tai jättänyt pois muut tunnisteelliset tiedot, kuten haastateltavien palveluspaikkaa ja -tehtävää koskevan informaation. Esimerkiksi nimellä mainituista varuskunnista käytän yleisnimeä *varuskunta*. Olen päätenyt tähän ratkaisuun, koska kyseessä on paikoin sensitiivinen aihe, enkä analysoi esimerkiksi haastateltavan iän tai palveluspaikan vaikutusta kielteiseen kohteluun. Käytän epäsuoria tunnisteita, jos se on tarpeen analyysin kannalta. Esimerkiksi johtajakoulutus ei sen yleisyyden vuoksi aiheuta itsessään merkittävää tunnistamisriskiä, mutta se auttaa ymmärtämään paremmin hierarkkiseen asemaan liittyviä kokemuksia. Olen pyrkinyt valikoimaan aineistosta sellaisia sitaatteja, jotka eivät paljasta liikaa tietoja haastateltavista. Joihinkin kokemuksiin liittyy poikkeuksellinen konteksti tai arkaluontoisia tietoja, jotka lisäävät merkittävästi niiden tunnistettavuutta. Nämä kokemukset olen sisällyttänyt analyysiin, mutta anonymiteetin suojelemiseksi en tuo esille niiden yksityiskohtia.

5.2.3 Aineiston kuvailu

Tutkimukseen osallistuneet haastateltavat olivat taustaltaan heterogeeninen joukko. Haastateltavat olivat suorittaneet palveluksensa vuosina 2016–2021 ja palvelukseen astuessaan he olivat iältään 18–29-vuotiaita. Kaikkiaan haastateltavat olivat palvelleet kymmenessä eri varuskunnassa maa-, meri- ja ilmavoimissa sekä rajavartiolaitoksella. Taulukkoon 1 on koottu haastateltavien keskeiset taustatiedot.

TAULUKKO 1 Haastateltavien taustatiedot

N= 10	Haastateltavien lukumäärä
Puolustushaara	
Maavoimat	8
Merivoimat	1
Ilmavoimat	1
Rajavartiolaitos ⁸	1
Ikä	
18–20 vuotta	7
yli 20 vuotta	3
Palvelusaika	
165 vrk	1
255 vrk	1
347 vrk	8
Palvelustyyppi	
Miehistö	3
Johtajakoulutus	7

Haastateltavia oli kahdeksasta eri joukko-osastosta ympäri Suomen pois lukien aivan pohjoisin Suomi. Osa oli suorittanut palveluksen useammassa eri palveluspai- kassa tai joukko-osastossa, joten heidät on puolustushaaran mahdollisesti muuttuessa laskettu taulukkoon kahdesti. Taulukosta nähdään, että kolme haastateltavaa oli saa- nut miehistön koulutuksen ja seitsemän johtajakoulutuksen joko aliupseeri- tai reser- viupseerikurssilla. Valtaosa haastateltavista suoritti vuoden mittaisen palveluksen.

Neljä haastateltavaa oli palvelut koronapandemian aikana. Koronan vaikutuk- set sukupuoleen perustuvan kielteisen kohtelun kokemuksiin liittyivät lähinnä pitkiin palvelusjaksoihin ilman vapaata, mikä saattoi esimerkiksi lisätä asiatonta puhetta. Ko- ronnan vaikutusten arviointi sukupuoleen liittyvään kielteiseen kohteluun vaatisi kui- tenkin huomattavasti enemmän kokemuksia pandemia-ajalta, joten en erittele niitä

⁸ Sisäministeriön hallinnon alainen

analyysissäni tarkemmin. Sen sijaan olen sisällyttänyt analyysiin kokemuksia kertausharjoituksista sekä yhdestä työsuhteesta. Eräs haastateltava jäi palveluksensa jälkeen määräaikaiseksi sopimussotilaaksi. Analysoin näitä kokemuksia, sillä ne liittyvät keskeisesti haastateltavien positioon palveluksensa päättäneinä nuorina naisina. Mainitsen kokemusten yhteydessä, että tilanne liittyy työsuhteeseen tai kertausharjoituksiin.

Oman kokemuksensa mukaan kuusi haastateltavaa oli kokenut asepalveluksessa joko sukupuoleen liittyvää kiusaamista, syrjintää, häirintää, seksuaalista häirintää tai useampaa näistä. Kaikilla haastateltavilla oli jokin kokemus satunnaisesta ja epämääräisestä sukupuoleen liittyvästä mikroaggressiosta.

5.3 Sosiaalinen konstruktionismi

Tämä työ pohjaa tieteenfilosofisilta lähtökohdiltaan sosiaaliseen konstruktionismiin, jonka mukaan sosiaalinen todellisuus rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa (Pietikäinen & Mäntynen 2019, luku 1.1). Taustalla on ajatus siitä, että todellisuus ja havaintomme maailmasta eivät esiinny meille ”puhtaina” totuuksina vaan tietyistä näkökulmista konstruoituina eli merkityksellistettyinä. Tapamme ymmärtää on ihmisten sosiaalisen vuorovaikutuksen ja kielen konstruoimaa. Toisin sanoen kielenkäyttö merkityksellistää, järjestää ja muuttaa todellisuutta. (Burr 2003, 3–4; Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, luku 1.1; Jokinen 2016, luku 2.1.)

Näin ollen myös kokemuksia voidaan pitää diskursiivisina konstruktioina, sillä ne välitetään ja tehdään ymmärrettäviksi kielen avulla (Ramazanoglu & Holland 1999, Aaltosen 2009, 40 mukaan). Aaltosen (2009, 40) tavoin en kuitenkaan pidä sukupuoleen perustuvan kielteisen kohtelun kokemuksia ainoastaan diskursiivisina eli jonkin puhutavan tuotoksina, vaan ne ovat myös materiaalisia. Kokemus on aineellisesti todellinen ja tapahtunut, mutta tapa, jolla sitä tarkastelemme, on ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa merkityksellistetty (Jokinen ym. 2016, luku 1.1; Jokinen 2016, luku 2.1). Näin ollen siinä yhdistyvät eletty ja kerrottu kokemus (vrt. Tuomaala 2006, 272).

Edelleen tapamme ymmärtää maailmaa, kielenkäyttö ja merkitysten rakentuminen on kontekstuaalista: kulttuuriin, tilanteeseen ja paikkaan sidottua sekä historiallisesti muuntuvaa. Merkityksiä tuotetaan eri tavoin eri tilanteissa ja siihen vaikuttavat niin kielenkäyttäjän valinnat, vuorovaikutustilanne kuin yhteiskunnallinen tilanne, jotka ohjaavat, normittavat ja rajoittavat sitä, miten kieltä voidaan käyttää. Kielellä ei siten ole yhtä pysyvää merkitystä, vaan merkitykset voivat muuttua ja kieltä voidaan käyttää eri merkityksissä. (Burr 2003, 4–5; Pietikäinen & Mäntynen 2019, luku 1.1.)

Siten esimerkiksi kielteisen kohtelun merkitys ihmiselle riippuu yhtäältä yksilöstä ja tilanteesta: siihen vaikuttavat niin tilannekohtaiset muuttujat, kuten aika,

paikka, teko, tekijä ja yleisö kuin yksilön aiemmat elämänkokemukset, joihin hän uusia kokemuksia suhteuttaa. Toisaalta yhteisölliset ja kulttuuriset käsitykset asettavat rajat, joiden sisällä omaa kokemusta määritellään. Tämän ohella omaa kokemusta verataan ja mukautetaan myös esimerkiksi palvelustovereiden kokemuksiin, kertomuksiin ja tulkintoihin. (vrt. Mankkinen 1995, 30; Aaltonen 2009, 42.) Siksi kokemuksista kertominen ei ole puhdasta tositapahtumien kuvausta vaan siihen sisältyy sekä kokemuksen reflektointia että uudelleen tuottamista, rekonstruointia (Tuomaala 2006, 273). Voidaan edelleen ajatella, että yksilön kokemusta tai sen tulkintaa tuskin kyetään lopullisesti tavoittamaan vaan jonkin kokemuksen kuvaus kertoo enemmän siitä, mikä sen merkityksen kerrottiin olevan haastatteluhetkellä. Viime kädessä myös tutkielmaani voidaan pitää sosiaalisena konstruktiona, jossa yhdistyvät tietyt teoreettiset näkökulmat sekä haastateltavien kokemuksista ja tulkinnoista tuottamani rekonstruktio. (vrt. Fingerroos & Haanpää 2006, 33–34; Puusa 2020, 103–10.)

5.4 Teoriaohjaava sisällönanalyysi

Käytin aineiston analyysimenetelmänä teoriaohjaavaa eli abduktiivista sisällönanalyysia, jossa yhdistellään aineisto- ja teorialähtöistä luokittelua (Silvasti 2014, 44). Testasin aluksi erilaisia lähestymistapoja analyysiin. Vaikka en hyödyntänyt alkuvaiheen kokeiluja varsinaisessa analyysissa, aineisto tuli tällä tavoin minulle tutuksi. Se auttoi minua hahmottamaan aineiston sisällön sekä päättämään lopulliset tutkimuskysymykset. Kolmas tutkimuskysymys muotoutui aineiston luennan myötä eikä se ollut alkuperäisessä suunnitelmassa. Mukailin työssäni Tuomen ja Sarajärven (2018) sekä Silvastin (2014) esityksiä sisällönanalyysista.

Sisällönanalyysin ensimmäisessä vaiheessa valikoidaan yleensä tutkimuskysymysten kannalta olennaiset aineiston osat ja aineiston alkuperäisilmaukset voidaan pelkistää sisältöä kuvaavasti (Silvasti 2014, 37; Tuomi & Sarajärvi 2018, 123). Korostin litteroidusta aineistosta tutkimuskysymyksiä vastaavat kohdat sekä pelkistin alkuperäisilmaukset. Ryhmittelin havainnot karkeasti tutkimuskysymysten mukaan kolmeen ryhmään ja listasin pelkistetyt ilmaukset Word-tiedostoihin (vrt. Tuomi & Sarajärvi 2018, 123–24). Merkitsin pelkistettyihin ilmauksiin tunnisteet, joissa oli haastattelun numero ja alkuperäisdatan rivinumerot.

Tämän jälkeen aineistoa aletaan jäsentää ja ryhmitellä eri luokkiin, jolloin yksittäiset tekijät sisällytetään yleisempiin käsitteisiin. Tavoitteena on muodostaa alaluokkia, joita edelleen yhdistelemällä muodostetaan myöhemmin teemoja. (Silvasti 2014, 38–39; Tuomi & Sarajärvi 2018, 124–25.) Silvasti (2014, 38) nimittää vaihetta koodaamiseksi. Tulostin tässä vaiheessa pelkistetyt ilmaukset ja aloin tutkimuskysymyskerrollaan paikantaa kunkin analyysiyksikön eli lauseryyppään ydinajatuksen. Leikkasin

tulosteet analyysiyksiköihin siten, että yhdessä lauseryppäessä olivat yhden haastateltavan samaan ajatuskokonaisuuteen liittyvät pelkistetyt ilmaukset. Vertailin eri lauseryppäitä yhtäläisyyksiä etsien ja muodostin niistä vähitellen alaluokkia sekä hahmottelin jo alaluokkia yhdistäviä luokkia. (vrt. Tuomi & Sarajärvi 2018 124–25.) Analyysi eteni tässä vaiheessa pitkälti aineistolähtöisesti, mutta joitain ryhmittelyjä tein aiemmasta tutkimuksesta saamani esiyymmärryksen pohjalta. Silvastin (2014, 43) mukaan koodausta saa ohjata tutkijan tuntemat teoreettiset luokittelut, mutta sitä voi tehdä myös aineistosta ammentamalla.

Kun olin saanut ryhmiteltyä kaikki analyysiyksiköt vähintään alaluokkiin, aloin yhdistellä aineistoa laajemmiksi kokonaisuuksiksi. Etsin edelleen yhdistäviä tekijöitä, mutta arvioin myös sitä, millä tavoin alaluokkia yhdistävät luokat erottuivat toisistaan. Otin nyt aineistovetoisen analyysin rinnalle tavoitteellisemmin aiempaa tutkimusta ja vertailin tekemiäni luokituksia tutkimuskirjallisuuteen. Ryhmittelin kirjallisuuden perusteella joitain luokituksia uudelleen, mikä selkeytti analyysia. Koostin tuloksista analyysikehikot, joissa oli kullekin tutkimuskysymykselle alustavat teemat. (vrt. Tuomi & Sarajärvi 2018, 125–33.)

Seuraavaksi palasin alkuperäiseen aineistoon ja kävin sen läpi tutkimuskysymys kerrallaan. Minulla oli kutakin tutkimuskysymystä varten erillinen haastattelukopio, jota luin uudelleen läpi ja johon merkkasin analyysikehikoiden avulla aineiston kohdat alustavien teemojen mukaisin väreihin. Arvioin tässä vaiheessa kehikon toimivuutta ja siirsin joitain analyysiyksiköitä teemasta toiseen. Varsinaisia teemoja ei ollut tässä vaiheessa enää tarpeen muuttaa, mutta harkitsin uudelleen joidenkin alaluokkien sijoittelua. Lopulliset teemat kirkastuivat tutkimuskirjallisuuden avulla, mutta poikkesin teoriasta silloin, kun se ei sopinut yhteen aineiston kanssa. Sijoitin esimerkiksi osan alaluokista aineiston kannalta paremmin yhteen sopiviin teemoihin, vaikka kirjallisuuden perusteella jokin alaluokka olisikin kuulunut toiseen teemaan.

Toisen tutkimuskysymyksen osalta toteutin analyysin hieman eri tavalla. Analyysiyksiköt olivat keskimäärin suurempia, sillä halusin keskittyä haastateltavan kokonaisviestiin ja puheen nyansseihin. Yksittäisten virkkeiden sijaan otin siis huomioon esimerkiksi sen, mitä haastateltava oli kertonut samasta aiheesta aikaisemmin haastattelussa. Ilman tätä ratkaisua esimerkiksi puheessa ilmenevä ristiriitaisuus olisi jäänyt huomioimatta. Analyysiyksiköiden suuruuden takia toteutin tämän osan analyysia Word-taulukon avulla, johon ryhmittelin kysymykseen liittyviä pelkistettyjä ilmauksia. Muutoin etenin analyysissa pitkälti edellä kuvatulla tavalla. Verrattuna kahteen muuhun tutkimuskysymykseen, tässä analyysi oli selvästi aineistovetoisempaa ja kytkin tulokset tutkimuskirjallisuuteen myöhemmässä vaiheessa.

Koska haastateltavien omat kokemukset ja muistikuvat sukupuoleen liittyvästä kielteisestä kohtelusta vaihtelivat, osassa haastatteluita oli enemmän informaatiota

liittyen kielteiseen kohteluun ja niistä tehtyihin tulkintoihin, kun taas osa haastatelluista tarjosi enemmän näkökulmia selviytymiskeinoihin.

5.5 Tutkimusetiikka ja tietosuojaja

Lähetin haastattelukutsun ohessa sähköpostitse tutkimustiedotteen ja tietosuojailmoituksen (ks. liitteet 2 & 3). Kävin läpi tietosuojaa koskevat kysymykset haastatteluiden aluksi, jolloin kerroin lyhyesti henkilötietojen käsittelystä sekä aineiston anonymisoinnista ja elinkaaresta. Zoom-puheluissa pyysin lupaa kuvalliseen tallennukseen, koska sovellus teki automaattisesti tallenteesta sekä video- että audioversion. Videotallenteen tuhosin välittömästi haastattelun jälkeen. Poistin haastattelujen jälkeen myös haastateltavien yhteystiedot sekä sähköposti-, WhatsApp- ja Jodel-viestit. Äänitallenteet tuhosin litteroituani aineiston. Litteroitu aineisto, aineistonkeruuta käsittelevät metatiedot sekä aineiston epäsuorat tunnistetiedot koodiavaimineen ovat Jyväskylän yliopiston verkkolevyllä erillisissä kansioissa. Suorien tunnisteiden koodiavainta (nimitiedot) olen säilyttänyt kotonani tietoturvalisesta. Aineiston jatkokäytölle ei ole lupaa, joten tuhoan aineiston ja siihen liittyvät tiedot työni valmistuttua.

Sisäpiiritutkimus ei ole ongelmattonta, sillä tutkija jakaa samankaltaisen kokemusmaailman tutkittavien kanssa. Yhteisyyden kokemus tuottaa jaettavaa ymmärrystä ja pystyin samaistumaan moniin haastateltavien kokemuksiin. Haastattelutilanteissa pyrin kuitenkin välttämään liiallista tuttavallisuutta, jotta oma positioni olisi vaikuttanut haastateltavien kertomuksiin mahdollisimman vähän. Samasta syystä halusin haastatella minulle ennestään tuntemattomia ihmisiä. Säilytin pitkälti kuuntelevan haastatteluotteen, enkä tuonut esille omia kokemuksiani, ellei haastateltava halunnut kuulla niistä tarkemmin. Mainitsin kuitenkin omasta palvelustaustastani ja sen herättämästä halusta tutkia varusnaisia. (vrt. Juvonen 2017, 398–405.) Koen, että roolini oli ensisijaisesti opinnäytteen tekijä myös haastateltavien mielestä, minkä huomasin esimerkiksi siitä, että jotkut kuvailivat yksityiskohtaisesti armeijan käytäntöjä.

Kielteisen kohtelun kokemukset menevät henkilön yksityisyyden alueelle, mikä tekee aiheesta sensitiivisen. Kerroin haastatteluiden aluksi, että haastateltavat saisivat kertoa kokemuksistaan siinä laajuudessa kuin he itse halusivat. Pääasiassa haastateltavat puhuivat avoimesti ja vaikuttivat jakavan mielellään kokemuksiaan. Tätä helpotti varmasti se, että kuuluiin heidän kanssaan samaan viiteryhmään nuorena asepalveluksen suorittaneena naisena. Pyrin herkistymään tilanteille ja jätin kysymättä tarkentavia kysymyksiä, mikäli haastateltava vaikutti haluttomalta jatkamaan aiheesta. Yritin antaa riittävästi tilaa haastateltavien kertomuksille ennen lisäkysymysten esittämistä ja varoin asenteellisia reaktioita. (vrt. Aho & Paavilainen 2017, 336–46.) Litte-

roidessani tallenteita kuuntelin myös omaa puhettani ja yritin kehittyä seuraavia kertoja varten. Tämä oli paikoin hankalaa, sillä esimerkiksi spontaanien kysymysten esittäminen selkeästi muotoiltuina tuotti vaikeuksia pitkin aineistonkeruun. Haastateltavat olivat ymmärtäväisiä ja pyysivät tarvittaessa tarkennusta kysymyksiini.

Osa haastateltavista kertoi kokemuksistaan hieman kierrellen tai käytti ehdollisia ilmauksia, kuten ”ehkä välillä meni hermo”, mikä viittaa siihen, että aiheesta on lopulta saattanut olla vaikea puhua. Etenkin seksuaalisen häirinnän kohdalla tekoja ei mielellään määritelty seksuaaliseksi häirinnäksi. Sukupuolisesta häirinnästä nuoria haastatellut Sanna Aaltonen (2009, 68) yllättyi siitä, että vastenmielisistäkin kokemuksista kertomiseen sisältyi naurua. Samaistuin tähän kokemukseen, sillä haastateltavat saattoivat nauraa puhuessaan vakavistakin aiheista. Aaltonen tulkitsee naurun keinoksi keventää keskustelua sekä ilmaista hämmennystä omasta kokemuksesta (mts.). Nauru saattaa olla keino helpottaa paitsi omaa myös haastattelijan oloa.

Tutkimusasetelmani vaikutti epäilemättä siihen, mistä näkökulmasta haastateltavat omia kokemuksiaan tarkastelivat. Kiinnostukseni kohteena ovat alusta asti olleet sukupuoleen liittyvän kielteisen kohtelun kokemukset, mikä saattoi kannustaa haastateltavia tarkastelemaan omia palveluksenaikaisia kokemuksiaan kriittisemmästä näkökulmasta. Haastatteluhetkellä kokemusten merkitys ja tapa, jolla niistä puhuttiin, saattoi siis olla toisenlainen kuin palveluksessa, heti sen päätyttyä tai kavereiden kanssa muisteltaessa. Tutkimuksen tulokset näyttäisivät varmasti erilaisilta, jos olisin palveluksensa loppuun asti suorittaneiden sijaan haastatellut vaikkapa palvelustaan parhaillaan suorittavia tai palveluksensa keskeyttäneitä varusnaisia. (vrt. Aaltio & Puusa 2020, 183.)

Olen pitkin tutkimusprosessin pyrkinyt tiedostamaan omat ennakkokäsitykseni sekä yrittänyt suhtautua myös haastatteluihin kriittisesti välttääkseni tulosten tulkintaa tutkittavan yhteisön intresseistä käsin (vrt. Juvonen 2017, 404-7). Koen, että ajatusprosessiani on hyödyttänyt se, että aineiston analyysivaihe oli pitkä ja se sisälsi taukoja. Olen lukenut haastatteluotteita yhä uudelleen sekä palannut taukojen jälkeen arvioimaan ja muuttamaan aiempia tulkintojani. Teoriaohjaavan sisällönanalyysin avulla olen lisäksi varmistunut siitä, että tuloksilleni löytyy evidenssiä myös tutkimuskirjallisuudesta, eivätkä ne perustu pelkästään omiin tulkintoihini (vrt. Bayard de Volo & Hall 2015, 873).

6 SUKUPUOLEEN LIITTYVÄT KIELTEISEN KOHTELUN KOKEMUKSET

Tässä luvussa esittelen keskeisimmät tulokset sukupuoleen liittyvistä kielteisen kohtelun kokemuksista, joita haastattelemani naiset kertoivat kohdanneensa asepalveluksessa. Analyysin perusteella sukupuoleen liittyviä kielteisen kohtelun kokemuksia aiheuttavat *ulkopuolisuuden korostaminen, ennakkoluulot ja kyseenalaistaminen, suorituspainet ja korkeat odotukset sekä sukupuolinen ja seksuaalinen häirintä*. Taulukkoon 2 on tiivistetty tulokset, joita käyn tarkemmin läpi seuraavissa alaluvuissa. Taulukossa on lisäksi nähtävillä kielteistä kohtelua aiheuttaneet henkilöt sekä muut tekijät.

TAULUKKO 2 Sukupuoleen liittyvät kielteisen kohtelun kokemukset ja niiden aiheuttajat

	Ulkopuolisuus	Ennakkoluulot	Korkeat odotukset	Sukup. häirintä
Kuvaus	Yksinjäämisen ja erillisyyden kokemukset. Naiset näkymättömiä tai negatiivisella tavalla joukosta erottuvia.	Stereotypioihin perustuva kyseenalaistaminen liittyen mm. naisten motiiveihin, fyysiseen kuntoon tai osaamiseen.	Vapaaehtoisina naisilta odotetaan korkeaa motivaatiota ja suorituskeskeisyyttä. Naisten keskinäinen kontrolli.	Naisten alentaminen ja seksuaalisointi, seksuaalisävytteinen huumori, ei-toivottu koskeminen.
Tekijä	miespuoliset vertaiset; henkilökunta sukupuolesta riippumatta; rakenteelliset tekijät	miespuoliset alaiset ja vertaiset; henkilökunta sukupuolesta riippumatta; "yleinen ilmapiiri"	vertaiset, varusjohtajat ja henkilökunta sukupuolesta riippumatta; "yleinen ilmapiiri"	miespuoliset alaiset, vertaiset, varusjohtajat ja henkilökunta; "yleinen ilmapiiri"

Valtaosa haastateltaviin kohdistuneesta sukupuoleen liittyvästä kielteisestä kohtelusta tuli miehiltä, mutta aineistossa oli myös naisilta naisiin kohdistuvaa kielteistä kohtelua. Toisinaan tekijä oli epämääräinen entiteetti, jota luonnehdittiin "yleiseksi ilmapiiriksi". Kokemus ei tällöin ollut tiettyjen ihmisten aiheuttama vaan vaikkapa yleistä juoruilua, johon varusnaisetkin saattoivat osallistua.

6.1 Ulkopuolisuus

Ulkopuolisuuden kokemukset liittyivät sopeutumisen haasteisiin, joissa naiset joko unohdettiin tai nostettiin erityishuomion kohteeksi (ks. Leinonen ym. 2012, 23). Kaikissa haastatteluissa oli ulkopuolisuuteen liittyviä kuvauksia joko omakohtaisesti koettuina tai muiden kokemana. Aineistossa oli sekä vähemmän ilmeistä että avoimesti syrjivää kohtelua.

6.1.1 Sukupuolen mukainen eristäminen

Ensinnäkin haastateltavat kertoivat yksinjäämisen ja erillisyyden kokemuksista, jotka olivat seurausta sukupuolen mukaisesta eristämisestä. Näissä kuvauksissa naiset jäivät epävirallisten vertaisryhmien ulkopuolelle tahallisen tai tahattoman ulosjättämisen seurauksena. (ks. Carreiras 2008, 169; Dorrance Hall & Gettings 2020, 491.) Eräs haastateltava suoritti asepalvelustaan samassa yksikössä kuin hänen poikaystävänsä. Hän ei kokenut pääsevänsä osaksi kaveriporukkaa, koska häneen suhtauduttiin kaverin tyttöystävänä. Linda puolestaan kertoi, että hänet hyväksyttiin joukkoon, mutta muita ryhmän⁹ naisia kohdeltiin vähätellen ja syrjivästi:

Linda: Yhellä niistä [naisista] tuntu olevan henkisesti vaikee se kokemus. Se ei päässy siihen jätkien porukkaan. Jäi semmonen ulkopuolisuuden tunne. (..) Mä kuitenkin koen, että (..) me oltiin yhtä porukkaa ja mut otettiin hyvin mukaan ja mulla oli tosi hyviä kavereita. Mutta sit sen pääs näkemään sen. Tavallaan, ku niillä jätkillä oli mukava olla mun kanssa ni sit ne puhu niistä muista tytöistä niinku ne puhu keskenään. Ni sit siitä tuli välillä vähän paha mieli. (..) Että vähätellään ja puhutaan silleen, että no "ne on vaan noi tytöt". Ja sit et "no mut sä oot nyt yks jätkestä". Ni ei sekään. Se on vähä huono kehu. Se on samalla mun miest haukkumista.

Arto Jokisen (2000, 224) mukaan miesten väliset homososiaaliset ryhmät mielletään usein naisista vapaiksi. Miehiin kohdistuvien kulttuuristen odotusten mukaisesti varusmiehet rakentavat maskuliinisuuttaan erottautumalla naisista ja feminiinisyyksistä (vrt. mt., 222). Rosabeth Moss Kanterin ainokaisuutta käsittelevässä teoriassa juuri erojen liioittelu suhteessa ainokaisasemassa oleviin johtaa sosiaaliseen eristämiseen: enemmistön jäsenet erottautuvat ainokaisista ja vahvistavat keskinäistä solidaarisuuttaan korostamalla hallitsevan kulttuurin piirteitä, kuten maskuliinisuuden liitettyjä ominaisuuksia (Carreiras 2008, 162–63, 169). Edellä eroa tehdään "tyttöihin" ja ihannoidaan jatkänä olemista. Tyttöys määrittyy näin erilaisuutena ja maskuliinisuuden hegemoniassa vähemmän arvostettavana (ks. esim. Duncanson 2015, 235). Tasa-arvoinen kohtelu miesryhmässä saattaakin edellyttää sotilasnaisen luokittelua yhdeksi meistä (jätkestä), kuten edellä (mm. Jokinen 2000, 218; King 2016, 126–27;

⁹ Ryhmällä tarkoitan tässä haastateltavien informaaleja vertaisryhmiä, enkä palveluksen virallisia aselajiryhmiä tai vastaavia.

Kouri 2018, 16). Vaikka Linda pitää tällaista asetelmaa ikävänä, hänkin tietyllä tapaa korostaa erityisyyttään suhteessa muihin naisiin (vrt. Kouri 2018, 17; ks. luku 8.3.1).

Viitaten Liljeströmiin (1996) Jokinen (2000, 223–24) esittää, että miesten homososiaaliset ryhmät heteroseksuaalisessa todellisuudessa ovat patriarkaatin ydintä, jossa miesten keskinäiset suhteet ovat ensisijaisia. Nainen taas määrittyy miehen tarpeita varten – hän on sopiva heterokumppaniksi muttei miehen veroiseksi ystäväksi (mts.). Armeijan hegemonisessa maskuliinisuudessa naiseus yhdistyy perinteisesti juuri heteroseksuaalisten tarpeiden täyttämiseen, mikä edelleen seksualisoi naisen (esim. King 2016, 136; Kouri 2018, 16). Näin ollen naista ei välttämättä hyväksytä joukkoon naisena, kuten ensimmäisessä esimerkissä. Parisuhteen läsnäolo toi esiin seksuaalisesti tulkitun naisen kategorian, mikä johti haastateltavaa esineellistävään käytökseen. Miehiin ei liity vastaavaa kulttuurista tulkintaa, koska miehen tehtävä ei määrity samalla tavalla suhteessa naiseen (Liljeström 1996, Jokisen 2000, 223 mukaan; King 2016, 137). Parisuhteen läsnäolo ei haastateltavan mukaan vaikuttanutkaan hänen poikaystävänsä kokemaan kohteluun.

6.1.2 Fyysinen eristäminen

Saara: Ku oli se naisten tupa. Se ehkä loi myös semmosen tietynlaisen (.) ”ne”-asetelman. [- -] Et totta kai sit loppuvuodesta. Oli semmonen, et oli niinku ”me” koska oli just me alikersantit. Sit oli semmonen me-tunne siellä. Mut alus oli vähä semmonen, et on ”noi naiset” ((henkäisten)). Ja sit on niinku muut.

Eristämistä tapahtui myös kollektiivisesti. Kaksi haastateltavista kertoi, että naisten ja miesten välillä vallitsi etenkin palveluksen alkupuolella vastakkainasettelua, minkä seurauksena varusnaiset jäivät omaksi erilliseksi joukokseen. Kuten aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, tässäkin aineistossa naisten fyysinen eristäminen näyttää edelleen vahvistaneen heidän sosiaalista eristämistään (ks. Leinonen ym. 2012, 23; Dorrance Hall & Gettings 2020, 491). Sukupuolitetut erillistuvat vaikuttavat hidastaneen naisten ja miesten välistä ryhmäytymistä sekä lisänneen negatiivista asennoitumista naisiin. Jotkut haastateltavista pitivät hankalana miehiin tutustumista erillistuvista käsin ja lisäksi tuvan fyysinen sijainti saattoi olla syrjäinen muuhun ryhmään nähden.

Kuusi haastateltavista kertoikin tilanteesta, jossa tärkeä informaatio ei tavoittanut naisten tupaa. Tavallisimmin syynä oli juuri tuvan heikko sijainti: tupa oli sijoitettu esimerkiksi eri kerrokseen tai jopa toisen yksikön puolelle, jonne käskyt ja kuulutukset eivät kantautuneet. (vrt. esim. Kouri 2017, 49.) Tämä aiheutti ylimääräistä kiirettä sekä tahatonta myöhästymistä, mikä taas ärsytti muita. Fyysinen eristäminen voidaan ymmärtää ympäristöön liittyväksi mikroaggressioksi, jossa rakenteelliset tekijät luovat epäedulliset olosuhteet marginalisoiduille ryhmille (ks. esim. Sue 2010, 25;

Gartner 2021 2780). Viime vuosina Puolustusvoimat on kuitenkin etsinyt ongelmaan ratkaisua varusmiesten ja varusnaisten yhteismajoituksesta¹⁰.

6.1.3 Erityisjärjestelyt

Unohtamisen vastakohtana varusnaisten arkea helpottavista erityisjärjestelyistä huomauttelu asetti naiset erityisen huomion kohteeksi. Varusmiehet saattavat kokea sukupuoliä erottelevat käytännöt epäoikeudenmukaisina, sillä ne rikkovat tasavertaisuuden periaatetta. Aiemmin on todettu, että esimerkiksi naisten pitkät hiukset, korotettu päiväraha ja tupien ikkunoita peittävät verhot ovat aiheuttaneet harmitusta varusmiehissä. (Leinonen ym. 2012, 23; Ojajärvi 2015, 117.) Tässä aineistossa sukupuolten välistä kitkaa aiheuttivat naisten niin kutsuttu harkinta-aika, korotettu päiväraha sekä pyykinpesumahdollisuus¹¹. Lisäksi eräs haastateltava kertoi käyttäneensä vesivessaa harjoitusalueella kuukautisten aikana, mikä oli herättänyt miespuolisessa vertaisessa selityksestä huolimatta negatiivisia tunteita. Seuraavassa esimerkissä Tiia kuvaa, kuinka pyykinpesukoneesta tuli naisten etuoikeutta ilmentävä symboli:

Tiia: [- -] seki tuntu, et sitte se pyykkikone edusti vähä laajemminki sitä semmosta naisten etuoikeutettua asemaa tuolla. Joilleki. Miehillä. Että niillähäh on semmosetki siellä ja kaikkee. [- -] Tommonen pieni asia voi saaha tosi isot (.) mittasuhteet tuollaki missä varusvaihtoon pääsee kuitenkin aika harvoin ja saattaa puhtaat vaatteet loppuu keske. Siinä sit helposti ehkä kuuli vähä semmosta kettuilua siitä pyykkikoneesta. ((naurahtaa)) [- -] Se on vaan toi (..) ympäristö, ku se on kuitenkin lopulta aika ((hhh)) tiivis ja suljettu. Siellä huomaa, et semmoset (..) pieneltäkin tuntuvat asiat voi (...) saada sitte isoja mittasuhteita. Voi olla, että (..) koetaa asioita sit etuoikeutena, mitkä nyt ei välttämättä oo. (.)

Totaalilaitoksessa pieniltäkin vaikuttavat erioikeudet voivat nousta keskeiseen asemaan, sillä yksilöiden oikeuksia ja vapauksia on rajoitettu (Goffman 1969, 40; Ojajärvi 2015, 117). Tiian mukaan osa naisista vielä korosti pyykkäysmahdollisuuttaan, mikä lisäsi miesten epäoikeudenmukaisuuden kokemusta. Tiia kertoi joutuneensa toisinaan selittelemään naisten tarvetta pesukoneelle. Hän koki, että pyykkäys sai tarpeettomasti huomiota ja piti sitä kiusallisena. Varusnaiset saattavatkin kokea tällaisen erityiskohtelun haitallisena, kun he pyrkivät sopeutumaan joukkoon, sillä erioikeudet tekevät sukupuolesta negatiivisella tavalla näkyvän (Ojajärvi 2015, 118). Toisaalta aineistossa ilmenee myös varusmiesten tietämättömyys erityisjärjestelyiden syistä, jolloin sukupuoliä erottelevia käytäntöjä voi olla vaikeampi hyväksyä.

¹⁰ Yhteismajoituksen on toivottu parantavan muun muassa sukupuolirajat ylittävää ryhmäkiinteyttä sekä asumisjärjestelyistä aiheutuvia tietokatkoksia. Näiltä osin kokeilu on ollut ilmeisen onnistunut. Ks. tarkemmin Tallberg & Rahikka 2021, 3, 20. Yhteismajoituksen ohella tulisi kuitenkin myös arvioida mahdollisten erillistupien sijoittelua. Erään haastateltavan mukaan yhteismajoituskokeilun rinnalla kokeilun ulkopuolisessa perusyksikössä oli jatkunut käytäntö, jossa naiset joutuivat majoittumaan viereiseen yksikköön, koska omassa yksikössä majoitettiin ainoastaan miehiä.

¹¹ Naiset saavat korotettua päivärahaa mm. alusvaatteiden ja kuukautissuojien hankintaan, sillä Puolustusvoimat ei tarjoa niitä erikseen. Joissain perusyksiköissä naisilla on lisäksi käytössään pyykinpesukone henkilökohtaisten alusvaatteiden pesemistä varten.

6.1.4 Ulkopuolisuus hierarkkisesta positiosta tuotettuna

Pääasiassa ulkopuolisuuden kokemukset näyttävät keskittyneen vertaisten välisiin suhteisiin. Kantahenkilökunnan ulossulkeva toiminta liittyi erityisesti tapaan, jolla he kohtasivat varusnaiset. Kaksi haastateltavaa kertoi seksistisestä kielenkäytöstä, jossa varusnaisten läsnäolo häivytettiin puhuttelemalla joukkoa ”äijiksi”. Näin ollen miehen kategoriaa käytettiin kuvaamaan molempia sukupuolia. (vrt. Sue 2010, 171.)

Linda: Ne saatto sanoa vaikka ”No niin jätkät. Ja työtöt.” Ja sit sanoo ”pitää varoo puheitaan, ku on tämmöne aika”. Kyllä se silti, ku se nostetaan tapetille ni korostaa sitä, että noi on jotenki erilaisii ja meiän käytöstä pitää nyt muuttaa, ku täällä on noita naisia. Se tuntu, et se herätti joissaki vähä negatiivista fiilistä. He joutuu nyt. Nyt täällä ei oo niin helppoo ja mukavaa ja ei voi mistä vaa heittää läppää, ku noi tytöt on täällä.

Otteessa naisten ulkopuolisuus näkyy ensin unohtamisena sitten ylikorostamisena. Lindan mukaan kouluttajat myös puhuivat tietyistä ryhmästä ”tyttöinä” alentaan sävyyn. Tällainen kielenkäyttö toimii jälleen keinona merkitä naiset miesnormista poikkeaviksi toisiksi. (vrt. Jokinen 2000, 147; Bayard de Volo & Hall 2015, 875.) Puolet haastateltavista oli lisäksi kuullut, että joku henkilökunnan jäsenistä ei pitänyt varusnaisista. Riippumatta puheiden todenperäisyydestä, nämä saapumiserältä toiselle kantautuvat juorut ylläpitävät käsitystä naisista järjestelmän ulkopuolisina. Ne voivat myös luoda tukahduttavan ilmapiirin, jossa henkilökuntaa ei uskalleta lähestyä. Saara kertoo naispuolisesta kouluttajasta, joka suhtautui kielteisesti varusnaisiin:

Saara: Se mil taval se puhuiki meille [naisille]. (..) Hän ain sano, et ei oo ikin väärin vastauksii. Et jos oltiin vaiks tunneillaki ja hän esitti kysymyksiä. Kukaan naisist ei uskaltanu vastata. Hänen kysymyksiin. Ku sielt tuli todella piikittävään sävyyn jotain takasin. Tai jos se vastaus oliki väärin ni sit oltiin: ”No ei helvetis ole tuo oikea vastaus” tai jotain tällästä.

Ulkopuolisuuden kokemusta voidaan tuottaa monesta positiosta käsin. Se voidaan konstruoida suhteessa sukupuoleen, fyysiseen tilaan tai asemaan hierarkiassa. Varusnaisten ulkopuolisuuden korostaminen näyttää olevan suurelta osin vaivihkaa tapahtuvaa mikroaggressiota, jolla viestitään siitä, että naiset eivät kuulu joukkoon. Naiseus määrittyy tällöin erilaisuutena, jota erillistuvat ja erityisjärjestelyt voivat välillisesti vahvistaa. Miehet tekevät eroa naisiin niin vertaisina kuin hierarkiassa ylempiarvoisina, minkä lisäksi hierarkiassa korkeammalla olevat naiset tekevät eroa hierarkiassa alempana oleviin naisiin. Ulosjättämisen ja ulosjäämisen seurauksena osa naisista jää paitsi myös vertaisryhmien yhteisöllisyydestä, mikä puolestaan voi heikentää palvelusta suorittavien ryhmäkiinteyttä (vrt. Leinonen ym. 2017, 23, 65–66) ja saattaa aiheuttaa yksinjäämisen ja irrallisuuden kokemuksia.

6.2 Ennakkoluulot ja kyseenalaistaminen

Varusnaisiin kohdistuu monenlaisia ennakkoluuloja. Haastateltavat kertoivat tilanteista, joissa heidän motivaationsa, fyysinen kuntonsa, sairautensa tai asemansa oli kyseenalaistettu. Lähes kaikki haastateltavat olivat kokeneet jotain edellä mainituista.

6.2.1 Naiset kokeilemassa – oikeat ja väärät motiivit

Kyseenalaistaminen saattoi alkaa heti palveluksen ensihetkestä, jolloin varusmiehet ihmettelivät naisten syitä hakeutua armeijaan. Yhden haastateltavan mukaan ihmettely oli vilpittömästi uteliaisuutta, kun taas toiselle oli suoraan sanottu, etteivät naiset kuulu armeijaan. Motiivien kysyminen ei välttämättä ole pahantahtoista, mutta se erottaa naiset jälleen joukosta, ja voi viestiä siitä, etteivät he ole tervetulleita armeijaan (vrt. Ojajärvi 2015, 117). Tällaiseen kysymykseen on myös annettava legitiimi vastaus (Laukkanen & Ojajärvi 2016, 234):

Linda: Mää vaan sanoin (.) niitä omia syitä. Ku (.) kannatan tasa-arvoa ja koen, että tää on tasa-arvosta, et mä oon täällä. Se [vain miehiä koskeva asevelvollisuus] on omien arvojen vastasta ja sit oon isänmaallinen ollu. Aina. Sitten tykkäs siitä vastauksesta huomaa. Sitä kysyttii ja (.) ehkä pari varusmiestäki siitä meidän joukkueesta tais joskus kysyä. (.) [- -] Ja ku ne muutkin alokasnaiset aika moni sano, et ne (..) halus tulla kokeilee omia rajoja. Että mistä on. (.) Ite sitä ja sitte ku mulla taas oli enemmän ehkä tommoset eettiset arvot, niinku omat. Tuntu että ihmiset tykkäs enemmän siitä vastauksesta. Jostain syystä ne trikkeröity siitä, et naiset tulee tänne vaan testaileen ja sitte ne kuitenkin luovuttaa. Ja (.) meidän on pakko tulla tänne. Se herätti monissa vihaa, että nainen on siellä vapaaehtosesti.

Edellä Linda kuvaa, kuinka naisten motiivit hakeutua armeijaan arvoitettiin sen perusteella, olivatko ne yksilö- vai yhteisölähtöisiä. Omien rajojen kokeileminen hylättiin pätevästi motiivina, koska se herättää mielikuvan armeijaan hakeutumisesta kevyin perustein. Varusnaisten blogikirjoituksia tutkineet Laukkanen ja Ojajärvi (2016, 234) havaitsivat, että blogiteksteissä palvelukseen hakeutuminen kuvattiin harkittuna valintana, jota perusteltiin Lindan tavoin isänmaallisuudella, mutta myös esimerkiksi armeijan tuomilla koulutuseduilla. Erään toisen haastateltavan mukaan naisten uskottiin hakeutuneen palvelukseen kokeilu- tai seikkailumielessä sekä tavoittelevan sillä henkilökohtaista etua. Tässä aineistossa armeijasta saatuun kokemukseen tai hyötyyn liittyviä perusteluja ei siten hyväksytty ainakaan sellaisenaan.

Käsitys naisesta kokeilemassa kyseenalaistaa naisten kyvyn sitoutua asepalvelukseen palvelusajan loppuun asti, kuten Lindan sitaatista havaitaan. Oletusta näytti vahvistavan naisten vapaaehtoisen asepalveluksen alussa oleva harkinta-aika. Erään haastateltavan mukaan naisten mahdollisuudesta keskeyttää palvelus myös vitsailtiin alokasjaksolla. Taustalla saattaa vaikuttaa käsitys siitä, etteivät naiset ymmärrä mihin he ovat ryhtyneet (ks. Laukkanen & Ojajärvi 2016, 229), ja että he tekevät päätöksen

palvelukseen hakeutumisesta kevyellä harkinnalla, sillä he voivat halutessaan keskeyttää sen. Tämä osoittaa kepeää suhtautumista naisten palvelusta kohtaan (vrt. esim. Leinonen ym. 2012, 24 – *asepalvelus hyödyttömänä harrastuksena*).

6.2.2 Epäpätevänä kohteleminen

Myös varusnaisten auktoriteettia ja osaamista epäiltiin. Neljä haastateltavaa oli kokenut pätevyyden kyseenalaistamista vertaisilta, alaisilta tai kantahenkilökunnalta. Eräs johtajatehtävissä toiminut haastateltava kuvaili, kuinka miespuoliset vertaiset olivat puuttuneet naisten johtamiseen – he olivat mitätöineet alaisille annetut ohjeet, puhuneet päälle ja kommentoineet naisten johtamista alaisten kuullen. Toinen haastateltava oli taas kokenut syrjintää koulutuksessa. Vanhempi miespuolinen kouluttaja oli antanut joka kerta ensin haastateltavan miespuoliselle työparille tehtävät, kunnes haastateltava alkoi itse ottaa työparinsa saamia tehtäviä. Naisten päätöksentekokyvyn ja osaamisen sivuuttaminen tekee heistä näkymättömiä ja korostaa miehistä sukupuolijärjestystä (Gartner 2021, 2775–79).

Kolme haastateltavista kertoi lisäksi alaisten niskuroinnista: alaiset saattoivat esimerkiksi naureskella naispuolisen johtajan antamille käskyille tai huudella, etteivät he totelleet naisia (vrt. Lahelma 2005, 311). Seuraavassa Niina kertoo kokemuksistaan:

Niina: Tosi paljo kohtas sitä, et just ku oltiin (.) alikersantteina tai (.) [aliupseeri]oppilaita. Piti tehdä jonkinlaisia päätöksiä. Meijänki linjal oli mun lisäksi toinen nainen ja sitte kaheksan jätkää. [- -] oli aika yleistä, et jos pohdittiin just, mitä tehdä. Ja meist jompikumpi sano jonku kommentin, et ”Hei tehtäiskö näin?” Koskaan ei voitu tehdä niin, miten me sanottiin vaan piti tehdä niinku ne jätkät oli mieltä. Vaiks he ois ollu väärässä. Ja sit tehti (.) se heidän, miten he halus ja sit tultiin takapakkii ja tehtiin sit vast se jälkeen se, miten me oltais sanottu. Ni ehkä nois tilanteis mä ajattelen, et (.) ne tuli sen takii just esille et (.) ne jätkät ei hyväksy sitä, et nainenki voi olla oikeessa [- -]. Siin vaihees ku oli alaisia. (.) Ei nyt ollu (.) tilantei, jollon oltais niskuroitu mulle. Mut kyl siinäki vaihees vähä huomaa, et ei ne aina (.) ottanu aivan tosissaa. Vast siin vaihees, ku huus pää punasena ((hhehhh)) et asia on näin ja te teette näi. Seki ehkä sit, jos ois ollu jalkojen välis jotain muuta. Se olis voinu ehkä mennä (.) kerrast perille. Ku (.) ei ollu jätkä nii se piti useemman kerran sanoo.

Tämä vastaa Lahelman (2005, 312) tulkintaa siitä, että nuorten miesten voi olla vaikea suhtautua varusnaisiin tasavertaisina, saati heitä ylempiarvoisina. Kourin (2021, 44) mukaan stereotyyppiset käsitykset, joiden perusteella naisilta puuttuu kovuutta ja auktoriteettia, ovat armeijassa yhä voimissaan. Mitätöinnillä ja ideoiden sivuuttamisella kyseenalaistetaan edelleen naisten pätevyys varusjohtajina, vaikka he ovat saaneet tehtävään saman koulutuksen kuin miehetkin (vrt. esim. Gartner 2021, 2778). Yhdysvaltaistutkimuksissa on havaittu, että naisia kohdellaan yleisemminkin epäpätevinä miesvaltaisilla aloilla ja opiskeluympäristöissä (mm. Grube-Farrell 2002, 339; Sue 2010, 12, 171–72; Dorrance Hall & Gettings 2020, 492–93; Gartner 2021, 2778–79).

6.2.3 Fyysisen jaksamisen epäileminen

Pauliina: Joillain marsseilla. (...) Ku oli semmosii pidempii marsseja ja sai luovuttaa. Jos ei pystyny kantaan omia varusteitansa, ni sillohan niit usein annettiin jolleki toiselle siin samas ryhmäs kannettavaks. Kyl niit sit oli sillai, et aina odotettiin, että se nainen tavallaan luovuttais. Et se ei jaksais kantaa. Niit (.) tavaroitansa. Kyl me sit aukkimarssilla kannettiin yhen mejän ryhmäläisen (.) miehen kaikki (.) ihan kaikki. Paitsi ei asetta. Me kannettiin niit kyl sit porukassa, et vuorotellen. Osa kanto aina jotain niist tavaroista. Ei kukaan nainen kuitenkaan jättäny kantamatta. (..) Eikä kukaan nainen muistaakseni ainakan luovuttanu mitään omia tavaroitansa kanton. Kyl me kannettiin kaikki loppuu asti.

Myös varusnaisten fyysiseen jaksamiseen näyttää kohdistuneen ennakkoluuloja, vaikka he eivät omalla toiminnallaan olisi antaneet syytä epäilykseen. Naisia pidetään yleisesti miehiä heikompina (esim. Laukkanen & Ojajarvi 2016, 236; Steidl & Brookshire 2019, 1278). Lisäksi armeijassa toistetaan tarinoita fyysisesti kestämyttömistä naisista, jotka jättävät tavaransa miesten kannettaviksi (ks. Lahelma 2005, 311; Ojajarvi 2015, 120; Laukkanen & Ojajarvi 2016, 236). Tällaiset kertomukset ovat omiaan vahvistamaan maskuliinista hegemoniaa sekä siihen sisältyvää käsitystä armeijasta miehisyysriittinä, jossa kestävät miehet erotellaan muista (vrt. esim. Lahelma 2005, 315; Ojajarvi 2015, 120). Nämä kulttuuriset käsitykset vaikuttavat olevan syvälle juurtuneita sekä osin tiedostamattomia. Tähän viittaa esimerkiksi se, että kaksi haastateltavista kertoi saaneensa yllättyneitä reaktioita, kun he pärjäsivätkin fyysisesti hyvin. (vrt. Sue 2010; Steidl & Brookshire 2019, 1278.)

6.2.4 Naiset movettajia¹²

Viime kädessä myös kipu ja sairastaminen voidaan kyseenalaistaa. Ojajarven (2015, 134, 141) mukaan sairastaminen ei jää palveluksessa yksityisasiaksi vaan yhteisö arvioi, kuka on oikeasti sairas ja kuka esittää. Äärimmillään yksilön terveysongelmista voi tulla yleisen juoruilun aihe. Sinille sattui alokasjaksolla palvelustapaturma, jota alettiin epäillä itse aiheutetuksi:

Sini: Mejän (..) paikassa ruvettiin puhuun, että mä oisin tehny sen tarkoituksellisesti sen mun [tapaturman]. Täst määhän nyt en oo sataprosenttisen varma, liittyykö tää mitenkään (.) sukupuoleen (sinänsä). Just tämmöstä, et ruvetaan puhuun (..) että oisin esim. tehny sen tahalteen. Vaikka määhän oisin siinä kohtaa vie edelleen voinu vaan sanoo (..) skappareille [henkilökunnalle], että mä lähen hemmettiin täältä. Määhän en halua olla täällä. [- -] Se ei ollu vaan [komppanian] sisäinen vaan sitä puhuttiin ihan. Koko [varuskunta] tiesi [- -] Mulla oli ystäviä muissa yksiköissä niin he sit sano, että (on kantautunu) muihinki.

Sinin mukaan muutamalla varusmiehelläkin oli sama vamma, mutta vain häntä epäiltiin sen tahallisuudesta. Perättömän juoruilun vahingollisuutta lisäsi se, että huhut levisivät koko varuskuntaan ja myös oman tuvan naiset osallistuivat niiden levittelyyn. Julkinen panettelu sai Sinin ajattelemaan palveluksen keskeyttämistä.

¹² Inttislangissa "move" tai "movettaja" on haukkumanimi henkilöstä, jonka uskotaan hakevan valesairauden verukkeella vapautusta päiväpalveluksesta. Ks. esim. Ojajarvi 2015, 140–43.

Haastatteluissa ilmeni, että sairauteen liittyvät epäilyt saattoivat kohdistua kehen tahansa sukupuolesta riippumatta (myös Ojajärvi 2015, 140–48; Laukkanen & Ojajärvi 2016, 242–44). Miesten mahdolliseen valesairasteluun suhtauduttiin kuitenkin ymmärtäväisemmin, kun taas naisten levon tarvetta saatettiin vähätellä tai paheksua. Erään haastateltavan mukaan motivaatioloman hakeminen oli hyväksytympää asevelvollisille, mutta vapaaehtoisten vapautuksiin puututtiin hanakammin. Lisäksi naiset näyttivät edustavan sukupuoltaan jopa sairastaessaan: siinä missä miehet erottuivat joukosta yksilöinä, naiset saatettiin leimata ”moveiksi” yleisesti (ks. luku 6.3.3).

Varusnaisiin kohdistuva kyseenalaistaminen liittyi niin armeijaan hakeutumisen motiiveihin, osaamiseen, fyysiseen kuntoon kuin sairastamisen aitouteen. Epäily ja kyseenalaistaminen näyttivät juontuvan stereotyyppisistä käsityksistä ja ennakkoluuloista, joiden olemassaoloon naiset pystyivät omalla toiminnallaan vaikuttamaan vain rajallisesti. Osa ennakkoluuloista, kuten palveluksen keskeyttämiseen tai fyysiseen jaksamiseen liittyneet epäilykset, näytti hälvenevän palveluksen edetessä, kun taas osa säilyi palveluksen loppuun asti – tämä oli hyvin haastattelukohtaista. Grube-Farrellin (2002, 340) mukaan vastustus, joka perustuu pikemmin uskomuksiin naisten kyvyistä kuin heidän todellisiin kykyihinsä, saattaa kummuta käsityksistä, joiden mukaan naisten ei pitäisi tehdä ”miesten töitä”.

6.3 Suorituspainet ja korkeat odotukset

Epäilyksistä huolimatta varusnaisiin näyttää vapaaehtoisuuden myötä kohdistuvan joukko oletuksia, odotuksia ja vaatimuksia, jotka voivat aiheuttaa suorituspainetta (ks. Carreiras 2008, 168). Odotuksia asettivat haastateltavien kertomuksissa niin kouluttajat, varusmiehet kuin varusnaiset itsekkin. Valtaosa haastateltavista kertoi, että varusnaisilta odotettiin korkeaa motivaatiota ja suorituskeskeisyyttä. Leinosen ja kollegoiden (2012, 24) mukaan vapaaehtoisuutta saatetaankin käyttää perusteena naisten vaativalle kohtelulle, jolloin heihin voi kohdistua jatkuva aktiivisuuden odotus.

6.3.1 Odotus ehtymättömästä motivaatiosta

Naisten oletettiin jatkuvasti pyrkivän täydellisyyteen sekä antavan kaikkensa, vaikka jokin asia ei olisikaan kiinnostanut heitä. Haastateltavat arvelivat, että varusnaisilla on keskimäärin varusmiehiä myönteisempi asenne palvelusta kohtaan, mutta he pitivät jatkuvaa aktiivisuuden odotusta epärealistisena ja epäoikeudenmukaisena. Siinä missä asevelvollisten jaksamattomuuteen ja motivaation puutteeseen suhtauduttiin ymmärtäväisesti, vapaaehtoisilta vastaavaa käytöstä ei suvaittu.

Jonna: Meilläki vaiks oltiin päästy pitkän päivän jälkeen teltaan. Kaikki oli just päässy maaten sinne ja ottanu kaikki kampeet pois päältä. Ja sit tulee huuto, et nyt tarvittan yks maist vapaaehtoseks. Kyl ne oli vähä silleen: "Nonni, sun pitää varmaan mennä, ku sä oot vapaaehtosena tääl." Et "mikset sä haluais tehdä kaikkii noit ylimääräsi hommi". Sit, jos oli joku muuten rankka reissu tai rankka juttu. Muut valitti ja mäki valitin ihan yht lail. Ni sit sitä tavallaan karsastettii: "Mitä sää valitat, ku sä oot ite valinnu tulla tänne? Ei sul oo mitään oikeutta valittaa sen takii." Vaiks niinku mul se oli vaan osa sitä kokemust, että yhdes voidaan valittaa, ku joudutaan johonki ihan paskahommaan ((nauraa)).

Haastateltavat kokivat, etteivät he voineet ilmaista tyytymättömyyttään palvelustovereilleen ilman, että heidän motivaationsa kyseenalaistettiin. Asepalveluksen pakollisuuden ja vapaaehtoisuuden synnyttämä jännite voi vaikeuttaa sukupuolten välistä ymmärrystä, sillä vain miehillä näyttää olevan oikeus valittaa (ks. esim. Leinonen ym. 2012, 24; Ojajärvi 2015, 119). Sitaatin lopusta voidaankin havaita, että varusnaiset eivät aina saaneet miespuolisilta vertaisiltaan kaipaamaansa henkistä tukea, mikä saattaa edelleen vahvistaa naisten kokemuksia ulkopuolisuudesta. Leinosen ym. (2017, 20) kyselytutkimuksessa varusnaiset (25 %) kokivat varusmiehiä (14 %) yleisemmin tuen ja hyväksynnän puutetta omassa ryhmässään. Naisilla tyypillisin ryhmään liittyvä ongelma oli tuen puute silloin, kun palveluksessa oli ollut vaikeaa (mts).

Edelleen haastatteluotteen alusta ilmenee, kuinka motivaation ja aktiivisuuden odotuksiin sisältyi lisäksi oletus hoitaa ylimääräisiä tehtäviä. Myös eräs toinen haastateltava kertoi, että naisena joutui usein "nakkihommiin". Ylimääräiset tehtävät eivät välttämättä kuitenkaan tarkoittaneet ikävää oheistyötä vaan ne saattoivat merkitä myös lisää vastuuta. Erään haastateltavan mukaan naisille annettiin ylimääräisiä johdantestehtäviä tai muita oman koulutushaaran kannalta tärkeitä tehtäviä, jotta he pystyisivät osoittamaan, mitä varten he olivat palvelukseen hakeutuneet.

6.3.2 Pärjäämiseen ja fyysiseen kuntoon liittyvät odotukset

Haastatteluissa nousi esiin pärjäämisen vaatimus, jonka mukaan vapaaehtoisilta naisilta odotettiin hyvää tai keskimääräistä parempaa suoriutumista niin palvelustehtävistä kuin fyysisistä suoritteista, kuten kuntotesteistä. Kouri (2017, 53) toteaa pro graduksaan, että sotilasnaisten pärjäämiseen kiinnitetään huomiota, sillä he erottuvat joukosta. Naisilta myös odotetaan menestystä, koska he ovat paikalla vapaaehtoisesti. Vastaavaa odotusta ei kohdistu miehiin, koska heille varusmiespalvelus on lakiin kirjattu velvollisuus. (ks. mts.) Tämä oletus ilmeni selvästi esimerkiksi käsityksissä naisille sopivasta palvelusajasta. Jonna suoritti 165 vuorokauden eli noin puolen vuoden palveluksen miehistössä, mitä pidettiin liian lyhyenä naiselle:

Jonna: Sellast kommenttii mä sain ite inttiaikaan siit, et mä olen vaan puolen vuoden. [- -] Jotkut äijät sano: "Miks ihmees sä oot vaivautunu tulee tänne, jos sä et aio olla edes vuotta?" Jotkut saatto olla, et (..) naisten pitäis joutuu vuodeks, ku on vapaaehtosii.

Jonnan mukaan hänen palvelusmotivaationsa kyseenalaistettiin, sillä puolen vuoden palvelusaika naisella symboloi joillekin epäonnistumista. Kommentit ärsyttivät Jonnaa, sillä hän viihtyi armeijassa. Eräs toinen alun perin puolen vuoden palvelusta suunnitellut miehistön jäsen oli kuullut samankaltaista ihmettelyä. Hänen mukaansa puolen vuoden palvelus edusti joillekin pakollista minimiä, kun taas naisilta oletettiin palveluksen suhteen tavoitteellisuutta, esimerkiksi johtajakoulutusta.

Varusnaisiin kohdistuvat suorituspaineeet esitettiin joko suoraan kommentoiden tai rivien välistä vihjaillen. Etenkin fyysiseen kuntoon liittyvät odotukset paljastuivat tilanteissa, joissa naiset eivät pärjänneetkään odotetusti:

Sini: Jos oot valittanu esimerkiks jostain, että joku asia on rankkaa. Sit sieltä tulee heti se: "No sä tulit tänne vapaaehtosena. Mitä hitto sä sit teet täällä? Sä voit lähtee himaa." (turha valittaa) Siinä näkyy se sukupuoleen kohdistuva ja jotenki se pelkästään niiden ((huokaa)) ohjaajien ja kouluttajien suhtautuminen varsinki p-kaudella [peruskoulutuskaudella] (.) naisiin, ketkä ei ollu (.) fyysisesti hyvässä kunnossa. Se näky mun mielestä pelkästään niissä katseissa ja semmosessa puhuttelutyylissä ja-a (.) pelkästään ihan noitten (.) alikkien [alikersanttien] ja tommotteiden. Siinä jotenki huomasi sen, että jos sä et oo ihan (.) joko täydes fitis sillon, ku oot nainen tai ylipäätää oot naine.

VK: Muistaksä jotai esimerkkiä tollasesta?

Sini: [- -] semmonen, mikä on selkeesti jäänyt ja tuli selkeesti siihen sukupuoleen kohdistuvana. Me oltiin marssilla. [- -] Siinä tuli, et mä jäin jälkeen siitä porukasta ja jouduin siellä tuleen porukan perässä. Mun perässä oli vielä alikkeja ja upseerikokelaita. Mää kuulin, ku ne oli sillain "taas tänne tulee yks tällänen nainen, kuka ei pysy porukan mukana".

Sini laitettiin ilman urheilutaustaa perusyksikköön, jossa oli huippukuntoisia varusmiehiä ja -naisia. Otteesta ilmenee, että hyväksynnän saaminen näyttää edellyttäneen naisilta hyvää fyysistä suoriutumista. Varusjohtajien reaktio siihen, että Sini jäi porukan jälkeen, kuitenkin paljastaa, että naisten suoriutumiseen suhtauduttiin epäilevästi. Tämä tukee Laukkasen ja Ojajärven (2016, 236, 242) aiemmin saamaa tulosta siitä, että vaikka varusnaisten oletettaisiin olevan miehiä fyysisesti heikompia, heiltä kuitenkin odotetaan yhtä hyvää kuntoa kuin miehiltä. Varusnaiset myös kokevat asepalveluksen koulutustoiminnassa eniten syrjintää juuri sukupuolen ja fyysisen kunnan perusteella (Leinonen ym. 2018, 205–6). Mikäli fyysiseen kuntoon liittyviä odotuksia ei saavuttanut, saattoi varusnainen pahimmillaan joutua ryhmänsä silmätiukuksi. Heidi kertoi naispuolisesta palvelustoveristaan, joka ei pärjännyt fyysisesti. Heikko fyysinen kunto toimi perusteena naisen yleiselle kiusaamiselle ja syrjinnälle:

Heidi: Hänestähän puhuttiin tosi paljon pahaa. (.) Se niinku ulossuljettiin (..) porukasta. (7,5 s.) Jos hän teki jotain ja jos joku toinen teki vähän niinku samaa. Sitte se toinen saattoi päästä helpommalla siitä. (..) Tavallaan hänen tekemänään siihen tartuttiin herkemmin. Silleen, että "Se teki tolleen. Oho." ((muuttaa ääntään)) Sille voitiin vähän niinku nauraa yleisesti. Mutta jos joku toinen teki, sitä ehkä naurettiin vähän enemmän hyväntahtosesti, ku silleen (..) negatiivisävytteisesti. (.) Suhtautumistapa tietyllä tapaa saatto olla vähän eri.

6.3.3 Kun yksi nainen edustaa kaikkia naisia

Naiset saattoivat myös itse luoda toisilleen korkeita odotuksia joko vertaisina, varusjohtajina tai kouluttajina. Yhden haastateltavan mukaan esimerkiksi vaikeaan koulutushaaraan pääseminen ja ylennykset toimivat mittapuuna sille, kenet hyväksyttiin naisten porukkaan ja ketä kohdeltiin vähätellen. Toinen haastateltava puolestaan koki, että naispuoliset varusjohtajat seurasivat tarkemmin naispuolisten alaistensa tekemisiä kuin miespuolisten: naisilta siedettiin miehiä vähemmän niskurointia ja heiltä odotettiin erinomaista asennetta epämieluisiakin tehtäviä kohtaan.

Naisten keskinäistä kontrollointia selittää ainakin osin se, että naiset edustavat miehisessä ympäristössä paitsi itseään myös sukupuoltaan (Laukkanen & Ojajärvi 2016, 240). Etnisiä vähemmistöjä tutkittaessa on havaittu, että vähemmistöjen jäsenet kokevat paineita käyttäytyä tietyllä tavalla, jotteivät he vahvistaisi etniseen ryhmäänsä liitetyjä stereotypioita (Sue 2010, 82). Koska naiseus yhdistetään esimerkiksi heikkouteen ja luovuttamiseen, saattavat naiset vaatia niin itseltään kuin muilta erityisen hyvää suoriutumista palveluksessa (ks. luku 8.1). Kun varusnainen sitten tekee virheen tai suoriutuukin huonosti, voidaan se yleistää kaikkiin naisiin. (ks. Carreiras 2008, 168; Sue 2010, 82; Ojajärvi 2015, 118.)

Aino: Se puhe (.) monesti, jos joku mies ois vaik (.) menny vähän turhan takia johonki lääkäriin ja hakemaan vapautuksia. Se ois vaan: "No. Se teki taas tän." Mut sit jos se oli joku nainen, ni sit se oli: "No noi naisetki tekee tollee." Se yleistettiin heti (.) tavallaan kaikkiin. "No minkä takii te ees tuutte tänne, jos te ette sit jaksa tehdä mitään?" ((muuttaa ääntä)) Vaik (.) tosiaan kyse on ollu varmasti yhestä henkilöstä. Eikä todellakaa kaikista.

Varusnaisiin kohdistetut suorituspainet ja korkeat odotukset näyttivät kumpuavan eritoten vapaaehtoisuuteen liitetyistä käsityksistä. Teema poikkesi muista kielteisen kohtelun kokemuksista siinä, että ne tulivat ymmärrettäviksi juuri vapaaehtoisuuden kautta, vaikka sukupuoli vaikutti niihin toki välillisesti. Eräs haastateltava totesikin, että jos palvelus ei olisikaan naisille vapaaehtoinen, se vähentäisi itsessään jo tiettyjä kokemuksia. Tällöin ylimääräisiä tehtäviä tai kestämissä vaatimuksia ei voitaisi enää perustella sillä, että naiset ovat itse valinneet tulla armeijaan. Toisaalta on hyvä muistaa, että naiset myös hyötyvät vapaaehtoisuudesta esimerkiksi siitä saadun arvostuksen myötä. Aineistossa tuli muun muassa esille, että henkilökunta saattoi luottaa enemmän vastuuta naisille ajatellen, että naiset hoitavat asian. Vapaaehtoisuuden herättämässä mielikuvissa on puolensa ja haittansa, joskin ne joka tapauksessa vahvistavat negatiivista erottelua vapaaehtoisten naisten ja velvollisuuttaan suorittavien miesten välillä.

6.4 Sukupuolinen ja seksuaalinen häirintä

Haastateltavat kuvailivat erityyppisiä sukupuolisen ja seksuaalisen häirinnän kokemuksia. Yli puolella oli omakohtaisia kokemuksia sukupuolisesta tai seksuaalisesta häirinnästä palveluksessa. Muihin kielteisen kohtelun kokemuksiin verrattuna häirintäkokemukset olivat sisällöllisesti kaikkein vaihtelevimpia.

6.4.1 Alentava puhe ja naisten vastuuttaminen

Niina: Välil jos oli huono päivä, kyl jätkilt tuli se kommentti et "Onksul menkat?"

Saara: Ku on nainen ni ei voi osata esimerkiks käsitellä asetta.

Kolme haastateltavista mainitsi kuulleen sukupuolta alentavia puheita. Ne olivat etupäässä stereotyyppioihin nojaavia ja naisten kykyjä aliarvioivia kommentteja. Kaksi haastateltavaa kertoi naisten seksuaalikäyttäytymiseen liittyvistä huhuista.

Aino: [- -] tosi helposti leimattiin just joitain naisii just vaik niitten Instagram-kuvien perusteella tai-i jotkut oli just alkanu vaiks seurustella armeijan aikana. Jonku armeijassa tapaamansa ihmisen kaa. Ni sit siitä tuli niille tosi helpost semmonen maine, et on jotenki (.) "helppo". Joistain alko just lähtee kaikkii juttuja, että (..) monenko kaa ne on käyny panemassa jossai (.) rantasaunalla tai jotain tämmösiä (.) juttui mist ei sit kyl (tiiä mitkä) ((naurahtaa)) todellakaa on pitäny paikkaansa. (.) Semmosii kyl liikku jonku verra.

Ainon mukaan myös erään naispuolisen kouluttajan julkaisemat some-kuvat aiheuttivat pahennusta alaisten keskuudessa. Aiemmin Leinonen kollegoineen (2012, 26) sekä Töllä (2018, 192–94) ovat kiinnittäneet huomiota varusnaisiin kohdistuviin huhuihin. Varusnaisen saama "helpon" maine vastaa Aaltosen (2009, 259–60) tulkin-taa seksuaalisesti kokeneista työistä peruskoulussa: siinä missä seksikokemusten julkistaminen saattaa heikentää tytön mainetta, pojan maineeseen sillä ei näytä olevan ainakaan negatiivisia vaikutuksia. Varusnaiset saattavat itsekin edesauttaa toisen naisen leimaamista. Eräs haastateltava oli osallistunut juoruiluun ja kertoi katuvansa, ettei ollut pitänyt toisen varusnaisen puolia. Juoruilua saattoi helpottaa se, että huhujen kohde oli eri yksiköstä eikä haastateltava tuntenut häntä (vrt. mt., 257).

Myös tapa, jolla sukupuoleen liittyvää epäasiallista kohtelua pyritään ehkäisemään voi hyvistä tarkoituseristä huolimatta olla epäasiallista:

Niina: Ku meit oli kolme naista ja niin paljon enemmän niit miehii. Sit tää [komppanian] vääpeli halus meidän kans keskustella. Siel kans tuli aika suoraan palautetta. Jos tulee syrjintää, niin tuutte saman tien sanomaan. Sitä hän ei hyväksy. Tai jos tulee minkäänäköst niskurointi. Jos tulee niskurointi, nii se on suoraa siitä, ku te ootte naisia. Me ollaan vaan sillee "selvä". Aika vahvasti kans sitä hän sano, et (..) ootte aikamoisella lihatiskillä. Kun (.) te ootte kolme naista ja tuutte noitten varusmiesten sekaa. Siinäki me vaa oltiin sillee "Anteeks mitä?" ((naurahtaa)) Se oli hänen mielipide asiaan, että ollaan lihatiskillä. (.) Sit se kans sitä, et hän ei halua minkäänäkösii suhteit et tulee palvelukse aikaa. (.) Kyl hän huomaa, jos jotain suhteita tulee. Me vaan oltiin silleen "selvä".

Lihatiskikommentin voidaan katsoa normalisoivan naisia seksualisoivaa kulttuuria, sillä se esitetään tosiasiana, jolle ei voida tehdä mitään (vrt. Alvinus & Holmberg 2019, 1263–64). Vääpeli kohdisti keskustelun ainoastaan naisille ja piti lisäksi naisia vastuussa palveluksessa mahdollisesti syntyvistä romanttisista suhteista. Tämä tukee aiempien tutkimusten tuloksia sotilasnaisten vastuuttamisesta: Naisten vastuulla on vetää rajat ja olla olemuksellaan provosoimatta miehiä oli kyse sitten rakkaussuhteista tai seksuaalisesta häirinnästä. Naisten oletetaan täten ottavan vastuuta myös miesten käyttäytymisestä. (mm. Leinonen ym. 2012, 26; Gill & Febbraro 2013, 278; Ojajärvi 2015, 121; Alvinus & Holmberg 2019, 1264.)

6.4.2 Seksuaalissävytteinen (ja seksistinen) huumori

Armeijan kaltaisessa totaalilaitoksessa vitsailu on olennainen osa ihmissuhteiden ylläpitämistä, mikä kävi ilmi myös haastatteluistani. Sen avulla voidaan muun muassa vähentää intiimien tilanteiden kiusallisuutta sekä lujittaa yhteisöllisyyden kokemusta. Tällainen ”läpänheitto” liikkuu kuitenkin usein hauskan ja loukkaavan huumorin välimaastossa, jolloin myös seksistisiä ja seksuaalissävytteisiä juttuja voidaan esittää vitsin varjolla. (ks. Ojajärvi 2015, 128–129; Bjerke & Rones 2017; myös Aaltonen 2009, 151.)

Valtaosassa haastatteluista sivuttiin rajoja koettelevaa huumoria, mutta se erottui omana aiheenaan vain muutamassa haastattelussa. Seksistiset vitsit, jotka sisälsivät stereotyyppisiä piiloviestejä varusnaisista (ks. esim. Sue 2010, 175–76), liittyivät pääosin jo edellä käsiteltyihin kokemuksiin (mm. kyseenalaistaminen ja erioikeudet). Esimerkiksi eräässä palveluspaikassa naisten ulkopuolisuutta oli korostettu nimittämällä *piirakkarajaksi* palveluspaikkaa, jossa oli varusnaisia, erotuksena paikasta, jossa ei ollut lainkaan varusnaisia (vrt. Bayard de Volo & Hall 2015, 876–77).

Kielteiseksi tulkittavissa olevat vitsit vaikuttivat kuitenkin enimmäkseen olevan seksuaalissävytteisiä ja ne olivat yleensä vertaisten toisilleen esittämiä. Kaksimieliset jutut eivät välttämättä aina kohdistuneet tiettyihin varusnaisiin vaan niitä esitettiin yleisellä tasolla. Ongelmallisen härskeistä vitseistä tekee se, että niitä joutuu kuuntelemaan tahtomattaan. Maskuliinisuuden hegemonialle rakentuvassa armeijakulttuurissa korostuu naisten rooli heteroseksuaalisen kiinnostuksen kohteena, mikä edelleen vaikeuttaa naisten sopeutumista sotilasorganisaatioon (vrt. esim. Jokinen 2000, 224; Bayard de Volo & Hall 2015, 875; King 2016).

Aino: Muuten se oli enemmän semmonen yleinen ilmapiiri. Mikä muuttu siinä vaiheessa, ku oltii oltu pitkää (.) kiinni. Sit alko koko aja (.) enemmän ja enemmän tulla semmosta (.) vitsailua siitä, että mitenkä (.) ginessäkit [gines: ei viikonloppuvapaata] painaa [- -].

Linda otti esiin kantahenkilökunnan kielenkäytön. Hän kertoi, että kouluttajat saattoivat ensin nauraa varusmiesten asiattomille jutuille ja esittää itsekkin härskejä vitsejä. Hän koki, että käytös oli pääosin asiallista ja ylilyönnejä pahoiteltiin, mutta

monen oli vaikea vetää raja asiattoman ja asiallisen huumorin välille. Vaikka yhteinen huumori voi parhaimmillaan lievittää muodollisia hierarkioita ja vahvistaa yhteisyyden tunnetta, tällainen vuorovaikutus on aina epäsuhtaista. Bjerke ja Rones pitävätkin tällaista vitsailua erityisen riskialttiina, sillä se asettaa alaiset epämukavaan asemaan, jossa tilanteeseen puuttuminen voi olla vaikeaa. (ks. Bjerke & Rones 2017, 16–18.)

Linda: Ne oli käyny ulkomailla jossain koulutuksessa ne skapparit [henkilökunta] äijät. Siellä puhutti jotain naisissa käymisestä. (...) Jotain, että oli (.) lihavaa huoraa pannu tai rumaa huoraa ja sit yhdessä naurettiin siinä sille. (.) Sit katottiin meihin ja oltiin vaan silleen "joojoo eihän tämmösiä sais puhua". (.) Sitte naureskeltiin. Ei ne ikinä ollu ne niitten vitsit silleen suoraan, että te nyt ootte niitä naisia ja nyt naisille nauretaa. Mutta vähän tolleen, että sitten (ne aina oliko ei tämmösiä voi-) "Nyt noi tytöt kuulee tämmösiä. Nyt siistitään suuta." Ne sano monesti jotenki tollee ääneen sen. Ne teki siitä niinku vitsin.

Lindan kertomuksessa erityisen huolestuttavaa on, että henkilökunta teki härskien vitsien kitkemisestä pilaa. Tällainen käytös antaa ymmärtää, että asiaton kielenkäyttö ei olisi itsessään ongelma vaan se, että läsnä on naisia, jotka voivat vitseistä loukkaantua. Kouluttajien kommentit siitä, ettei tänä päivänä uskalla sanoa mitään, viestii muutosvastaisuudesta, jossa "miesten maailmasta" ei olla valmiita luopumaan. Edelleen sekä kouluttajien härski läpänheitto että vitsailu tällaisten puheiden lopettamisesta antavat varusmiehille hiljaisen hyväksynnän käyttää samanlaista kieltä. (vrt. Leinonen ym. 2012, 26; ks. myös Pettersson, Persson & Berggren 2008, 203.) Jokisen (2000, 147) mukaan tällainen epävirallinen kieli, jota siis kouluttajatkin käyttävät, ironisoi ja kyseenalaistaa armeijan viralliset kannanotot naisten kunnioittamisesta.

6.4.3 Varusnaisten seksuaalisointi

Linda: Niissä meiän kouluttamisissa alokkaissa. Jollaki naisella oli tullu silleen, että (.) siitä oli vähän niinku tullu komppanian vitsi. [- -] Kaikki jotenki puhu siitä semmosena (..) että viiään kuivaushuoneeseen ja-aa (.) pannaan ja se on vähän semmonen huora. Skappareille [henkilökunnalle] mun miest siitä meni infoo ja sit ne ei oikeen tehny sille mitää. Sille oli joku skappari naureskelluki. (.) Et siihen ei ollu suhtauduttu vakavasti.

Naisten seksuaalisoinnilla (*sexual objectification*) viitataan naisia esineellistävään käytökseen, jossa naisia kohdellaan objekteina. Naiskeho nähdään tällöin ensisijaisesti miehisen nautinnon kohteena, jolloin naisen arvo on sidottu hänen fyysiseen olemukseensa ja seksuaalisuuteensa. (mm. Sue 2010, 169–170; Alvinus & Holmberg 2019, 1263; Gartner 2021, 2779.) Seksuaalisointi tuli esiin kahdeksassa haastattelussa joko haastateltavien itsensä tai heidän naispuolisten palvelustovereidensa kokemana. Sitä tapahtui sekä sanoin, teoin että elein, niin tosielämässä kuin sosiaalisessa mediassa.

Selkeimpiä esineellistämisen keinoja olivat naisten ulkonäön kommentointi ja seksuaalisuuden alleviivaaminen. Tällaisia esimerkkejä aineistossa olivat muun muassa rumaksi haukkuminen, seksuaalisen suuntautumisen spekulointi, seksiin liitty-

neet vihjailut ja kuvitelmat sekä seksin ehdottaminen. Osa puheista kohdistettiin suoraan naisille, kun taas osa kommenteista oli esitetty miesten kesken tai haastateltavien miespuolisille kavereille. Eräs anonyymien kommentoinnin väline oli sikavihko¹³:

Aino: No sitte (.) johtajakauden lopussa meil oli ne semmoset (niin sanotut) sikavihot. Sinne kyl kommentoitii. (..) Jotain. (.) Et hyvä perse ja tämmöstä. Mitä (.) en usko ((naurah-taa)) että kauheen monille (.) miesalikersanteille välttämättäkään laitettiin. Niitä oli useem-malla. Sit oli aina kaikkee: "Lähetkö treffeille?" ja oli puhelinnumero kirjoitettu.

Huomionarvoista sikavihkoperinteessä on, että esineellistävät kommentit tulevat alaisilta. Sotilasarvoon perustuva hierarkia korvautuu tällöin sukupuoleen perustuvalla hierarkialla, joka korostaa miesten seksuaalista ylivaltaa naisista (Bayard de Volo & Hall 2015, 875). Anonyymit viestintäkanavat mahdollistavat lisäksi hävyttö-mien juttujen kirjoittelun ilman kiinnijäämisen riskiä.

Treffikutsujen lisäksi jotkut varusmiehet olivat ostaneet naisille lahjoja ja eräs kouluttaja oli jakanut naisille suklaapatukoita. Muutama haastateltavista kertoi, että naisia oli tuijotettu ja heidän peräänsä oli vihelletty. Naiset myös saivat sosiaalisessa mediassa seurauspyyntöjä niin varusmiehiltä kuin miespuolisilta kouluttajilta. Etenkin Instagram tuntui olevan paikka, josta etsittiin tarkoitushakuisesti paljastavia kuvia naisista, joita voitiin sitten arvostella. Erään haastateltavan mukaan kantahenkilö-kuntaan kuuluvat kouluttajat saattoivat myös kauan palveluksen päättymisen jälkeen tulla juttelemaan ja alkaa lähennellä entisiä alaisiaan esimerkiksi baarissa. Tällaiset yksittäiset teot saattavat vaikuttaa harmittomilta, mutta kasautuessaan ne ylläpitävät maskuliinista hegemoniaa, jossa naiset joutuvat yhä uudelleen seksuaalisoinnin koh-teeksi (vrt. Bayard de Volo & Hall 2015, 875; King 2016, 136). Kroonistuessaan suku-puoleen liittyvä mikroaggressio edelleen normalisoi vakavampia häirinnän muotoja sekä naisiin kohdistuvaa seksuaalista väkivaltaa (Gartner & Sterzing 2016, 497–99).

6.4.4 Prosessinomainen häirintä ja fyysinen ahdistelu

Kahdessa tapauksessa häirintä oli luonteeltaan prosessinomaista siten, että se alkoi sinänsä viattomista eleistä, mutta muuttui vähitellen ilmeisemmäksi ja uhkaavam-maksi (ks. Mankkinen 1995, 101). Sukupuolista häirintää ja ahdistelua Helsingin yli-opistossa tutkinut Teija Mankkinen (1995, 27–29) painottaa häirinnän prosessinomai-suuden käsitteellä sitä, että yksittäisten tapahtumien sijaan häirintä tulee ymmärret-täväksi, kun sitä tarkastellaan kokonaisina tapahtumaketjuina.

Eräs johtajana toiminut haastateltava kuvaili häirinnän alkaneen siten, että toi-sen yksikön miespuoliset miehistön jäsenet olivat moikkailleet ja viheltäneet hänen peräänsä. Hänen mukaansa käytös ei ensin vaikuttanut tarkoitukselliselta, mutta se

¹³ Joissain palveluspaikoissa on perinteenä kerätä alaisilta esimerkiksi alokasjakson päätteeksi epävirallista ja anonyymia palautetta varusjohtajista. Kyse ei ole Puolustusvoimien virallisesta johtajapalautteesta vaan instituution epävirallisissa käytännöissä tapahtuvasta toiminnasta.

toistui ja lopulta miehet olivat myös seuranneet häntä. Haastateltava ilmoitti häirinnästä, kun se jatkui ja paheni lopetuspyynnöistä huolimatta. Lisäksi haastateltava sai selville, että samat henkilöt olivat ahdistelleet myös hänen naispuolisia alaisiaan.

Päinvastoin kuin Mankkisen (1995, 104–6) tutkimuksessa, tässä aineistossa prosessinomainen häirintä ei näyttäytynyt samalla tavalla arkipäiväistyneenä ja ennalta odotettavana. Aineistoni tapaukset päättyivät esitutkintaan, mikä viimeistään lopetti häirinnän. Edelleen, toisin kuin Mankkisen (mts.) tarkastelussa, aineistossani prosessinomaisuus tulee ymmärrettäväksi kollektiivisina kokemuksina, joissa usean naisen kokemukset tekevät häirinnästä näkyvän. Tällä tavoin ne myös esiintyivät haastateltavien omissa kertomuksissa, kun omia kokemuksia jaettiin ja arvioitiin yhdessä palvelustovereiden kanssa.

Kaikkiaan kolme haastateltavista oli kokenut itse palveluksessa ei-toivottua koskemista ja yksi haastateltava oli kuullut palvelustovereidensa kokemasta lähentelystä.

Saara: Kyl muaki (.) on kourastu (.) perseest monta kertaa. Ja (.) Tosi paljon oli (.) sellast heittoa. Niinku et (.) ”Jos me saadaan liikkuu tääl ilman paitaa, ni kyl teki voitte.” ((muuttaa ääntään)). Ja kaikkee tällast.

Yksilön aiemmat elämäkokemukset vaikuttavat siihen, miten hän suhtautuu eri tilanteisiin ja millaisia tulkintoja hän niistä tekee (esim. Mankkinen 1995, 27). Eräs haastateltava kertoi, että palveluksessa koettu ei-toivottu koskeminen herätti traumaattiset muistot, vaikka itse teko oli sinänsä pieni. Toisaalta turvattomuuden kokemus voi syntyä pelosta, että jotain saattaa tapahtua. Eräs haastateltava kertoi pelänneensä, että miespuolinen vertainen käy häneen käsiksi kuultuaan tältä yöpäivystyksen aikana sopimatonta ehdottelua, joka ei pyynnöistä huolimatta loppunut.

Sukupuolisen ja seksuaalisen häirinnän osalta varusnaisiin kohdistui niin alentamista, seksualisointia, prosessinomaista häirintää kuin fyysistä ahdistelua. Seksuaalissävytteinen vitsailu sekä naisia alentava ja esineellistävä käytös voidaan tulkita keinoksi pönkittää omaa maskuliinisuutta ja samaistua miesyhteisöön. Vaikka kaikki kommentit eivät kohdistuneet suoraan varusnaisiin, ne heijastelivat naisvihamielisiä asenteita ja korostivat naisten asemaa miehisen halun kohteena. (ks. Jokinen 2000, 143–50, 224; ks. myös Pettersson ym. 2008, 203.) Jokisen (2000, 146) sanoin, ”kun nainen on ensin kielessä esineellistetty ja nöyryytetty, todellisen naisen alistaminen käy helpommin ja huomaamattomammin”. Sukupuolinen ja seksuaalinen häirintä on myös yksi ulossulkemisen keino, joka vahvistaa sukupuolieroja ja leimaa naiset ulkopuolisuudeksi (Jokinen 2000, 143; Pettersson 2008, 203; Bonnes 2020, 1665). Vaikka ulkopuolisuuden kokemuksia voidaan tuottaa sukupuolesta ja hierarkiasta käsin, edes auktoriteettiasema ei välttämättä suojaa naisia häirinnältä.

7 SUKUPUOLEEN LIITTYVÄN KIELTEISEN KOHTELUN TULKINNAT

Tässä luvussa analysoin, miten varusnaiset tulkitsevat sukupuoleen liittyviä kielteisen kohtelun kokemuksia. Keskityn haastateltavien omiin tulkintoihin edellisessä luvussa esitetyistä kokemuksista ja tarkastelen, pitivätkö he tapahtumia kielteisinä ja sukupuolesta johtuvina. Muodostin analyysissä neljä erilaista tulkintatapaa kielteisen kohtelun kokemuksille: *hyväntahtoinen, kriittinen, ristiriitainen ja epäröivä* tulkinta.

Tulkintoja analysoidessani olen yrittänyt huomioida haastattelun kontekstin, jolloin olen tarkastellut tiettyyn tapahtumaan tai kielteisen kohtelun teemaan liittyviä tulkintoja yhtenä asiakokonaisuutena. Näin ollen olen pyrkinyt sijoittamaan kunkin tapahtuman lähtökohtaisesti yhden tulkintaa kuvaavan teeman alle (esim. *kriittinen tulkinta*). Mikäli haastateltavan tulkinta samasta tapahtumasta näyttää kuitenkin varioineen haastattelun aikana, olen jakanut tulkinnat useampaan eri teemaan (esim. *kriittinen ja ristiriitainen tulkinta*). Seuraavaksi esiteltävät teemat edustavat siten kunkin tulkinnan versiota puhtaimmillaan. Monimutkaisessa todellisuudessa eri tulkinnat voivat kuitenkin esiintyä samanaikaisesti. (vrt. esim. Jokinen ym. 2016.) Kaikkiin aineistossa esiintyneisiin kielteisen kohtelun kokemuksiin ei ollut mahdollista yhdistää tulkintaa, sillä joistain kokemuksista kerrottiin vain sivumennen.

Muihin tulkintatapoihin verrattuna aineistossa oli kolminkertainen määrä kriittistä tulkintaa. Tätä selittää osaltaan tutkimuksen aihepiiri sekä haastateltaville esittämäni kysymykset sukupuolen merkityksestä ja kielteisestä kohtelusta palveluksessa. Lisäksi kriittinen tulkinta esiintyi aineistossa muita teemoja hajanaisemmin, usein lyhyinä ilmauksina ja ristiriitaiseen tulkintaan nivoutuneena. Tästä syystä tarkastelen sitä yhdessä ristiriitaisen tulkinnan kanssa, mutta kuitenkin omana teemanaan, sillä aineistossa oli myös selvästi kriittistä tulkintaa edustavia osioita.

Tulokset on tiivistetty taulukkoon 3. Alemmalla rivillä on esitetty sukupuoleen perustuvan kielteisen kohtelun kokemukset, joihin kyseiset tulkinnat liittyvät. Tyypillisimmät kokemukset jokaisen tulkinnan kohdalla on lihavoitu.

TAULUKKO 3 Sukupuoleen liittyvän kielteisen kohtelun tulkinnat

	Hyväntahtoinen	Kriittinen	Ristiriitainen	Epäröivä
Kuvaus	Ei selvästi epäasiallista tai sukupuolista. Lieventävät selitykset, muu kuin loukkaus (esim. kehu tai vitsi).	Väärin ja sukupuolesta johtuvaa. Tekoja ei yleensä puolustella. Odotusten kyseenalaistaminen, rajanveto.	Epäasiallista ja sukupuolesta johtuvaa. Välinpitämättömyys, vähättely, vastuunotto.	Epävarmuus siitä, oliko sukupuolella merkitystä tai kohtelu epäasiallista. Tulkinnan varovaisuus.
Kielteisen kohtelun kokemus	ulkopuolisuus, ennakkoluulot, korkeat odotukset , sukupuolinen häirintä	ulkopuolisuus, ennakkoluulot, korkeat odotukset, sukupuolinen häirintä	ennakkoluulot, korkeat odotukset, sukupuolinen häirintä	ulkopuolisuus , sukupuolinen häirintä

Kokemusten jakautumisessa ei yleisesti ottaen ollut valtavasti eroa. Poikkeuksen tekevät sukupuolisen ja seksuaalisen häirinnän kokemukset, jotka erottuivat selvästi useammin kriittisinä tulkintoina. Tämä selittynee sillä, että häirintä on monesti muita, epämääräisempiä kokemuksia yksiselitteisemmin tulkittavissa kielteiseksi ja sukupuolesta aiheutuvaksi.

7.1 Hyväntahtoinen tulkinta

Puolet haastateltavista tulkitsi yhden tai useamman potentiaalisesti sukupuoleen liittyvän kielteisen kohtelun tilanteen hyväntahtoisesti. Yhteistä näille tulkinnoille oli, ettei tilanteita pidetty selvästi epäasiallisina tai sukupuolesta johtuvina. Suuri osa hyväntahtoisesti tulkituista kokemuksista oli luonteeltaan epämääräistä mikroaggressiota, muun muassa tuijottamista, seksistisiä ja seksuaalissävytteisiä vitsejä sekä piileviä oletuksia. Tosin myös naisten motivaatiota ja erioikeuksia koskevaan kommentointiin saatettiin suhtautua myötämielisesti.

7.1.1 ”Minä otin sen hyvällä”

Haastateltavat saattoivat esittää lieventäviä perusteluja sille, miksi he eivät tulkinneet tiettyjä tilanteita kielteisiksi (vrt. Aaltonen 2009, 146).

Jonna: Meidän varsinainen alikki [alikersantti] kerran kyl. Oli ollu kauheen pitkä päivä ja vesikuutio oli jäänyt, ni ei ollu vettä. (..) Jotain mä sanosin: ”Eiks sua ikinä vituta tää homma?” Hän vaan sanos: ”Mä en kyl nyt oikeen ymmärrä, miks sä oot sit tänne lähteny!” ((tuohuneesti)) Mäki olin sit niin herkillä, et kyl mä rupesin muistaakseni parkumaan. Sit mä siitäki avautusin mun ryhmäläisil. Ne oli sillee: ”Joo. Se on mulkku muutenki. Ei kannata ottaa nokkiinsa [- -] Mut se oli (..) kans huono hommassaan. Se ei ikinä pitäny meidän puoliä. [- -] Se oli vaan tosi resukka oikeesti. [- -] Mut se on ainut kerta, miten hän on kommentoinut mitenkään sitä sukupuolta. Hänelläki on ehkä vaan huono päivä tai jotain.

Aaltonen (2009, 154) kirjoittaa väitöskirjassaan, että maltillinen reaktio häirintään näyttäytyy sosiaalisena kompetenssina. Hänen mukaansa tytöt joutuvat toisiinsa tekemään hyväntahtoisia tulkintoja tekijän aikomuksista ja esittämään sosiaalisessa vuorovaikutuksessa suvaitsevia, jotta heidän tulkintojaan ei pidettäisi liioiteltuina. Vaikka varusjohtajan huono käytös näyttää satuttavan, Jonna vaikuttaa suhtautuvan siihen varsin ymmärtäväisesti, ja pyrkii etsimään sille hyväksyttävää selitystä. Huono päivä, epäpätevyys johtajana ja teon ainutkertaisuus vaikuttavat selityksiltä, joiden perusteella yksittäinen kommentti voidaan unohtaa. Jonna tukeutuu tässä myös palvelustovereihinsa, jotka näyttävät hyväksyvän hänen harmituksensa, mutta antavat ymmärtää, että asia kannattaisi jättää sikseen. (vrt. Aaltonen 2009, 153–54.)

Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta haastateltavat näyttävät suhtautuneen tilanteisiin positiivisesti tai välinpitämättömästi. Osa haastateltavista toi esiin mahdollisuuden tulkita kokemukset kielteisiksi, vaikka he eivät itse niin tehneetkään.

Emma: Meillä oli myös RUKissa [reserviupseerikoulussa] semmonen pidempi (.) harjoitus tai marssi, mikä kesti yön yli. Me käveltiin (.) monia kymmeniä kilometrejä. Sen jälkeen yks jätkä sano mulle: ”Mä olin ihan yllättyneenä, kuinka hyvin sä jaksot. Sä vaan vedit menemään.” Se oli itelle semmonen hieno hetki, et joku oikeesti sanoo, et vedit tosi hyvin. Mut sit siinä on myös se näkökulma, et hän myös ehkä oletti, et minä en jaksan. Ja sen takia hän yllättyi siitä. Se kertoo ehkä vähän siitä, et kyl niillä saatto olla semmosii ajatuksii, et ”no ei toi nyt jaksan”. ((muuttaa ääntään)) Mut ei niitä nyt päin naamaa (.) tullu sanottua. Mut sitte (.) kuitenkin, se oli. Minä otin sen hyvällä, et hän kehui, kuinka minä jaksain. Siinä myös oli se näkökulma, et hän ei ehkä odottanu, et mä jaksan.

Luultavasti kommentin antanut varusmies tarkoitti hyvää kehuessaan Emman suoritusta. Varusmiehen yllättyneisyys kuitenkin viittaa stereotyyppisiin oletuksiin, joiden mukaan naiset eivät tavallisesti jaksan kovin hyvin fyysisesti raskaissa suorituksissa. (vrt. Sue 2010, 164; Dorrance Hall & Gettings 2020, 487.) Tällaista mikroaggressiota on hankala tulkita, sillä julkilausuttu kehu on ristiriidassa implisiittisten ennakkoluulojen kanssa. Emma tiedostaa kommentin monitulkintaisuuden, mutta päätyy hyväksymään sen kehuna. Yritys tulkita tällaisia kohtaamisia vaatii sisäistä neuvottelua: vaikka Emma päätyy suopeaan tulkintaan, hän ei vaikuta täysin vakuuttuneelta siitä, että viesti olisi sukupuolistereotyyppioista vapaa. (ks. Sue 2010, 54–55, 72.)

7.1.2 Harmiton huumori

Edelleen kaksi haastateltavaa kertoi suhtautuneensa seksistisiin ja härskeihin vitseihin huumorilla todeten, että joku toinen saattaisi niistä loukkaantua. Haastateltavat eivät siis kiistäneet mahdollisuutta tulkita vitsejä sukupuoliseksi häirinnäksi, mutta ilmoittamalla, että he eivät loukkaantuneet asioista, joista toiset (naiset) saattavat ”ottaa itseensä”, he silti erottautuivat sekä muista naisista että naiseuteen liitettyistä tunteista ja rooleista. Miensä pahoittaminen ja uhripositio ovat tällaisia feminiinisiksi

miellettyjä heikkouden osoituksia, joista etäännyminen auttaa ylläpitämään omaa sisäpiiristatusta varusmiesyhteisössä. (Bonnes 2020, 1666; ks. myös Kouri 2018, 17–18.)

Hyväntahtoinen suhtautuminen seksistiseen huumoriin näytti sisältävän ajatuksen tahattomasta läpänheitosta, jolla ei tarkoitettu pahaa ja jolle saatettiin itsekin nau-raa. Naiset esiintyivät tulkinnoissa rajanvetäjinä, jotka osasivat erottaa harmittoman läpän siitä, kun joku oikeasti tarkoitti loukata. Mikäli huumori ylitti oman sietokynnyksen, oli tilanteeseen puuttuminen naisen vastuulla. Näissä tulkinnoissa seksisti-nen huumori määrittyi vähäpätöiseksi ja siedettäväksi – se ei välttämättä ollut miel-lyttävää tai toivottua muttei myöskään epämiellyttävää häirintää (Aaltonen 2009, 145).

Tehdessään hyväntahtoisia tulkintoja haastateltavat antoivat usein lieventäviä selityksiä, jotka tekivät tilanteita ymmärrettäviksi ja häivyttivät keskustelusta suku-puolen tai kielteisen kohtelun. Näissä tulkinnoissa tilanteisiin suhtauduttiin yleensä melko välinpitämättömästi. Hyväntahtoisesti tulkitut kokemukset eivät silti olleet niin sanotusti ”selviä tapauksia” vaan ne olivat enimmäkseen epämääräistä mikroag-gressiota. Tämä herättääkin kysymyksen, missä määrin lievempiä kielteisen kohtelun muotoja tunnustetaan ja tarkastellaan kriittisesti. On kuitenkin muistettava, että nämä haastateltavat eivät tulkinneet mitä tahansa kohtelua hyväntahtoisesti vaan tulkinta oli aina tilannekohtainen. Lisäksi ainakin yksi haastateltavista kertoi tulkitsevansa täl-laisia tilanteita nykyisin kriittisemmin, mikä korostaa tulkinnan kerrostuneisuutta.

7.2 Kriittinen ja ristiriitainen tulkinta

Kahdeksan haastateltavaa tulkitsi yhden tai useamman tilanteen kriittisesti ja kuusi haastateltavaa ristiriitaisesti. Aineistossa suurin osa sukupuoliseksi häirinnäksi luoki-telluista kokemuksista tulkittiin kriittisesti ja ristiriitaisesti. Kriittisesti tulkittiin lisäksi valtaosa ennakkoluuloihin perustuvasta kyseenalaistamisesta sekä korkeisiin odotuk-siin liittyneet kokemukset. Kriittiset ja ristiriitaiset tulkinnat näyttäytyivät usein rajo-jen määrittelynä asiallisena ja asiattomana pidetyn käyttäytymisen välillä (vrt. Aalto-nen 2009, 140). Aloitan tulosten esittelyn kriittisistä tulkinnoista.

7.2.1 ”Ykski kerta on mun mielest liikaa”

Kriittisissä tulkinnoissa käytöksen uskottiin johtuneen sukupuolesta ja se määriteltiin melko yksiselitteisesti vääräksi tai kielteiseksi. Osaan tapauksista sisältyi jonkin ver-ran selittelyä tekijän taustalla vaikuttaneista motiiveista, mutta tekoja ei sinänsä puo-lustettu. Aaltosen (2009, 416) mukaan tällaiset selitykset voivat olla keino tehdä tilan-teita ja tunteita ymmärrettäviksi, eikä niillä välttämättä pyritä vähentämään teon tuo-mittavuutta. Kriittisissä tulkinnoissa ei hyväksytty naisiin ja miehiin kohdistuvia eri-laisia odotuksia vaan vapaaehtoisuuteen liittyvä kaksinaismoralismi tuotiin esille:

Sini: Mummiest se on jotenki (.) typerää, että jos miesten ei tarvi reenata ennen ku ne menee inttiin, ni miks periaatteessa sit naisen täytyis olla siellä ihan tikissä. Miks? Sehän on sitä varten, että sää pikkuhiljaa siinä kehität sitä sun (.) kunto ja osaamista.

Haastateltavat suhtautuivat myös armeijassa koettuun häirintään vakavasti todeten muun muassa, että yksikin kähmimiskerta oli liikaa eikä missään työ- tai opiskelupaikassa hyväksyttäisi seksuaaliseen häirintään altistavaa sikavihkoperinnettä. Armeija saattoi lisäksi tuntua paikalta, jossa häirintää ei voitu kuvitella tapahtuvan:

Pauliina: Jotenki se (.) tilanne, missä se tapahtui ja se ympäristö, missä se tapahtu, se oli sinne täysin kuulumatonta. Mä ymmärrän, jos joku huutelee jossai Helsingin kadulla, ni se on mun ajatusmaailman kanssa siedettävämpää ku sit siinä (.) ympäristössä. Se huutelu. Ehkä toleranssi siin kohtaa oli hyvin paljon pienempi ku sit mitä se olis jossain täällä ulko-maailmassa ja kadulla.

Siinä missä kadulla tapahtuva huutelu voi näyttäytyä jokseenkin tavanomaisena ja ennalta arvattavana tapahtumana, vastaava kohtelu armeijassa saattaa olla odottamatonta (Aaltonen 2009, 297). Lisäksi ohikulkijan satunnainen huomio voi tuntua harmittomammalta verrattuna häirintään totaalilaitoksessa, jossa sitä on vaikeampi välttää ja jossa on riski sen toistuvuudelle (vrt. mt., 154, 247–48).

Edelleen haastateltavat kuvailivat kriittisesti tilanteita, joissa raja harmittoman tai siedettävän ja epäasiallisen käyttäytymisen välillä näytti ylittyneen (ks. Aaltonen 2009, 145). Tällaisia olivat esimerkiksi henkilöityneet seksiin liittyneet vitsit sekä lopettamispyynnöistä huolimatta jatkunut hännääminen ja haukkuminen. Niitä luonnehdittiin tilanteina, joista ”meni hermot” ja jotka ”menivät tunteisiin”. Toisin kuin hyväntahtoisissa tulkinnoissa, tilanteisiin ei suhtauduttu mitään tarkoittamattomana läppänä (vrt. Paju 2011, 182) vaan asiattomana ja liian pitkälle menneenä käytöksenä, joka saattoi loukata tunteita ja aiheuttaa eripuraa (vrt. Bjerke & Rones 2017, 15–16).

Pauliina: Mä en muista, miten se tilanne meni, mut se sai mut itkemään ja se on ainoa kerta, ku mä oon itkenny sielä. Se meni kyl (.) tosi (.) tunteisii. Yleensä ne pysty ne sanat kuittaaan sillai, et toi oli vaan läppä. Ei se mitään. Jotenkin sen yhen kerran, se meni tosi jotenki (..) pinnan alle.

Pauliina esiintyi läppää ymmärtävänä henkilönä, joka perusteli loukkaantumistaan sillä, ettei vertainen osannut lopettaa ajoissa. Tilanteesta tuli loukkaava siksi, että se ei pitkittyneisyytensä takia ollut enää tulkittavissa tahattomaksi vitsailuksi. Kiinnostavan tapauksesta tekee se, että tilanne meni muidenkin mielestä liian pitkälle, eivätkä miespuoliset kaverit puolustelleet tapahtumaa (vrt. *vain pilaa* – Paju 2011, 180; Bjerke & Rones 2017, 15). Sitaatista nähdään, että Pauliina myös tukeutui tulkinnassaan kavereilta saamaansa reaktioon.

Pauliina: Se oli semmonen pitkittyny tilanne. Sitä oli vatvottu ja vatvottu. Ärsytetty useita kertoja ja (..) sit ei vaan osannu lopettaa ajoissa tää, joka sen sit lopult sano. Kyl sit ne jät-kät, jotka sen kuuli muutkin, ne tuli sit pyytää anteeks. Kysyy, onks mul kaikki ookoo. Ne oli myöski sitä mieltä, et se oli vedetty liian pitkälle se tilanne. (..) Kyl vaik kaverillisesti

jotain ihmistä kiusataan tai sillä tavallaan (.) kiusotellaan, niin pitäisi osata lopettaa ajoissa ja hän ei siinä kohtaa osannut. Sen takia se sit meni tunteisiin.

7.2.2 "Oisko mun pitänyt kuitenkin pitää siitä puhuttelu"

Ristiriitaisissa tulkinnoissa tekoja pidettiin yhtä poikkeusta¹⁴ lukuun ottamatta epäasiallisina ja sukupuolesta johtuvina, mutta niihin sisältyi kerrontaa, jolla tietoisesti tai tiedostamatta pehmennettiin tekojen vakavuutta. Yksi tapa oli korostaa välinpitämättömyyttä tilanteita kohtaan. Esimerkiksi eräs haastateltava totesi hyväntahtoisen tulkinnan tavoin, ettei itse suhtautunut tapahtuneeseen vakavasti, mutta joku toinen saattaisi jopa traumatisoitua siitä. Heidi kertoi pitkään ja polveilevasti varusmiesten viheltämisestä, joka tapahtui hänen viimeisenä työpäivänään sopimussotilaana:

Heidi: Mä en tie vielä kukaan, et olikse semmone ((naurahtaa)) joku semmone vähän niinku hännämis- tai semmone meemijuttu. Kyl mä nyt aattelen, et se oli kuitenkin semmosta seksuaalista vislaamista. Tai viheltämistä. Siis niil oli ollu just joku (.) kahen viikon gines [ei viikonloppuvapaata] siinä alla. [- -] Mä ajattelin sitä silloin, että no ihan sama. [- -] Mulla loppuu tää työsuhde. Mä en loukkaantunu siitä mitenkään henkilökohtasesti. Koska mä jotenki siitä ehkä ajattelin: "No kivat teille." [- -] Mut siis silleen tavallaan ajattelin, että mä en tiedä, oisko mun pitänyt (..) pitää kuitenkin siitä joku semmone puhuttelu. Että tää ei oo oikein. Koska eihän se nyt oo oikein. (..) Sit se tavallaan kuitenkin alensi mua jollain tavalla, jos ne vislas mulle. (..) Tai mä ajattelin ((ehh)). Menetiksmä siinä kuitenkin sitte jotain niinku. (..) Ku mä en loukkaantunu siitä. Mut menetiks mä siinä jotain arvovaltaa? Et mä en puuttunu siihen. (.) Siis se kesti tosi vähän aikaa. (..)

Muodostaessaan käsitystä kiistanalaisesta tapahtumasta Heidi vaikuttaa epävarmalta, tulisiko se tulkita vitsiksi vai seksuaaliseksi häirinnäksi. Suen (2010, 72) mukaan tulkinnan muodostaminen onkin harvoin yksiselitteistä ja se sisältää usein vaiheen, jossa tilannetta punnitaan eri näkökulmista: muun muassa varusmiesten pitkä kiinniolo, työsuhteen päätyminen ja tekijöiden kanssa samaan ikäryhmään kuuluminen toimivat Heidille sekä tilannetta selittävinä että lieventävinä tekijöinä, kun taas henkilökuntaan kuuluminen lisäsi teon loukkaavuutta. Aaltosen (2009, 142) mukaan monet nuoret erottavat häirinnän häiritsevästä tilanteesta – tilannetta saatetaan pitää inhottavana luokittelematta sitä kuitenkaan seksuaaliseksi häirinnäksi. Heidin tulkinta on tätäkin ambivalentimpi, sillä hän kieltää sekä teon loukkaavuuden että sen luonteen seksuaalisena häirintänä. Silti hän kuvailee tapahtuman herättämiä negatiivisia tunteita ja puhuu siitä ei-toivottuna seksuaalisena tekona. Toisin sanoen hän samalla sekä kieltää seksuaalisen häirinnän että kuvaa sitä (ks. mt., 143).

Tulkinnassa keskeiseksi nousee Heidin pettymys omaan toimintaan, jossa asiaan puuttumatta jättäminen näyttäytyy häirinnälle alistumisena. Nykyisyydestä katsottuna menneisyyden toiminta vaikuttaa Heidistä riittämättömältä, vaikka hän antaa

¹⁴ Kyseinen haastateltava oli kohdannut monia sukupuoleen liittyviä odotuksia ja piti epäoikeudenmukaisena sitä, että häneltä odotettiin vapaaehtoisena asevelvollista enemmän. Ilmeisestä loukkaantuneisuudesta ja väärinkohtelun kokemuksesta huolimatta hän korosti, ettei mikään hänen kokemuksistaan lopulta johtunut sukupuolesta. Koska jälkimmäinen lausuma oli edellisen kanssa ristiriidassa, määrittelin tulkinnan ristiriitaiseksi.

rationaalisia perusteluja puuttumattomuudelle: työsuhde oli päättymässä, hän jäi tilanteessa yksin ja oli lähes samanikäinen varusmiesten kanssa, mikä teki puuttumisesta vaikeaa. Kahden sivun mittaisen itsereflektion tuloksena Heidi toteaa, ettei hän silloisten kykyjen ja herkän mielentilan vuoksi kyennyt tai halunnutkaan puuttua asiaan. Välillä jopa itesyytöksiin vivahtava tulkinta näyttää siis lopulta tarjoavan selityksiä, joiden avulla Heidi tuntuu tekevän tilannetta ymmärrettäväksi myös itselleen.

Kaksi muutakin haastateltavaa näytti ottavan samalla tavalla osittaisen vastuun kokemuksistaan. Toinen heistä syytti itseään heikoksi, vaikka tiesi, että alaisten tottelemattomuus ei ollut hänen syytään. Toinen taas totesi, että ”naiset ottavat kaiken tosi henkilökohtaisesti” verrattuna miehiin, jotka ”eivät menneet niin paljon itseensä” siitä, että vertainen puuttui heidän johtamiseensa. Tällaisessa tulkinnassa korostuvat naisiin liitetyt negatiiviset stereotypiat ja miehiin liitetyt positiiviset stereotypiat. Kourin mukaan sukupuoleen kohdistuvien ongelmien pitäminen osin itsestä johtuvina lisää kokemusta siitä, että asioihin voi itse vaikuttaa. (Kouri 2018, 18.)

7.2.3 ”Toi ei todellakaa oo mitenkää pahimmast pääst”

Ristiriitaisissa tulkinnoissa haastateltavat tuntuivat välttävän kielteisen kohtelun ”otamista henkilökohtaisesti”, kuten edeltä Heidinkin sitaatista nähdään. Eräs haastateltavista kertoi seksuaalisen häirinnän herättämästä uhriutuneesta olost, mutta painotti, ettei kokemus kaatanut hänen maailmaansa. Aaltosen (2009, 152) mukaan tällainen emotionaalinen neutraalisuus voidaan tulkita pyrkimykseksi suojella itseä. Jälleen uhrius, heikkous ja asioiden ottaminen henkilökohtaisesti määrittävät maskuliinisessa ympäristössä välteltäviksi naisten ominaisuuksiksi – osin myös naisten omissa puheissa (vrt. Bonnes 2020, 1666).

Vaikka itseen kohdistunutta käytöstä pidettäisiinkin asiattomana, sitä saatetaan vähätellä. Hieman yllättäen kaksi haastateltavaa toi haastattelujen lopulla esiin, että palveluksessa koettu seksuaalinen häirintä merkitsi lopulta vähän suhteessa siihen, mitä asepalvelus kokemuksena heille tarjosi. Tämä tukee Leinosen ja kollegoiden (2012, 69) aiemmin saamaa tulosta siitä, että naiset pitävät kielteisistä kokemuksista huolimatta palvelusaikaansa usein myönteisenä. Lisäksi kumpikin haastateltavista totesi, etteivät heidän kokemuksensa olleet niin sanotusti ”pahimmasta päästä”.

Saara: Mut sit just se, että vaik siellä tapahtuu. Tollasta. (...) Ja tiedän, et ei oo (.) meidän. Tai mun kokemukset ei o. (..) Et tota tapahtuu muuallakin, kun vain tuolla. (..) Niin. Silti se vuosi minkä mä vietin siellä niin se oli (.) niin mun lemppariaikaa, mitä mun elämäs on ollu. Mää sain sielt niin hyvii ystävii. [- -] Sit se opettaa kuitenkin niin paljon. Vaik siel tapahtuu tollasta ni kyl mä silti suosittelen tota kaikille. [- -] Ja sit se myös opettaa sen, et sun on pakko tulla toimeen erillaisten ihmisten kanssa, koska sä et pääse sieltä vaan pois. Sun on pakko olla siellä. (...) Niin. Et vaiks siel tapahtuu tommosta. Ja (.) voin sanoo, että noi mitä mä oon kokenu ei ees välttämät oo pahimmast päästä, mitä oikeesti siel voi tapahtuu. (...) Niin. (..) Mut silti tollaset tapaukset ni ei oo ikinä oikein, mitä siel tapahtuu.

Aaltosen (2009, 153) mukaan tilanteen vähäpätöisyyden korostaminen tuo esiin tyttöjen vaatimuksen kestää ikävääkin huomiota. Koska aina voi tapahtua pahempaaakin, häirintä, joka ei varsinaisesti uhkaa kohdettaan, voidaan luokitella vähäpätöiseksi (Gardner 1995, Aaltosen 2009, 152 mukaan). Näissä tulkinnoissa on huomattava, että tilanteet varmasti näyttäytyivät haastateltaville aidosti vähäpätöisinä. Kielteisiä kokemuksia ei tarkastella tyhjiössä vaan niitä arvioidaan osana koko palvelusta, siellä saatuja kokemuksia ja ihmissuhteita, jolloin kielteinen kohtelu ei välttämättä ole ensimmäinen asia, joka palveluksesta muistetaan. Ristiriitainen tulkinta syntyykin tässä siitä, että kokemuksia kontekstualisoidaan tavalla, jossa negatiivisetkin tuntemukset ikään kuin selitetään pois tuomalla esiin niiden vähäpätöisyys itselle. Vaihtoehtoisesti kriittisen tulkinnan vastapainoksi saatetaan korostaa palveluksen positiivisia puolia.

Halua selittää tilanteita parhain päin voidaan ymmärtää keinona rakentaa myönteistä kuvaa sekä armeijainstituutiosta että itsestä varusnaisena. Lopullinen kokemus ulkopuolelle jäämisestä sekä ajautuminen uhrin asemaan saattaisi tehdä liian ison särön omaehtoisesti palvelukseen hakeutuneen naisen kokemukselle. Tällöin välinpitämätön tai vähättelevä asennoituminen kielteisiin kokemuksiin näyttäytyy järkevänä keinona vaalia omaa sisäpiiristatusta. (vrt. Carreiras 2008, 168; Bonnes 2020, 1667–68.)

Kriittisissä tulkinnoissa kokemukset näyttäytyivät selkeimmin kielteisinä ja sukupuolesta aiheutuvina. Myös ristiriitaisista tulkinnoista oli luettavissa tekojen kielteisyys ja sukupuolisuus, mutta niihin sisältyi samankaltaista selittelyä kuin hyväntahtoisiin tulkintoihin. Ristiriitaiset tulkinnat esiintyivät ambivalentteina, puheessa muuntuvina ja kompleksisina. Vaikka kriittisissä tulkinnoissa kuvattiin voimakkaitakin loukkaantumisen tunteita, ei kaikista tilanteista silti pahastuttu. Verrattuna hyväntahtoisiin tulkintoihin, näissä tapauksissa tuotiin kuitenkin esille se, että itse tekoa pidettiin epäasiallisena tai epäoikeudenmukaisena ja sukupuolesta johtuvana.

7.3 Epäröivä tulkinta

Puolet haastateltavista tulkitsi yhden tai kaksi tapausta epäröivästi. Kokemukset liittyivät ulkopuolisuuteen ja sukupuoliseen häirintään. Epäröivästi tulkituissa kokemuksissa ei välttämättä haluttu suoraan ottaa kantaa siihen, oliko tapaus epäasiallinen tai sukupuolesta aiheutuva, vaan niissä esitettiin epäilyksiä asiasta (vrt. Sue 2010, 72). Osa haastateltavista ilmaisi epävarmuutensa tekojen taustalla vaikuttaneista motiiveista, kun taas jotkut näyttivät tulkitsevan tapaukset vain osittain kielteisiksi. Pari tapausta vaikuttaa jääneen tulkinnaltaan avoimeksi ja selkeämpi tulkinta olisikin erään haastateltavan mukaan vaatinut mahdollisuutta seurata tilannetta pidempään.

Lähes kaikki epäröivästi tulkitut ulkopuolisuuden kokemukset olivat tapahtuneet muille kuin haastateltaville itselleen. Tällaisia tilanteita tulkittiin varauksella:

haastateltavat pitivät mahdollisena, että sukupuoleen liittyvää kielteistä kohtelua oli tapahtunut, mutta saattoivat lisäksi esittää kohtelulle sukupuolesta riippumattomia syitä. Tulkinnan tekeminen kielteisen ja ei-kielteisen sekä sukupuolesta riippuvan ja riippumattoman kohtelun välillä oli ymmärrettävästi vaikeaa, mikäli haastateltavan oma kokemus erosi kuulopuheista tai palvelustovereiden kokemuksista.

Linda: Munki mielestä ne muut tytöt oli ihan reippaita, mutta jostain syystä niistä ei vaan tykätty niin paljon, onkse sitte ollu sen sukupuolen takia. Vai (.) (ihmistyyppin) vai minkä takia. Mutta kyllä jäi vähän semmonen viba, että ei niit ollu otettu porukkaan nii hyvin.

Epäröivästi tulkittuja häirintätilanteita oli kaikkiaan kolme, joista kaksi liittyi ei-toivottuun koskemiseen vertaisen taholta. Molemmat haastateltavat vaikuttavat olleen hämmentyneitä tilanteista ja pitivät niitä muun muassa outoina tai kyseenalaisina. Niina kertoi varusmiehestä, joka lähenteli häntä ja kolmea muuta varusnaista:

Niina: Tosi pitkää just tän (.) jätkän toimintaa, ku mietti sit aina vaan. Jos (.) sitä näki jos-sain. Sit se aina otti jonkinnäköse kosketuksen. Oli sillee ("Hei mitä sul kuuluu?") Tai halus vähä halata tai jotain. Tosi pitkää oli sillee, se on vaan hänen tapa toimia. [- -] Hän tosi paljon hengas mejän tuvassa, mis oli (.) mun lisäksi ne kaks muuta mimmii. Siäl just (.) tuli tämmönen tilanne (.) toiseen naiseen kohdistuen siltä jätkältä. Josta sit iteki vähän mietin sillee, et toi ei ehkä oo okei. Siinäki oli tilanne (.) Tää jätkä istu jakkaralla ja sit tää toinen mimmi pakkas reppua ja sit hänel oli (housut) mis oli reisitaskut. Sit tää jätkä otti kädet ja pisti sinne reisitaskuihin ja veti tätä naista lähemmäs. Se tilanne tuli tosi yllättäen ja ite näin tän tilanteen. (.) Mut sitku se tulee niin yllättäen, nii siin tilantees ei oikein osannu (.) mennä siihen väliin. [- -] jätkä oli lähteny, sit me keskusteltiin mimmien kaa, et mitä tos just äsken kävi. Juteltiin täst, et mimmonen se henkilö ylipäättää yleensä on. Sit me oltiin sillee, et ehkä se ei oo vaa enää, et (.) se on vaa sen tapa, vaa se on oikeesti siinä ihmisessä.

Katkelmasta nähdään, että Niina suhtautui aluksi varusmiehen epätavalliseen käytökseen melko ymmärtäväisesti selittäen sitä miehen luonteella. Ensimmäisen varsinaisen ahdistelutapauksen jälkeen tapahtumaa todistaneet naiset alkoivat suhtautua käytökseen epäilevästi. Niinan mukaan asia jäi kuitenkin taka-alalle, kunnes myös muut naiset kokivat häirintää ja siitä tuli seksuaalisempaa. Suhtautuminen miehen käytökseen muuttui vähitellen kriittisemmäksi ja itseensä kohdistuneen ahdistelun Niina tulkitsi lopulta ristiriitaisesti. Tapaus kertoo siitä, että ei-toivottuakaan käytöstä ei välttämättä tulkita kovin helposti häirinnäksi vaan tulkinta saatetaan muodostaa varovasti pitkän ajan kuluessa. Epäilyttävä ja avoimeksi jäänyt tilanne sai ikään kuin tilannetta seuraamalla vahvistuksen.

Epäröivälle tulkinnalle oli siis ominaista tulkinnan epävarmuus ja varovaisuus. Kaikista tapahtumista ei välttämättä pystytä tekemään päätelmiä suuntaan tai toiseen, jolloin tulkintakin jää eräänlaiseen välitilaan. Kuten kriittisen ja ristiriitaisen tulkinnan kohdalla, myös ainakin edellisen esimerkin epäröivässä tulkinnassa näkyi palvelustovereiden merkitys tulkinnan muodostamisessa. Naiset jakoivat toisilleen omia kokemuksia ja pohtivat yhdessä sitä, miten niihin tulisi suhtautua. Myös miespuoliset vertaiset saattoivat tukea naisia ja kannustaa heitä ilmoittamaan kielteisestä kohtelusta.

8 VARUSNAISTEN SELVIYTYMISKEINOT

Tässä luvussa tarkastelen, miten tieto ja kokemukset sukupuoleen liittyvästä kielteisestä kohtelusta ohjaa varusnaisten käyttäytymistä asepalveluksessa. Esittelen aineistosta havaitsemani selviytymiskeinot, jotka olivat *suorituskeskeisyys, itsensä kovettaminen, sukupuoliroolien kanssa tasapainoilu* sekä *ennaltaehkäisevät keinot*.

8.1 Suorituskeskeisyys

Suorittamiseen liittyvät aiheet tulivat esiin kaikissa haastatteluissa, ja suorituskeskeisyys näyttikin olevan aineiston tyypillisin selviytymiskeino. Moni haastateltava oli lähtökohtaisesti asettanut palvelukselleen korkeat tavoitteet ja suorituskeskeisyys vaikutti kumpuavan usein siitä, että naiset olivat hakeutuneet palvelukseen omasta tahdostaan. Tällöin kyse ei ollut yksiselitteisesti sukupuoleen liittyvän kielteisen kohtelun ohjaamasta käytöksestä vaan halusta suorittaa palvelus mahdollisimman hyvin. Enemmistö haastateltavista kuitenkin kuvaili myös tilanteita, joissa suorittaminen näyttäytyi selviytymiskeinona varusnaisiin kohdistuvia suorituspaineita kohtaan (vrt. Carreiras 2008, 173).

8.1.1 Motivaation ja pärjäämisen osoittaminen

Suorituskeskeisyys ilmeni naisten pärjäämisenä ja sitkeytenä. Sillä pyrittiin sekä vastaamaan varusnaisiin kohdistuviin odotuksiin että välttämään kyseenalaistamista. Esimerkiksi korkeat odotukset ja muu kielteinen kohtelu saattoivat lisätä paineita suoriutua paremmin tai vältellä valittamista. (vrt. esim. Laukkanen & Ojajärvi 2016, 246; Kouri 2017, 81.) Erään haastateltavan mukaan omia menemisiä ja sanomisia tuli myös miettineeksi enemmän, koska vähemmistönä erottui joukosta ja edusti samalla muitakin naisia (vrt. Laukkanen & Ojajärvi 2016, 240). Hän kertoi, että sitkeys ja kovuus

palveluksen alussa auttoivat häntä pääsemään nopeammin osaksi porukkaa. Kyseisen haastateltavan mukaan naisten jaksamiseen kohdistuneet epäilykset vain sitkistivät häntä ja saivat hänet ponnistelemaan enemmän. Hänen mukaansa kunnioituksen saaminen tuntui välillä edellyttävän, että oli tuplasti muita parempi. Tällainen todistaminen näytti korostuvan etenkin fyysisissä suorituksissa.

Aiempien tutkimusten perusteella ilmiö vaikuttaa melko tyypilliseltä. Ainokaisemansa vuoksi sotilasnaisten suoriutumiseen kiinnitetään erityistä huomiota. Naisilta odotetaan, että he todistavat kyvykkyytensä ja haastavat heihin kohdistuvat ennakkoluulot. Tutkimuksissa toistuvat esimerkit naisten moninkertaisesta panostuksesta miehiin verrattuna ja tarpeesta suoriutua keskivertomiehiä paremmin. Ylisuorittaminen näyttää joissain tapauksissa olevan hinta hyväksynnän saamiselle. (ks. mm. Carreiras 2008, 168, 173; Pettersson ym. 2008, 204; Kouri 2017, 51, 81; Steidl & Brookshire 2019, 1278; Pawelczyk 2021, 569–71.) Tällaisen strategian avulla on lopulta kuitenkin vaikea purkaa naissukupuoleen kohdistuvia ennakkoluuloja, sillä yksittäisten naisten onnistumiset voidaan tulkita yksilön saavutuksiksi ja siten vain poikkeuksiksi normista (Carreiras 2008, 168; Pettersson ym. 2008, 204).

Emmalla ei omien sanojensa mukaan ollut kokemusta kielteisestä kohtelusta asepalveluksessa. Hänkin kuitenkin pyrki välttämään sukupuoleen liittyvän kyseenalaistamisen näyttämällä pärjäävänsä ja haluavansa olla armeijassa.

VK: Mitä sit, jos ei ois pärjänny tai jos ei ois osottanu sitä, että tekee parhaansa ja muuta?

Emma: Sit mä uskon, että siinä ois tullu (4–5 s.) vähättelyä tai semmosta (.) vittuilua ehkä (.) myös. (Mulla) oli semmonen, et sitten voi joutua semmoseks silmätikuksi, jos et sä pärjää (.) sielä. (.) Mut se oli mun ehkä se oma (..) näkemys, et sit sä annat syyn (.) jolleki olla sillee, et no ”ethän sä nyt täällä pärjää, ku sä oot naine” tai ”miks sä oot nyt ees tullu tänne, ku et sä pärjää” ((muuttaa ääntään)). (Nii). Mää ehkä pelkäsin sitä semmosta. (..) Mitä ois saattanu tulla, jos (.) ois olluki sitte se ihan kaikista huonoin.

Aiemmista tutkimuksista poiketen Emma ei kuitenkaan kokenut varsinaista painostusta suoriutua palveluksesta erityisen hyvin. Tätä saattaisi selittää se, että edellä mainituissa tutkimuksissa kyse oli ammattisotilaista, jolloin oletettavasti suoriutumisen vaatimukset olivat vieläkin kovemmat. Emma tunsi näyttämisen tarvetta, koska oli itse hakeutunut palvelukseen ja pelkäsi *pärjäämättömyyden* altistavan sukupuoleen liittyvälle negatiiviselle kommentoinnille. Varusnaisille tuntuikin olevan tärkeää olla joutumatta joukon huonoimman tai hitaimman asemaan.

Tiia: Kyllä sitä vähän (.) ajatteli, että (.) jos on vähä hitaampi taikka tälle ku muut. Tuleeko siinä sitte heti semmonen, että just sitä naista täytyy oottaa. Vai onkse vaan yks porukasta, koska ainahan se joku on viimenen ja joku on hitain. Eikä sitä aina nyt ollu ees viimenen taikka hitain, mutta silti sitä ajatteli, että tuleeks siinä heti sit semmonen, että (.) nainen tu-
naroj taikka näin. Se ois vähä tuntunu ikävältä. (...) (Sillä lailla sitä.) (...) Koitti olla semmonen (.) keskiverto. (Just sen takia.) (...) Jotenki sitä ottaa huomioon, onko sitte muut heti (.) sanomassa (..) se nainen jonka takia sit kaikki viivästyy tai jotain tämmöstä.

Kyseenalaistavilta kommenteilta pyrittiin suojautumaan suoriutumalla vähintään keskinkertaisesti. Taustalla näytti kuitenkin olevan syvempi pelko alisuoriutumisesta, muiden taakkana olemisesta sekä viime kädessä maineen menettämisestä. Eräs haastateltava tiesi naisia, jotka eivät pärjänneet armeijan fyysisestä rasituksesta. Hän kuvaili maineen menetystä luottamuksen menettämisenä, jonka seurauksena muut ryhmän jäsenet pelkäävät, joudutaanko marssilla pysähtelemään tai jakamaan taakkaa. Haastateltavan mukaan kaikille kyllä sallittiin yksittäisiä jaksamattomuuden hetkiä, mutta kerran menetetty maine tuntui varsin lopulliselta.

Kyseinen haastateltava vaikutti huojentuneelta hyvin suoritetusta palveluksesta ja näytti myös tehneen töitä maineensa säilyttämiseksi. Esimerkiksi henkisesti ja fyysisesti raskaassa tilanteessa oli ennen kaikkea pysyttävä toimintakykyisenä ja hoidettava oma tehtävä. Tällainen periksiantamattomuuden ilmapiiri näkyi laajemminkin aineistossa ja ulottui käsityksiin palveluksen suorittamisesta loppuun asti. Ajatus ”maitojunalla” kotiin palaamisesta tuntui mahdottomalta, sillä palvelukseen oli itse hakeuduttu. Se määrittyi luovuttamiseksi, joka olisi vain vahvistanut epäilijöiden ennakkoluulot oikeiksi.

Näihin kokemuksiin saattaa osaltaan vaikuttaa kollektiiviseen armeijatarinaan liittyvä kestämissen eetos, jonka mukaan suomalaisen miehen on kestävä palveluksen raskas arki. Tällaiseen narratiiviin ei kuulu luovuttaminen tai kestäättömyys, jotka koetaan häpeällisiksi. Armeijan kestämissen paineet ulottuvat yhtä lailla, elleivät vielä tiukemmin naisiin, jotka vapaaehtoisina ovat ikään kuin ylimääräisiä ja joiden oletetaan lähtökohtaisesti pärjäävän heikommin. Vaikka loppujen lopuksi aina joku on viimeinen, kuten Tiia huomauttaa, pärjäämällä nainen pystyy tietyllä tapaa oikeutamaan läsnäolonsa armeijassa. (ks. Laukkanen & Ojajärvi 2016, 238–46.)

8.1.2 Move-leiman välttely ja sairaana palveleminen

Sotilaskoulutuksessa vallitseva kestämissen eetos nostaa myös sairaaksi ilmoittautumisen kynnystä ja voi johtaa omien rajojen venyttämiseen. Varuskuntasairaalaan lähentemistä saatetaan pitää luovuttamisena ja fyysisenä heikkoutena, jolloin oman maineen suojele voi merkitä sairaana palvelemista. (Ojajärvi 2015, 139–145, 161; Laukkanen & Ojajärvi 2016, 243–44.) Ojajärvi (2015, 149; ks. myös Töllä 2018, 105–10) havaitsi tutkimuksessaan, että varuskuntasairaalan välttely oli yksi naisten keino todistaa fyysisestä kestämisestään.

Linda: Mää olin jotenki tosi (.) tietonen siitä (.) omasta semmosesta heikkouden näyttämisestä sillo alussa. Se oli silleen, että mää kävin kuumeessa marssillaki ja (.) mulla tuli paha migreenikohtaus metässä nii mää vaan kävin oksentamassa johonki ja jatkoin hommaa. En suostunu lopettaa kesken, vaikka ois ollu syytäki, ku en halunnu olla silleen, että (.) on heikko. Ne jätkätki, jotka lopetti kesken, ihan vaikka oikeenki syyn takia. Niistä puhuttiin niin ikävästi. Halusin olla mahdollisimman (.) ns. vahva.

Kaksi haastateltavista kertoi vältelleensä varuskuntasairaalaan hakeutumista. Laukkasen ja Ojajärven (2016, 245) mukaan naiset eivät mielellään jättäydy pois koulutuksesta, sillä he haluavat suoriutua samoin ehdoin kuin miehetkin. Lindan päätös jatkaa harjoitusta kuumeesta tai migreenistä huolimatta on ymmärrettävä, sillä heikkous ja luovuttaminen määrittyvät naisten ominaisuuksiksi (ks. Ojajärvi 2015, 118). Harjoituksesta pois jättäytyminen luo riskin leimautua kestäättömäksi naiseksi (Laukkanen & Ojajärvi 2016, 243; ks. myös Ojajärvi 2015, 149).

Toisaalta varuskuntasairaalan vältteleminen näytti liittyvän myös puheisiin va-lesairastelusta. Itseen tai palvelustovereihin kohdistunut epäily ja paheksunta herättivät pelkoa ”moveksi” leimautumisesta. (vrt. Ojajärvi 2015, 141–42, 149; Laukkanen & Ojajärvi 2016, 244; Tölli 2018, 105.) Epäilevät kommentit saivat kaksi haastateltavaa pelkäämään sairastumisia ja loukkaantumisia jo etukäteen. Sinillä aiemmat kiusaamiskokemukset kasvattivat fyysisen suoriutumisen ja kestämissä paineita:

Sini: Sitä tuli tosi paljon painetta, että täytyy (.) jotenkin yhdessä yössä vetää ihan sika fyysiseksi ja mä siis esim. pelkäsin. Mulla on aika huono vastustuskyky (.) ollu aina välillä. [-] Mää olin koko ajan melkein kipee siinä alussaki. En ny koko ajan, mutta jouduin aina välillä käymään siä hakee vähän jotai yskänlääkettä ja tollasta. Sitte jo rupes oikeesti pelkään. Sen parin kerran jälkeen, ku siitä tuli semmosta vittuilua muilta. Rupes oikeen pelkään sitä, että mä en ((naurahtaa)) halua olla kipee. Mäkin vedin (.) D-vitamiiniöverit ja oksensin seuraavana aamuna vessassa, ku oli (.) liikaa vitamiinia ku pelkäs sitä niin paljon, että (.) ei oo niin hyvä. Siä ois halunnu olla aina ekojen joukossa juoksemassa ja. (.)

Esimerkistä nähdään, millaiset vaikutukset sukupuoleen liittyvällä kielteisellä kohtelulla voi olla. Epärealistiset odotukset saattavat joskus johtaa epätoivoisiin tekoihin, joiden avulla pyritään säilyttämään oma maine. Kuten Ojajärven (2015, 143) tutkimuksessa, myös tässä aineistossa liika sairastelu, valittaminen ja fyysinen heikkous näyttivät olevan maineelle vahingollisia. Oman lisänsä toi vapaaehtoisuus, joka nosti kynnystä antaa periksi tilanteissa, joissa lepo olisi ollut tarpeen. Vaikka palveluksessa pärjääminen ja sitkeys tuntui olevan varusnaisille tärkeää, menestystä tärkeämpää saattoi kuitenkin olla, ettei muiden silmissä leimautunut alisuoriutujaksi ja kestäättömäksi naiseksi. (vrt. Laukkanen & Ojajärvi 2016.)

8.2 Itsensä kovettaminen

Itsensä kovettamisen tarve oli yhteydessä kestämissä eetokseen, jonka mukaan myös palveluksen henkiset paineet on kestättävä (Laukkanen & Ojajärvi 2016, 242). Varusnaisten oli toisinaan kasvatettava itselleen ”kovempi kuori”, mikä näkyi niin heikkou-teen liitettyjen tunteiden piilottamisena (ks. Kouri 2021, 42) kuin sukupuoleen liittyvän kielteisen kohtelun sietämisenä.

8.2.1 Henkinen kestäminen ja heikkouteen liitettyjen tunteiden piilottaminen

Kaksi haastateltavista kertoi henkisen kestämisen paineista. Ne näkyivät erityisesti pyrkimyksinä piilottaa henkistä uupumusta tilanteissa, joissa myös fyysinen jaksaminen oli koetuksella. Näin ollen henkinen ja fyysinen kestäminen kytkeytyivät läheisesti toisiinsa (Laukkanen & Ojajärvi 2016, 242).

Linda: Siellä tuntu, että ihan sama mikä sukupuoli oli, semmosta herkkyyttä ja vaikka tunteiden näyttämistä piettiin heikkoutena. (..) Mää muistan yhenki keissin meillä oli joku (.) hiihtomarssi ja ylitettiin järvee. Se oli ihan loskassa, et ne ei luistanu ne sukset yhtään vaan se imas aina sen suksen, ku tälleen polkasit sen. Se oli tosi rankkaa ja oli ihan hapoilla. Siinä oli niin poikki, ku meillä oli ollu harjotuski siinä. Mua itketti. Ku mä olin niin poikki, mut mä aattelin et mä en kehtaa itkee. (..) Et se korostaa vaan sitä, et "no niin" naiset ei kestä täällä. Mun mielestä toi oli vielä p-kauella [alokasjaksolla]. (.) Siinä vaiheessa jotenki uskaltanu näyttää niit negatiivisii tunteit niin paljon ku sit myöhemmin, ku oli tuttu ja pieni porukka. Mut siinä alussa, ku (mä) olin isommalla porukalla mä aattelin: "En kyllä kehtaa näyttää yhtään, että itkettää. Nyt vaan puren hammasta ja meen." Mä katoin ympärille, ni takana kaks jatkää itkee. ((naurahtaa)) Ninni sit siinäki mä tajusin, et no niin ihan turhaan taas mietin. Mutta sit mä mietin sitäki, et jos mä oisin itkeny, ni sit varmaan siitä ois kuitenkin nostettu isompi haloo ku niistä jatkistä. (..) Sen niinku tiedosti kyllä koko ajan. Että on semmone. (.) Erillaine. (...)

Kourin (2021, 41–42) mukaan armeijassa on perinteisesti ollut vain vähän tilaa heikkouteen liitetyille tunteille. Taistelutilanteessa sotilaan on pysyttävä toimintakykyisenä, jolloin esimerkiksi surulle ei ole jäänyt sijaa. Naisille tällaisten tunteiden piilottaminen näyttää kuitenkin olevan erityisen tärkeää, sillä kuten edellisessä luvussa havaittiin, naisia pidetään lähtökohtaisesti heikkoina ja tunteellisina. (mts.) Kontrolloimalla heikkouteen liitettyjä tunteita sotilasnaiset pyrkivät siis välttämään stereotyyppioihin perustuvaa kyseenalaistamista (ks. Kouri 2021, 42; Pawelczyk 2021, 567), mikä voidaan havaita yllä olevasta katkelmastakin.

Vaikka Linda tuo esiin, että herkkyys määrittyi sukupuolesta riippumatta heikkoudeksi, hän arvelee, että etenkin nainen olisi itkiessään suurennuslasin alla. Tämä vastaa Kourin (2021, 42) tulkintaa siitä, että armeijan tunnesäännöt saattavat olla erilaiset sukupuolesta riippuen: heikkouteen liitettyjen tunteiden ilmaiseminen vaikuttaa olevan sallittua miehille, jotka muutoin vastaavat armeijan ihanteita. Seuraavassa Heidi kuvailee naispuolisen palvelustoverinsa pyrkimystä säilyttää kasvonsa sen jälkeen, kun tämä ei näyttänyt kestävän palveluksen henkistä ja fyysistä räsitystä:

Heidi: Se [varuskunnassa] hirveesti naisten tuvassa (..) Piti jotain roolia. Että: "Mää kyl vähän gonahin¹⁵ sielä." ((muuttaa ääntä)) Ku se oli oikeesti itkeny koko ajan.

Heidi ei selvästikään usko palvelustoverinsa selitykseen kiinnostuksen lopahtamisesta. Ojajärvi (2015, 143) esittää, että varusmiehen maineen kannalta voi joskus olla

¹⁵ Inttislangissa "gonahtamisella" tarkoitetaan perinpohjaista kyllästymistä palvelukseen. Se näkyy esimerkiksi motivaation heikkenemisenä ja piittaamattomuutena palvelustehtäviä ja armeijan normistoa kohtaan. Ks. esim. <https://urbanisanakirja.com/word/gona-gonahtaa/>.

kunniallisempaa vedota valesairauteen kuin myöntää, ettei jaksakaan. Koska heikkous ja luovuttaminen ovat ristiriidassa kestämissä eetoskseen kanssa, satunnainen motivaation puute vaikuttaa olevan lievempi mainehaitta kuin fyysinen tai henkinen heikkous. Heidn palvelustoverin väite pienestä ”gonahtamisesta” voidaankin siten tulkita yritykseksi piilottaa häpeällisenä pidetyt heikkouden osoitukset sekä turvata oma maine ainakin naisten keskuudessa. (ks. Ojajärvi 2015, 143–45; 161; Laukkanen & Ojajärvi 2016, 238–39.) Ottaen huomioon naisten vapaaehtoisuuteen liittyvät motivaatio-odotukset tällainenkaan strategia ei silti vaikuta kaikkein ihanteellisimmalta.

8.2.2 Sietämisen ja joukkoon mukautumisen paineet

Aiemmin on tullut ilmi, että useissa sotilasorganisaatioissa on vallinnut vaikenemisen kulttuuri, jossa naisten kielteiset kokemukset on ohitettu, ja heidän on odotettu sietävän sukupuoleen liittyvää kielteistä kohtelua (mm. Pettersson ym. 2008, 203, 206; Leinonen ym. 2012, 157; Alvinus & Holmberg 2019, 1262–64; Bonnes 2020, 1661–65). Tässä yhteydessä on mainittava, että suurin osa haastateltavista muisti Puolustusvoimien virallisen linjauksen *nollatoleranssista* epäasiallista käytöstä kohtaan sekä sen, että heitä oli kehotettu ilmoittamaan kielteisestä kohtelusta henkilökunnalle. Useampi haastateltava oli myös ilmoittanut kokemuksistaan ja ne oli yleensä käsitelty asianmukaisesti. Tästäkin huolimatta jotkut haastateltavat näyttivät kokeneen painetta sietää kielteistä kohtelua tekemättä siitä ”numeroa”.

Sini: Ei yritetä, että noita kommentteja yritettäis saada loppumaan. Vaan mielummin, että naiset kasvattaa kovemman kuoren itselleen ja kestää niitä kommentteja. (...) (Tossa) ei oo mitään järkee. Must tuntuu et se on vähän se yleinen asenne, että jos meet sinne (.) äijien pelikentälle niin sun täytyy (.) kunnioittaa ja olla kuin äijä ((loppuosa möreällä äänellä)).

Sinin mukaan ilmapiiri oli sellainen, että naisten oli vain kestettävä tiettyjä asioita. Myös oman tuvan naiset olivat sitä mieltä, että armeijaan tullessaan naisella täytyy olla ”kova kuori”. Hänen mukaansa oppituntien puheet yhteishengestä eivät siirtyneet käytäntöön, eikä asian edistämiseksi tehty konkreettisia toimia. Puolustusvoimien virallisen linjan kanssa eniten ristiriidassa oli kuitenkin Sinin kertomus siitä, että naisten valintatilaisuudessa palvelukseen hakeutuvia naisia oli kehotettu ottamaan ikävät kommentit ”toisesta korvasta sisään ja toisesta ulos”. Eräs toinen haastateltava taas kertoi naisille suunnatusta infotilaisuudesta (ks. Ojajärvi 2015, 120), johon hänen naispuoliset varusjohtajansa olivat osallistuneet ja josta oli sen rajuuden vuoksi luovuttu. Edellisen saapumiserän naisille oli tilaisuudessa sanottu, että he tulevat kohtaamaan syrjintää ja se olisi hyväksyttävä, koska he olivat itse armeijaan hakeutuneet.

Näissä esimerkeissä sukupuoleen liittyvä kielteinen kohtelu näyttäytyy tietyllä tapaa naisten palvelukseen kuuluvana asiana (vrt. Leinonen ym. 2012, 157). Sinin kommentti ”äijien pelikentästä” onkin kuvaava. Se ilmentää käsitystä siitä, että naiset ovat tulleet miesten maailmaan, hegemonisen maskuliinisuuden instituutioon, joten

heidän olisi oltava valmiit hyväksymään maskuliinisen kulttuurin pelisäännöt (vrt. Pettersson ym. 2008, 208; Ojajarvi 2015, 119; Bjerke & Ronnes 2017, 18). Jälleen vapaaehtoisuus tuntuu tuovan mukanaan vaatimuksen kestää, oli sitten kyse kielteisestä kohtelusta. Yksi haastateltavista totesikin, että armeija teki hänestä paksunahkaiseman, eikä kaikki mennyt enää ihon alle samalla tavalla kuin ennen palvelusta (vrt. Bonnes 2020, 1668). Vaikka ei itse ajattelisikaan näin, tällainen mielikuva voi estää kielteisestä kohtelusta ilmoittamisen:

Tiia: Mul on vähän semmonen (.) pelko, et jos tuosta [sikavihosta] tekis jonku kysymyksen tai-i kysyis sitä, mites tämmönen. Lähtis niin sanotusti viemää eteenpäin tota asiaa. Siihe varmaa (.) helposti sit tulis vaan: "Mitäs lähet? Se nyt on täällä toi henki. Jos ei tota kestä, ni ei kannata varmaan sit tulla tänne. Eikä tänne oo kukaan pakottanu tulemaan."

Tiian pelko siitä, että asiasta ilmoittaminen saisi negatiivisen vastaanoton tai aiheuttaisi syyllistämistä, näyttää olevan tyypillinen syy, miksi sotilasnaiset eivät halua puuttua esimerkiksi häirintään (Leinonen ym. 2012, 157; Gill & Febraro 2013, 277–78; Bonnes 2020, 1662). Tässä häirintä ei ollut edes kohdistunut haastateltavaan ja henkilökunta oli suhtautunut tehtyihin ilmoituksiin vakavasti. Huolestuttavaa on, että eräs toinen haastateltava kertoi ajatelleensa ystävänsä kanssa pääsevän helpommalla, jos he jättävät ilmoittamatta kielteisestä kohtelusta henkilökunnalle¹⁶. Aaltosen (2009, 374) mukaan vaikenemisen taustalla saattaa olla kokemus, että aiheesta puhuminen hankaloittaa tilannetta entisestään, kun taas vaikeneminen auttaa unohtamaan asian.

Saaralle kävi niin, että kielteisestä kohtelusta ilmoittaminen vahvisti kahtiajakoa naisten ja tiettyjen miespuolisten vertaisten välillä. Vaikka jälkeinpäin Saara oli tyytyväinen, että hän oli kertonut asiasta henkilökunnalle, palveluksessa ollessaan kertominen kadutti häntä ja hän koki, että hänen olisi vain pitänyt kestää kielteinen kohtelu. Ilmoittamisen jälkeen epäasiallisesti käyttäytyneet varusmiehet vähättelivät tapahtunutta ja kyseenalaistivat, miksi asia oli pitänyt viedä eteenpäin. Tämä tukee useiden tutkimusten tuloksia siitä, että sukupuolisesta häirinnästä ilmoittaminen voi aiheuttaa sotilasnaiselle kielteisiä seurauksia vertaisryhmässään (mm. Gill & Febraro 2013, 277; Bayard de Volo & Hall 2015, 881–82; Kouri 2018, 16; Bonnes 2020, 1663).

Saara: Varsinki just sen jälkeen, ku me käytiin keskustelemas tosta sen kapteenin kanssa. Sen jälkee tuli vähä semmonen, et (.) tietyt näistä vertaisist, ei kaikki tietenkään mut tietyt ketä. Teki sitä (..) kosketteluaki esimerkiks. Just heiltä tuli sitä kommenttii, että (..) just et "tytöt ei kestä vitsiä" tai-i (..) huumoria tai (..) läpäheitto.

Miespuolisten vertaisten mielestä seksuaalinen häirintä ja muu sukupuoleen liittyvä kielteinen kohtelu oli vain huumoria, jota naiset eivät ymmärtäneet. Epäasialli-

¹⁶ Tapaukset tulivat lopulta henkilökunnan tietoon osana laajempaa esitutkintaa. Huolestuttavaa on, että nämä naiset eivät pitäneet omia kokemuksiaan tarpeeksi merkittävinä, että olisivat ilmoittaneet niistä itsenäisinä tapauksinaan.

seen käytökseen puuttuminen saattaa leimata sotilasnaisen herkkänahkaiseksi ja huumorintajuttomaksi (esim. Ojajärvi 2015, 119; Bjerke & Rones 2017, 14–16). Vitsiin ve-toaminen on myös keino välttää vastuun ottamista omasta käytöksestä (Paju 2011, 184; Alvinus & Holmberg 2019, 1263).

Toisaalta läpänheittoon mukaan meneminen voi olla naisten keino sopeutua va-rusmiesjoukkoon. Eräs haastateltava kertoi osallistuneensa läpänheittoon, nauraneen mukana ja naljailleen takaisin korostaakseen sitä, että kuului porukkaan. Hän sanoi kokeneensa sen parhaaksi keinoksi tilanteeseen, eikä halunnut olla ronskin huumorin suhteen liian tosikkokaan. Tämä vastaa nuorisotutkija Petri Pajun (2011, 179–80; ks. myös Bjerke & Rones 2017, 15–16) kuvausta läpänsieto-oletuksesta: Pajun mukaan läppään voi vastata samalla mitalla, mutta verbaalista väkivaltaa on velvollisuus kes-tää tai olla kestävinään, sillä muuten voi saada tosikon maineen. Varusnaiselle tämä saattaisi edelleen merkitä uskottavuuden heikkenemistä (Ojajärvi 2015, 119).

Itsensä kovettaminen liittyi henkiseen kestämiseen, jossa pyrittiin välttämään herkkyyden näyttämistä. Varusnaiset saattavat kokea paineita piilottaa henkistä uu-pumusta tai sietää sukupuoleen liittyvää kielteistä kohtelua välttääkseen stereotyyppiä käsityksiä, joiden mukaan naiset eivät kestä armeijassa. Henkisen uupumuksen piilottaminen yhdistyi fyysisesti raskaisiin hetkiin, joten henkisen kestäminen paineita voidaan pitää jatkumona fyysisen kestäminen paineille (vrt. Laukkanen & Ojajärvi 2016). Aiemmistä tutkimuksista poiketen tässä aineistossa ei näyttänyt kuitenkaan olevan vahvaa vaikenemisen ja sietämisen kulttuuria. Tätä saattaa selittää ainakin osittain se, että viime vuosien #metoo-ilmion myötä ongelma on alettu tiedostaa yhä paremmin ja epäasialliseen käytökseen on kannustettu puuttumaan. Silti muutamat haastateltavista olivat kokeneet painostusta sietää kielteistä kohtelua tai pitivät muu-ten parempana kielteiseen kohteluun mukautumista. Asiaan puuttumalla varusnai-nen joutuu ottamaan riskin, että kohtaa vähättelyä, syyllistämistä tai muuta negatiivista kohtelua (vrt. esim. Leinonen ym. 2012, 157–58).

8.3 Sukupuoliroolien kanssa tasapainoilu

Sukupuolen läsnäoloon ja ilmaisuun liittyvä kerronta oli aineistossa vaihtelevaa. Kaksi haastateltavista koki, että sukupuoliset erot olivat jossain määrin läsnä palve-luksessa, kun taas kahden muun haastateltavan mukaan sukupuolella ei oikeastaan ollut merkitystä läheisten palvelustovereiden seurassa. Sotilasnaisiin liittyvässä tutki-muksessa on tullut esiin, että sotilasyhteisöön integroituminen saattaa edellyttää nai-silta maskuliinisten sotilasihanteiden omaksumista ja jopa naisen hyväksymistä jouk-koon ”yhtenä jätkistä”. Samalla naisilta odotetaan myös tietynlaista feminiinisyyttä. (mm. Ojajärvi 2015, 120; King 2016, 126–27; Kouri 2018, 11–12; Pawelczyk 2021, 564.)

8.3.1 Armeijassa voi olla "oma itsensä", mutta...

Yli puolet haastateltavista tunsu pystyneensä olemaan oma itsensä palveluksessa eikä ainakaan tietoisesti pyrkinyt muuttamaan käyttäytymistään. Eräs haastateltava kertoi ajatelleensa ennen palvelusta, ettei ollut tarpeeksi "mies", mutta päätyi siihen, että asiat voi hoitaa hyvin myös omalla tyyllillä. Osa haastateltavista vaikutti suhtautuvan varsin kriittisesti sotilasnaisen positioon "yhtenä jätkistä" – sellaista ei kannattanut olettaa eikä sellaiseen kannattanut pyrkiä (vrt. Kouri 2018, 14)¹⁷.

Silti jotkut haastateltavista nostivat esiin seikkoja, joilla erottauduttiin muista naisista ja perinteisestä feminiinisyydestä. Ensinnäkin kaksi haastateltavista kuvaili olevansa maskuliinisia olemukseltaan ja kahdella oli aina ollut miespuolisia ystäviä, mikä tuntui helpottaneen armeijamaailmaan sopeutumista. Haastateltavat rakensivat tällä tavoin kuvaa itsestään "ei-tyypillisinä naisina". (vrt. Kouri 2018, 17–18.) Seuraavassa Niina toistaa ajatuksen siitä, että armeijaan hakeutuvat tietynlaiset naiset:

Niina: Armeijassa käy kaikenlaiset naiset. Ne naiset, jotka siel on, kyl mä uskon, et kaikil on aika samanlainen asenne siellä. (.) Luultavasti omaksuu sen toiminnan siellä ja (.) elää tai on omia itsejään siellä. (.) Siel ei just oo niit, jotka pelkää kuraa tai hämähäkkei välttämät ihan hirveen paljoo. Mummiest ne jätkät senki o silleen. Jos siel just olis niit, jotka on sillee "hyi hämähäkki" tai "hyi kuraa" – että en tule. Ne jätkät viel vierastais sitä enemmän. Jollon neki olis viel enemmän sillee "okei, nyt toi ulos täst mejän porukasta". Sit ku on se asenne, et (.) mennää pää edellä tekee kaikkia. Mennää siihe heijä (.) tai yhtä lailla tehään niit kaikkii juttui, mitä ne jätkät tekee. Niin ne näkee sen viel enemmän siihen ryhmäänkuuluvuutena. Ei oo erotellu sillee, et "no mä en voi tehdä tota, ku olen nainen". Mut se ei oo mitenkää ollu sillee, et okei mäki pystyn nostaan yhtä paljon ku sää, koska (.) tahdon olla yhtä vahva kuin sinä. Ei kyl siin on kans niit omii rajoi kuunnellu.

Niina erottaa armeijassa olevat naiset avuttomista ja "prinsessamaisista" naisista, jotka vetoavat sukupuoleensa esteenä ryhtyä toimeen. Tällaiset naiset konstruoidaan *toisiksi* – he ovat niitä, jotka harjoittavat perinteisiä feminiinisyyksiä, ja niitä jotka eivät sovellu armeijaan (vrt. Kouri 2018, 17–18). Muista naisista erottautuminen voidaan tulkita yritykseksi irtautua sukupuoleen liittyvistä stereotyyppisistä käsityksistä (vrt. Carreiras 2008, 173), kuten naiseuteen liitetyistä luovuttamisen ja heikkouden oletuksista (ks. esim. Ojajärvi 2015, 118). Toisaalta katkelman lopusta käy ilmi, että naiselta ei silti odoteta mieheksi muuttumista, vaan oman jaksamisen rajat on ainakin tässä tapauksessa saanut osoittaa (vrt. mt., 120).

Edelleen sukupuolistereotyyppioista irtautuminen näkyi aineistossa myös tietoisempänä feminiinisten piirteiden häivyttämisenä (vrt. esim. Kouri 2018, 16; Pawelczyk 2021, 564). Eräs haastateltava kertoi olleensa palveluksen loppupuolella yksi pojista eikä enää se nainen, joka ei armeijaan kuulunut. Hänen mukaansa miesten seura

¹⁷ Eräs haastateltava koki jätkäksi kutsumisen loukkaavana, sillä se korosti poikkeavuutta verrattuna muihin naisiin. Toinen taas ajatteli, että maskuliinisten piirteiden omaksuminen oli roolin ottamista: matalan äänen pakottaminen ja seisominen kädet lanteilla näyttäytyi esittämisenä ja liiallisena yrityksenä sulautua miesporukkaan. Vrt. esim. King 2016, 127 – *masculine mannerisms*.

muutti omaa käyttäytymistä, eikä hän ollut samanlainen kuin naisten seurassa. Aiempien tutkimusten mukaan sotilasnaiset saattavat omaksua maskuliinisena pidettyjä esiintymistapoja sekä esimerkiksi vältellä laittautumista, sillä se vähentää joukosta erottumista ja saattaa helpottaa ystäväystymistä miesten kanssa (mm. Ojajärvi 2015, 120; King 2016, 127; Kouri 2018, 16; Steidl & Brookshire 2019, 1277).

Linda: Tuntu et nättejä tyttöjä. Niin niistä (.) ne jäi paljo enemmän ulkopuolelle. Jotkuthan laitto kulmat ja ripset värjäytti, ku meni sinne ja (.) tarkkaan laitto hiukset, mutku mä ite olin vähän semmonen, että emmä sitä mun ulkonäköö korostanu. Ja ehkä sit se ku ne ei päässy somessakaan seuraamaan. Ne ei tienny kuka se siviiliminä. Mää olin lähempänä (niitä) ehkä ulkonäöllisestiki. (.) En korostanu sitä puolta itestäni. Sen mää kyllä tiedostin, että en halua, että (..) oon jotenki tosi feminiinine. Sit ihan vaikka puhuminenki. Jos puhuteli jotain skapparii [henkilökuntaa], nii sitte sitä koitti mahdollisimman (.) selkeesti ja ytimekkäästi sanoa. (..) Ei halunnu olla kikatteleva höpöttelijä. Koen, että se ois katottu huonolla. (..) Pitää olla jotenki (.) Tuntuu, että sillon ku ne puhu naisista huonoa (.) haluttiin, että nainen on faktapohjanen ja järkevä. (.) Ei saa olla liian tunteellinen ja semmonen. Kyllä selkeesti sitä puolta näytti enemmän.

Sitaatin lopussa Linda luettelee, millaista käyttäytymistä asepalvelusta suorittavilta naisilta odotetaan. Ojajärven (2015, 124) mukaan naisten on toisinaan erottauduttava sukupuolestaan ollakseen uskottavia. Naiseus ja naisellisiksi mielletyt piirteet, kuten kikattelu, höpöttäminen tai liika tunteellisuus, eivät sovi perinteiseen käsitykseen sotilaasta (vrt. esim. Bayard de Volo & Hall 2015, 874). Aiemmin on havaittu, että sotilasnaiset kohdataan usein sukupuolensa mieluummin kuin ammattinsa edustajina (Pawelczyk 2021, 564), jolloin naiseus voi olla ristiriidassa ammatillisen uskottavuuden kanssa (Kouri 2018, 16). Jokinen (2000, 218) esittääkin, että nainen voi joutua omaksuma hegemonisen maskuliinisuuden asenteet, arvot ja käytöstavat, mikäli hän haluaa tavallisesti miesten hallussa olevaa valtaa. Varusnaisten uskottava esitys näyttääkin toisinaan edellyttävän maskuliinisina pidettyjä esiintymistapoja, kuten sitaattissa mainittua ytimekäästä ja faktapohjaista ilmaisutyyliä.

8.3.2 Hillitty käytös

Feminiinisistä piirteistä erottautumisen ohella toinen sukupuolen ilmaisuun liittyvä selviytymiskeino näytti olevan hillitty käytös. Ojajärvi esittää väitöskirjassaan, että naisten on yhdistettävä varusmieheyteen oikeanlaisena pidetty hillitty naisellisuus. Tällä hän viittaa muun muassa odotuksiin ylläpitää naisellista ulkonäköä sekä huolehtia muista. (ks. Ojajärvi 2015, 120–121; ks. myös Kouri 2018, 18–19.) Näitä piirteitä ei esiintynyt aineistossani, mutta perinteistä feminiinisyyttä edustava hillitty käyttäytyminen tuli esille yhdessä haastattelussa. Tiia kertoi pyrkinensä olemaan etenkin palveluksen alkuvaiheessa näkymätön ja joukkoon hukkuva hahmo. Erityisen käyttäytymisestä tekee se, että hän kertoi sen olleen osittain itsesuojelua.

Tiia: Koin että pystyin oleen aika oma itteni. Siinä kaikessa (...) tavallaan ujoudessakin. (...) [- -] siitä huolimatta (..) koitti olla (.) jotenki ajatteli et mahdollisimman vähän vaivaks tai sillä lailla. (..) Ehkä se oli välillä vähän perusteetontaki se semmonen oma (.) varovaisuus sitte kaikessa. (.) Kyä sitä ehkä vähän pelkäs, joutuuko sitä tikun nokkaan sitte (.) jostain asioista niin koitti pitää semmosta hyvin matalaa profiilia. (..) Sitku vähän kuuli tai näki, miten ((mhh)) joilleki vähän (...) sanotaanko näkyvämmille persoonille, ketkä ehkä ei pelännykään näitä konflikteja hakea. Koitti vähän välttää semmosta. Koska huomasi, että (..) naisen ei tarte ehkä paljookaan (...) tehdä tai sanoa jotai aika (.) huomiota herättävää ku se voi joutuu semmoseen (.) myrskyn silmää. Sitä koitti välttää sit kyllä. Enkä nyt oo muutenkaan ehkä ihmisenä kauheen (..) uskaltava taikka räiskyvä taikka näkyvä. Mutta siellä sitä (.) jotenki ajatteli, et on parempi olla tosi (.) hillitty. Vielä hillitympi ku onkaa.

Tiian kommentti paljastaa naisille sopivan käytöksen reunaehdot, jossa perinteisten sukupuoliroolien rikkomisesta näyttää seuraavan rangaistus (Sue 2010, 173; Aaltonen 2009, 253). Aaltonen pohtii väitöskirjassaan koulupoikien syitä huoritella tyttöjä. Hänen mukaansa nimittely ei liity tyttöjen seksuaalikäyttäytymiseen vaan se on poikien keino kontrolloida tyttöjä, jotka eivät käyttäydy heitä kohtaan kiltisti. Poikien puheessa eroteltiin yhtäältä ”hirveät” tytöt, jotka olivat äänekkäitä ja näkyviä, ja toisaalta hiljaiset ja säyseät tytöt, jotka edustivat perinteistä käsitystä naisista. (Aaltonen 2009, 252–53.) Edelleen, siinä missä jämäkkä ja konflikteja pelkäämätön mies saa arvostusta työyhteisössä, vastaavalla tavalla käyttäytyvä nainen määrityy helposti vihaiseksi ja narttumaiseksi (*bitchy*) (Sue 2010, 163, 173; King 2016, 124). Tämä osoittaa naisten ja miesten käytökselle olemassa olevat kaksoisstandardit.

Mikäli varusnainen sitten halusi puuttua kielteiseen kohteluun, siihenkin näytti olevan omat sääntönsä. Eräs haastateltavista piti yhtenä selviytymiskeinoistaan sitä, että hän ei kiihtynyt ja puuttui heti asiattomana pitämäänsä käytökseen. Tilanteessa ei kuitenkaan saanut antaa tunteille valtaa: ei ollut sopivaa riidellä tai näyttää, että itketti, sillä se altisti pahan puhumiselle. Hänestä oli tärkeää pitää puoliaan, sillä arkuus ei välttämättä olisi parantanut naisen asemaa varusmiesjoukossa. Toisin kuin Tiian kohdalla, tämä haastateltava näytti selvästi turvautuneen pikemmin hegemonisen maskuliinisuuden käytösideaaleihin – tunteiden hillitseminen ja suorapuheisuus liitetään ominaisuuksina miehiin (ks. esim. Jokinen 2000, 217; Carreiras 2008, 173). Kiihtymyksen ja herkkyyden ilmaiseminen olisi vain vahvistanut stereotypiaa naisista heikkoina, tunteellisina ja irrationaalisina (vrt. Sue 2010, 163–64).

Sekä perinteisistä feminiinisyyksistä irtautuminen että perinteiseen feminiinisyteen liittyvä hillitty käytös voidaan tulkita sukupuoliroolien kanssa tasapainoiluksi. Varusnaiset eivät pyrkineet yksiselitteisesti vain omaksumaan hegemonisen maskuliinisuuden käytösihanteita vaan pikemminkin välttämään naiseuteen liitettyjä negatiivisia stereotyyppioita. (vrt. Ojajärvi 2015, 120–24, ks. myös Bayard de Volo & Hall 2015, 878.) Kuten Laukkasen ja Ojajärven (2016, 247–48) tutkimuksessa ja päinvastoin kuin esimerkiksi Kourin (2018, 18–19; ks. myös Ojajärvi 2015, 118–24) tutkimuksessa, aineistossa ei kuitenkaan tullut ilmi pyrkimyksiä tukeutua selvästi naistyypillisinä pidettyihin piirteisiin, kuten ulkonäöstä tai muista ihmisistä huolehtimiseen.

8.4 Ennaltaehkäisevät keinot

Muutama haastateltavista kertoi tavoista, joilla he olivat ennakoineet kielteisen kohtelun tilanteita lähinnä ennen palvelukseen hakeutumista. Ensinnäkin eräs haastateltavista kertoi hakeneensa tarkoituksella isompaan varuskuntaan, jossa oli oletettavasti paljon muitakin varusnaisia. Hän ei halunnut olla sukupuolensa takia ainokaisasemassa, jottei olisi joutunut silmätikuksi tai erilleen muusta joukosta.

Häirinnän ja kiusaamisen osalta yksi haastateltavista oli ennen palvelusta miettinyt, miten toimisi missäkin tilanteessa. Edelleen, kuten Bonnesin (2020, 1663–64) tutkimuksessa, myös tässä aineistossa eräs seksuaalista häirintää kokenut haastateltava alkoi vältellä ahdistelijaansa tapahtuneen jälkeen. Oman käytöksen muuttaminen, kuten tekijän välttely, voi Bonnesin mukaan vaikuttaa toimivalta strategialta tilanteessa, jossa häirinnästä ei uskalleta tehdä virallista ilmoitusta (mts.). Aineistoni tapauksessa välttely ei silti ollut ainoa vastaus häirintään vaan asiasta oli kerrottu myös kantahenkilökunnalle. Ennakointi näkyi niin ikään valmistautumisena kertausharjoituksiin:

Heidi: Oon just ite hiihtäny sitä varten. Ihan vaan sen takia, no toki haluan vähän tuntu-
maa. Vaikka se ei varmasti oo mitenkään yhtä rankka, ku armeijassa ollu. (.) Mutta silti. (.)
Koska mä en halua sitä tilannetta, että minä hiastelisin siellä. Tai että mun takia joutus
(muut). Se on jotenki niin semmonen. (..) Emmä tiä. Arvovaltakysymys. Mä koen, et se
liittyy kans siihen naiseuteen. Koska naisena on aina kuitenkin. (.) Tahtomattaankin (.) Jo-
tenki silleen (..) korostuu. (..) Emmä tiä, oisko se niin paha, jos ois mies. Mut, ehkä se, jos
on nainen. [- -] Mut kyllä se silti on semmonen, että haluaa (.) pitää sen maineen. Ja olla
luotettava. Koska sitte, jos menettää tavallaan sen maineen ja sä et pärjääkään.

Laukkasen ja Ojajärven (2016, 237–39) mukaan fyysinen valmistautuminen ennen palveluksen alkamista oli keskeinen keskustelunaihe varusnaisten blogeissa. Kirjoituksissa naiset olivat huolissaan fyysisestä kestävydestään eivätkä uskoneet pärjäävänsä ilman erillistä kuntokuuria. Kestämättömyyttä pidettiin epäonnistumisena, joka olisi aiheuttanut pettymystä ja häpeää. (mts.) Poikkeuksellisen edellä olevasta katkelmasta tekee se, että valmistautuminen koskee kertausharjoituksia. Kestämisen paineet eivät näytä hellittäneen palveluksen suorittamisen myötä vaan pelko pärjäämättömyydestä näyttää varjostavan Heidin osallistumista kertausharjoituksiin. Taus-
talla saattaa myös olla pyrkimys suojella asepalveluksessa saavutettua hyvää asemaa, jolloin kestävämyys näyttäytyisi suurempana kolauksena Heidin maineelle.

Vaikka ennaltaehkäiseviä keinoja oli aineistossa vain muutamia, ne kertovat siitä, että varusnaiset ovat tietoisia heihin kohdistuvista ennakkoluuloista ja kielteisestä kohtelusta jo palvelukseen hakeutuessaan. Jälleen naiset ottavat vastuun heihin kohdistuvasta kielteisestä kohtelusta ja pyrkivät ehkäisemään sitä omalla toiminnallaan. Yksilölliset selviytymisstrategiat, joissa naiset mukautuvat ja varovat, eivät kuitenkaan muuta maskuliinisuuden hegemonista asemaa armeijakulttuurissa, jolloin naisten täytyy osoittaa oma arvonsa yhä uudelleen. (vrt. Bonnes 2020, 1665.)

9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena on ollut selvittää varusnaisten kokemuksia ja tulkintoja sukupuoleen perustuvasta kielteisestä kohtelusta asepalveluksessa. Sukupuoleen perustuvan kielteisen kohtelun määrittelin sukupuoleen liittyväksi kiusaamiseksi, syrjinnäksi, häirinnäksi tai mikroaggressioksi, joka tuntuu kohteestaan epämiellyttävältä, epäasialliselta tai epäoikeudenmukaiselta. Tutkimus ammentaa sosiaalisen konstruktionismin tutkimusperinteestä, jossa yksilölliset kokemukset, niille annetut tulkinnat ja merkitykset nähdään sosiaalisessa vuorovaikutuksessa rakentuneina, näkökulmaisina ja tilannesidonnaisina. Aineistona on vapaaehtoisen asepalveluksen suorittaneilta naisilta kerätyt haastattelut, joita analysoin teoriaohjaavan sisälönanalyysin keinoin.

9.1 Varusnaisten sukupuoleen liittyvät kielteisen kohtelun kokemukset, niiden tulkinta ja selviytymiskeinot

Tarkastelin aluksi, millaisia sukupuoleen liittyviä kielteisen kohtelun kokemuksia varusnaisilla on palveluksessa. Löysin aineistosta neljänlaisia kokemuksia. Varusnaiset olivat ensinnäkin kokeneet ulkopuolisuuden korostamista, jolla viestittiin siitä, että naiset ovat erilaisia eivätkä kuulu joukkoon. Eroa konstruointiin suhteessa sukupuoleen, fyysiseen tilaan sekä hierarkkiseen asemaan. Lisäksi heihin kohdistui kyseenalaistamista, jossa naisten motiivit, osaaminen, fyysinen kunto ja sairaslevon tarve asettuivat epäilysten kohteeksi. Kyseenalaistamisen taustalla näyttivät olevan paitsi sukupuoleen osin myös naisten vapaaehtoisuuteen liittyvät ennakkoluulot. Epäilyistä huolimatta naisilta odotettiin kuitenkin myös korkeaa motivaatiota ja hyvää suorittamista. Siinä missä naissukupuoli herätti epäilyksiä vaikkapa naisten fyysistä kuntoa ja osaamista kohtaan, omaehtoinen hakeutuminen palvelukseen lisäsi odotuksia ja

paineita pärjätä palveluksessa mahdollisimman hyvin. Lopulta varusnaisiin kohdistui myös monenlaista sukupuolista ja seksuaalista häirintää, jotka ilmensivät naisvihamielisiä asenteita ja asettivat naiset toisella tapaa marginaaliin.

Toisekseen analysoin tulkintoja, joita varusnaiset tekevät sukupuoleen liittyvistä kielteisen kohtelun kokemuksista. Paikansin aineistosta neljä erilaista tulkintatapaa. Varusnaiset tekivät sekä hyväntahtoisia tulkintoja, joissa tilanteita ei pidetty selvästi epäasiallisina tai sukupuolesta johtuvina, että kriittisiä tulkintoja, joissa kokemukset tulkittiin yksiselitteisemmin kielteisiksi ja sukupuolesta aiheutuviksi. Kaikki tulkinnat eivät kuitenkaan jakautuneet yhtä selvärajaisesti. Ristiriitaisissa tulkinnoissa tekoja pidettiin kriittisen tulkinnan tavoin kielteisinä ja sukupuolesta johtuvina, mutta niihin sisältyi vastaavaa tekojen pehmentämistä tai selittämistä kuin hyväntahtoisiin tulkintoihin. Lisäksi varusnaiset tekivät epäröiviä tulkintoja, joissa tulkinta oli varovaista ja joissa ei suoraan otettu kantaa tapahtumien luonteeseen.

Kolmanneksi tarkastelin varusnaisten selviytymiskeinoja eli sitä, miten tieto ja kokemukset sukupuoleen liittyvästä kielteisestä kohtelusta ohjaa heidän käyttäytymistään. Ensimmäinen selviytymiskeinoista oli suorituskeskeisyys, joka esiintyi pärjäämisenä ja periksiantamattomuutena. Suorituskeskeisyydellä pyrittiin vastaamaan niin naisiin kohdistuviin suorituspaineesiin kuin epäilyihinkin. Toisena selviytymiskeinona voidaan pitää itsensä kovettamista, mikä ilmeni yhtäältä herkkyyden piilottamisena, toisaalta paineina sietää sukupuoleen liittyvää kielteistä kohtelua. Sekä suorittaminen että itsensä kovettaminen näyttivät liittyvän siihen, ettei varusnainen esiintyisi muiden silmissä fyysisesti tai henkisesti heikkona. Kolmas selviytymiskeinoista oli sukupuoliroolien kanssa tasapainoilu, mikä tarkoitti ennen kaikkea naiseuteen liitettyjen negatiivisten stereotyyppien välttämistä. Se ilmeni joko perinteisistä feminiinisistä piirteistä erottautumisena taikka naisille perinteisesti soveliaana pidettynä hiltittynä käytöksenä. Neljänneksi varusnaisilla oli ennaltaehkäiseviä selviytymiskeinoja, joiden avulla he pyrkivät ennakoimaan kielteistä kohtelua yleensä jo ennen palvelusta. Toisin sanottuna naiset ottivat vastuun heihin mahdollisesti kohdistuvasta kielteisestä kohtelusta. Viime kädessä selviytymiskeinoissa tuntui olevan paljolti kyse siitä, että varusnaiset yrittivät irtautua heihin liitetyistä negatiivisista stereotyyppioista.

9.2 Tulosten tulkinta

Varusnaisten kokemuksissa sukupuolen mukainen ainokaisasema kietoutui ristiriitaisellakin tavalla naisten erityiseen positioon vapaaehtoisina palveluksen suorittajina. Laukkanen ja Ojajarvi (2016, 240) kuvaavat ilmiötä kaksoisjännitteen käsitteellä: muista poiketen naiset ovat itse valinneet asepalveluksen ja he edustavat maskuliinissa ympäristössä aina myös sukupuoltaan. Vakiintuneet sukupuolikäsitykset sekä

armeijan perinteinen luonne hegemonisen maskuliinisuuden instituutiona miehisine ideaaleineen ja käytäntöineen näyttävät vaikeuttavan naisten sopeutumista sotilasorganisaatioon. Tämä ilmeni aineistossa erityisesti tavasta, jolla niin miehet kuin naiset itsekkin erottautuivat naisista ja naistyypillisinä pidetyistä asioista. Naiset merkittiin tällä tavoin erilaisiksi ja sotilaskontekstissa poikkeaviksi. (vrt. esim. Kronsell 2005; Bayard de Volo & Hall 2015; myös esim. Dorrance Hall & Gettings 2020.)

Armeija ”miehisyyden” alueena ja naisten asema marginaalissa tuli esille paitsi ulkopuolisuuden ja eristämisen kokemuksissa myös esimerkiksi epäilyissä naisten fyysisestä jaksamisesta ja motiiveista hakeutua palvelukseen. Se että naiselta ylipäättään kysytään syytä palvelukseen hakeutumiselle, erottaa hänet joukosta ja osoittaa miehen luonnollisena pidetyn paikan armeijassa (Ojajärvi 2015, 117). Lisäksi fyysisen ja henkisen kestämyyden liittäminen nimenomaan naissukupuoleen vahvistaa käsitystä naisista heikompana sukupuolena ja lisää naisten paineita osoittaa ennakkoluulot vääriksi (ks. esim. Laukkanen & Ojajärvi 2016; 234–47; Pawelczyk 2021, 561–71).

Muun muassa pärjäämisen osoittamisen, varuskuntasairaalan välttelyn ja henkisen kestämissä tilanteissa näkyivät hegemonisen maskuliinisuuden ihanteet kovuudesta, fyysisestä kestämisestä ja tunteiden hallinnasta samaan aikaan, kun feminiinisinä pidetyt piirteet näyttäytyivät vähemmän arvostettuina (vrt. Bayard de Volo & Hall 2015, 874; Kouri 2018, 14–18). Tämä ilmeni yhtä lailla tavasta, jolla jotkut varusnaiset pyrkivät erottautumaan perinteisistä feminiinisyyksistä ja muista naisista, oli kyse sitten esiintymisestä epätyypillisenä naisena tai sellaisten naisten jättämisestä porukan ulkopuolelle, jotka eivät suoriutuneet yhtä hyvin kuin he itse (vrt. Carreiras 2008, 173; Kouri 2018, 16–18). Edelleen paine etäännyä naiseuteen liitetyistä kielteisistä stereotyyppioista miehiseen yhteisöön kiinnittymiseksi näkyi myös sellaisissa kielteisen kohtelun tulkinnoissa (ja selviytymiskeinoissa), joissa varusnaiset toivat esille, että he eivät olleet niitä, jotka loukkaantuivat tai olivat tosikkoja (vrt. Bonnes 2020, 1666).

Samaten sukupuolisen ja seksuaalisen häirinnän teot voidaan tulkita naisten ulossulkemisen keinoksi, sillä se korostaa sukupuolieroa, maskuliinista hegemoniaa ja naisen roolia miehisen halun kohteena (esim. Jokinen 2000, 143, 224; Bonnes 2020, 1665). Naisen kulttuurisesti alisteinen asema suhteessa mieheen tuli näkyväksi erityisesti tilanteissa, joissa varusnainen oli varusmiestä ylempiarvoinen. Naispuolisten varusjohtajien auktoriteetin mitätöiminen tai hierarkiassa korkeammalla olevan naisen seksuaalinen häirintä korvasivat sotilasarvoon perustuvan hierarkian sukupuolihierarkialla, joka korostaa miesten sukupuolista ylivaltaa naisista (ks. Bayard de Volo & Hall 2015, 875).

Aiempien tutkimusten tavoin varusnaisten kokemuksia muokkasi olennaisesti myös palveluksen vapaaehtoisuus, joka näytti edelleen vahvistavan naisten ja miesten välistä vastakkainasettelua (ks. Leinonen ym. 2012, 24; Ojajärvi 2015, 119; Laukkanen

& Ojajärvi 2016; Kouri 2017, 53). Ulkoapäin tulevien motivaation, aktiivisuuden ja pärjäämisen odotusten ohella osa varusnaisista tuntui sisäistäneen käsityksen siitä, että omaehtoisesti palvelukseen hakeutunut ei saisi osoittaa heikkoutta (vrt. Laukkanen & Ojajärvi 2016, 246). Toisaalta kielteisen kohtelun kriittisissä tulkinnoissa tehtiin näkyväksi vapaaehtoisuuteen liittyvä kaksinaismoralismi, eikä sukupuolen mukaan jakautuneita erilaisia odotuksia oltu valmiita hyväksymään.

Silti kestämissä paineet näyttivät joissain tapauksissa ulottuvan jopa sukupuoleen liittyvään kielteiseen kohteluun – koska palvelukseen oli itse hakeuduttu, olisi leikki vain kestettävä (ks. Pettersson ym. 2008, 208; Bjerke & Rones 2017, 18). Kiinnostavaa on, että tällainen painostus saattoi tulla paitsi varusmiehiltä myös muilta naisilta. Taustalla saattaa kenties olla sukupuoleen liittyvän kielteisen kohtelun pitäminen jonkinlaisena kokeena, jonka sietäminen osoittaa luonteen kovuutta (Bonnes 2020, 1667–68). Joka tapauksessa vapaaehtoisuus näytti konstruoivan monia varusnaisten kokemuksia jopa siinä määrin, että eräs haastateltava koki sen leimana, joka kantaa vielä palveluksen päätyttyäkin. Osa haastateltavista tuntuikin toivovan, että naisten vapaaehtoisuutta ei kielteisessä eikä myönteisessäkään mielessä korostettaisi niin paljon, sillä he halusivat tulla nähdyiksi palveluksen suorittajina siinä missä muutkin.

9.3 Lopuksi

Keräämäni haastatteluaineisto oli runsas ja monipuolinen. Niinpä pystyin tässä työssä paneutumaan vain osaan aineistossa sivutuista aihepiireistä sekä nostamaan esiin tiettyjä näkökulmia sukupuoleen liittyvästä kielteisestä kohtelusta asepalveluksessa. Moni huomionarvoinen seikka jäi kuitenkin rajallisen tilan vuoksi tämän tutkimuksen kysymyksenasettelun ulkopuolelle, minkä lisäksi olisin voinut harkita tarkemmin joitain tutkimuksellisia valintojani.

On ensinnäkin todettava, että vaikka olen keskittynyt työssäni kielteisiin kokemuksiin, haastateltavilla oli paljon positiivisia kokemuksia palveluksesta ja palvelusta pidettiin kokonaisuudessaan hyvin myönteisenä. Sukupuoleen liittyvä kielteinen kohtelu sekä sen vaikutukset varusnaisten käyttäytymiseen näyttävät edelleen olevan osa naisten palveluskokemusta, mutta se antaa vain yhden näkökulman aiheeseen. Siksi jatkossa olisikin tärkeä tutkia myös sukupuoleen liittyviä myönteisiä kokemuksia sekä sitä, millaisia muutoksia naisten kasvava määrä asepalveluksessa mahdollisesti aiheuttaa eri sukupuolten välisille suhteille. Esimerkiksi eräässä haastattelussa tuli esille, että naisten korkea motivaatio ja positiivinen asenne palvelusta kohtaan kohotti myös joidenkin varusmiesten mukaan koko joukkueen ilmapiiriä (vrt. Tallberg & Rahikka 2021, 20).

Olen pyrkinyt työssäni korostamaan kielteisen kohtelun tulkintojen kontekstuaalisuutta, kerrostuneisuutta ja vuorovaikutteisuutta. Tämän tutkimuksen aineisto ja analyysi eivät antaneet myöden tuoda selvästi esille tulkinnan eri tasoja niin, että niistä olisi pystynyt erottamaan palveluksenaikaiset käsitykset palveluksen jälkeen muodostuneista käsityksistä. Nämä tasot limittyivät haastateltavien kertomuksissa. On myös mahdollista, että tiettyjä tilanteita oli palveluksen päätyttyä helpompi tarkastella kriittisemmin, minkä lisäksi #metoo-ilmion jälkeisessä ajassa ihmiset ovat kenties yleisemminkin herkempiä havaitsemaan itseen ja muihin kohdistuvaa epäasiallista käytöstä. Siksi jatkossa olisi kiinnostavaa vertailla, miten palveluksen loppuun asti suorittaneiden kokemukset ja tulkinnat mahdollisesti eroavat palveluksensa keskeyttäneiden sekä palvelustaan parhaillaan suorittavien kokemuksista ja tulkinnoista.

Edelleen aineiston yhtenäisyyden kannalta olisi ollut hyvä täsmentää heti aluksi, että etsin haastateltavia, joilla oli omakohtaisia kokemuksia sukupuoleen perustuvasta epäasiallisesta kohtelusta palveluksessa. Toisaalta se, että kaikilla haastateltavilla ei ollut selkeitä itseen kohdistuneita kielteisiä kokemuksia vahvasti ajatusta siitä, että varusnaisiin kohdistuvat negatiiviset stereotypiat ja mahdollinen sukupuolesta aiheutuva kielteinen kohtelu voi vaikuttaa heidän käyttäytymiseensä. Tämä kävi ilmi siitä, millä tavoin he näyttivät peilaavan omaa tilannettaan suhteessa naisiin kohdistuviin kielteisiin käsityksiin sekä muiden varusnaisten kielteisiin kokemuksiin.

Voidaan kuitenkin kritisoida sitä, antaako puhe selviytymiskeinoista turhan intentionaalisen mielikuvan kielteisen kohtelun vaikutuksista varusnaisten käyttäytymiseen. Ei ole varmaa, kuinka moni haastateltavista palveluksessa ollessaan tietoisesti ajatteli kehittävänsä selviytymiskeinoja ja mukauttavansa käytöstään suhteessa kielteiseen kohteluun. Taustalla vaikutti olevan ennemminkin implisiittinen painostus tai pelko kielteisestä kohtelusta, joka jollain tapaa ohjasi naisten olemista ja toimimista palveluksessa (vrt. Pawelczyk 2021, 572). Toisaalta joitain näistä tilanteista kyllä kuvailtiin jälkepäin haastatteluhetkellä selviytymiskeinona, itsesuojeluna tai tiedostettuna käytöksenä, mikä osaltaan puoltaa ajatusta selviytymiskeinoista.

Alun perin tarkoituksenani oli vielä analysoida sukupuoleen liittyvän kielteisen kohtelun tulkintojen ohella sille annettuja selityksiä eli sitä, miksi varusnaiset uskoivat kielteistä kohtelua tapahtuvan. Aineistossa ei ollut lopulta riittävästi evidenssiä tutkimuskysymykseen vastaamiseksi, mutta sitä olisi kiinnostavaa tutkia jatkossa. Tähän liittyen aineistosta oli havaittavissa muun muassa sellaisia selityksiä, joissa sukupuoleen kohdistuva kielteinen kohtelu nostettiin esiin väistämättömänä ja kaikkialla tapahtuvana asiana. Tutkimuskysymys on kiinnostava, sillä se saattaisi paljastaa paitsi armeijaan liittyviä tekijöitä myös yleisemmin yhteiskunnassamme vallitsevia käsityksiä siitä, millaista käytöstä ja vastuuta eri sukupuolilta odotamme.

Jatkossa kannattaisi myös tutkia, millaisia käytäntöjä eri yksiköillä on ylipäänsä kielteiseen kohteluun puuttumiseksi sekä sen ennaltaehkäisemiseksi. Tässä aineistossa eri yksiköiden käytännöt näyttivät vaihtelevan merkittävästi. Aineistosta kävi ilmi, että epäasiallista käytöstä koskevat oppitunnit ja reaktiivinen asennoituminen tapauksiin eivät ole yksinään riittäviä keinoja ehkäistä palveluksessa tapahtuvaa kielteistä kohtelua. Lisäksi se, millaiset asiat viedään esitutkintaan, miten hanakasti tilanteisiin puututaan ja millaisia rangaistuksia niistä saadaan, tuntui riippuvan paljon henkilökunnasta. Aineistossa oli tapaus, jota ei ehditty selvittää ennen haastateltavan palveluksen päättymistä. Haastatteluhetkellä puoli vuotta palveluksen päätyttyä asiasta ei ollut vielä kuulunut mitään ja haastateltava olisi halunnut tietää, miten asia oli ratkennut. Tällaiset tekijät voivat vaikuttaa suoraan Puolustusvoimien maineeseen ja siihen, kuinka kykenevä sen ajatellaan olevan puuttumaan erilaisiin epäkohtiin.

Lisäksi henkilökunnan asiaton kielenkäyttö sekä tapa, jolla he puhuvat epäasiallisesta käytöksestä voi vaikuttaa siihen, miten herkästi tällaisista tapauksista heille ilmoitetaan ja millainen kokemus asiasta jää ilmoittajalle. Esimerkiksi eräs haastateltava olisi toivonut henkilökunnalta selkeämpää vahvistusta siitä, että ilmoittaminen oli tärkeää ja oikein. Sen sijaan parilla muulla haastateltavalla oli myönteisiä kokemuksia siitä, että etenkin yksiköiden naispuoliset kouluttajat olivat rohkaisseet keskustelemaan mielen päällä olevista asioista ja saattaneet tuoda omiakin kokemuksiaan esille. Toiselle haastateltavista tällä oli erityisen suuri merkitys, sillä keskustelun seurauksena yksikössä tehtiin sellaisia uudelleenjärjestelyjä, jotka ottivat huomioon hänen yksilöllisen tilanteensa. Siksi tulisikin tutkia, miten palvelukseen voitaisiin sisällyttää lisää matalan kynnyksen keinoja kielteisen kohtelun vähentämiseksi ja ennaltaehkäisemiseksi. Kuitenkaan tapa, jolla esimerkiksi sukupuoleen liittyvästä kielteisestä kohtelusta keskustellaan perusyksiköissä, ei saa olla syyllistävä tai ainoastaan naisilta naisille välittyvä vaan sen tulisi olla koko henkilökuntaa ja kaikkia palvelusta suorittavia yhteisesti koskeva asia. Tällaiseen jatkotutkimukseen voisikin sopia toimintatutkimuksellinen ote, jolla pyrittäisiin etsimään yhdessä perusyksiköiden kouluttajien sekä palvelusta suorittavien kanssa ratkaisuja.

Kielteisen kohtelun kokemuksia olisi tarpeen tutkia myös sukupuolen kanssa risteävien tekijöiden osalta sekä muidenkin ryhmien kuin naisten osalta. Suomessa Leinonen (2018) kollegoineen ovat aiemmin tutkineet intersektionaalisella otteella naisten ja miesten eriarvoisen kohtelun syitä asepalveluksen koulutustoiminnassa. Stephanie Bonnes esittää, että perinteisen sosiaalisia asemia, kuten etnisyyttä, yhteiskuntaluokkaa ja sukupuolta, tarkastelevan intersektionaalisen näkökulman ohella olisi tutkittava sotilaskontekstille ominaisten tekijöiden, kuten sotilasarvon, vaikutusta seksuaalisen häirinnän kokemisen riskiin. Esimerkiksi sotilasnaisten kokeman seksuaalisen häirinnän on todettu olevan yhteydessä koulutushaaran tai -yksikön

kulttuuriin, johtamistapaan ja sukupuoliyhteyksiin (Bonnes 2021, 7–8.) Vaikka aineistossani ei vapaaehtoisuutta lukuun ottamatta näkynyt selkeitä sukupuolen kanssa risteäviä tekijöitä, aineistossa oli viitteitä siitä, että esimerkiksi seksuaalinen suuntautuminen, palvelusaika sekä edellä mainitut palvelusyksikköön liittyvät eroavaisuudet vaikuttavat sukupuoleen liittyviin kielteisen kohtelun kokemuksiin.

On edelleen huomattava, että vastaavanlaisia kokemuksia voi olla varusmiehilläkin. Aineistossa tuli ilmi, että muun muassa aseetonta palvelusta suorittaneeseen varusmieheen oli kohdistunut kielteistä kohtelua. Lisäksi eräs haastateltava kertoi, että miesten kesken saattoi esiintyä seksuaaliseksi häirinnäksi luokiteltavia tekoja, kuten seksuaalissävyytteistä herjaa ja takapuolelle läpsimistä. Leinosen ym. (2017, 43) kyselytutkimuksessa sukupuolisesta häirinnästä jätti ilmoittamatta 44 % varusmiehistä, joista 11 % jätti ilmoittamatta kokemuksistaan siksi, ettei uskonut tulevansa otetuksi vakavasti. Miesten kokema sukupuolinen ja seksuaalinen häirintä lienee vielä vaietumpi ja vähemmän tutkittu aihepiiri.

Lopulta vaikka olen työssäni kiinnittänyt huomiota varusnaisten ja -miesten väliseen vastakkainasetteluun, on huomattava, että moni haastateltavistani oli solminut hyviä ystävyys-suhteita varusmiesten kanssa. Miespuoliset palvelustoverit saattoivat myös tukea ja kannustaa haastateltavia ilmoittamaan esimerkiksi sukupuoleen liittyvästä kielteisestä kohtelusta henkilökunnalle. Palvelusta suorittavien naisten sekä naispuolisten ammattisotilaiden määrän kasvaessa tullaan toivottavasti näkemään yhä enemmän sukupuolirajat ylittävää yhteistyötä, keskinäistä kunnioitusta sekä feminiinisinä pidettyjen ominaisuuksien suurempaa arvostusta (ks. esim. Duncanson 2015, 241–43; Kouri 2018, 2021).

LÄHTEET

- Aaltio, Iiris ja Anu Puusa 2020. "Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon?" Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*, toim. Anu Puusa ja Pauli Juuti, 177–188. Helsinki: Gaudeamus.
- Aaltonen, Sanna. 2009. *Tytöt, pojat ja sukupuoli häirintä*. 2. painos. Väitöskirja, Helsingin yliopisto. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki: Gaudeamus. <http://urn.fi/URN:ISBN:951-570-690-4>.
- Aho, Anna Liisa ja Eija Paavilainen. 2017. "Kriisitilanteessa olevien ihmisten haastattelu." Teoksessa *Tutkimushaastattelun käsikirja*, toim. Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander ja Johanna Ruusuvuori, 336–356. Tampere: Vastapaino.
- Alasuutari, Pertti. 2001. *Johdatus yhteiskuntatutkimukseen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Alvinus, Aida ja Arita Holmberg. 2019. "Silence-breaking butterfly effect: Resistance towards the military within #MeToo." *Gender, Work and Organization* 26 (9): 1255–1270. <https://doi.org/10.1111/gwao.12349>.
- Bayard de Volo, Lorraine ja Lynn K. Hall. 2015. "'I Wish All the Ladies Were Holes in the Road': The US Air Force Academy and the Gendered Continuum of Violence." *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 40 (4): 865–889. <https://doi.org/10.1086/680328>.
- Berdahl, Jennifer L. 2007. "The Sexual Harassment of Uppity Women." *Journal of Applied Psychology* 92 (2): 425–437. <https://dx.doi.org/10.1037/0021-9010.92.2.425>.
- Bjerke, Thea A. ja Nina Ronés. 2017. "The Fine Line between Funny and Offensive Humour in a Total Institution: An Ethnographic Study of Joking Relationships among Army Soldiers." *Res Militaris* 7 (2). <https://resmilitaris.net/index.php/2019/06/01/id1026991/>.
- Bonnes, Stephanie. 2020. "Service-Women's Responses to Sexual Harassment: The Importance of Identity Work and Masculinity in a Gendered Organization." *Violence Against Women* 26 (12–13): 1656–1680. <http://dx.doi.org/10.1177/1077801219873433>.
- Bonnes, Stephanie. 2021. "An Intersectional Approach to Military Sexual Violence." *Sociology Compass* 15 (12). <https://doi.org/10.1111/soc4.12939>.
- Burr, Vivien. 2003. *Social Constructionism*. 2. painos. Lontoo: Routledge.
- Carreiras, Helena. 2008. "From Loyalty to Dissent: How Military Women Respond to Integration Dilemmas." Teoksessa *Women in the Military and in Armed Conflict*, toim. Helena Carreiras ja Gerhard Kümmel, 161–182. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Dorrance Hall, Elizabeth ja Patricia E. Gettings. 2020. "'Who is this little girl they hired to work here?': Women's experiences of marginalizing communication in male-dominated workplaces." *Communication Monographs* 87 (4): 484–505. <https://doi.org/10.1080/03637751.2020.1758736>.
- Duncanson, Claire. 2015. "Hegemonic Masculinity and the Possibility of Change in Gender Relations." *Men and Masculinities* 18(2): 231–248. <https://doi.org/10.1177/1097184X15584912>.

- Enloe, Cynthia. 1986. *Nainen – taakse poistu! Naisten elämän militarisointi*. Suom. Eila Palviainen. Alkuperäisteos julkaistu 1983. Jyväskylä: Gummerus.
- Estrada, Armando X. ja Anders W. Berggren. 2009. "Sexual Harassment and its Impact for Women Officers and Cadets in the Swedish Armed Forces." *Military Psychology* 21 (2): 162–185. <https://doi.org/10.1080/08995600902768727>.
- Fingerroos, Outi ja Riina Haanpää. 2006. "Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä." Teoksessa *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä*, toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen, 25–48. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Gartner, Rachel E. ja Paul R. Sterzing. 2016. "Gender Microaggressions as a Gateway to Sexual Harassment and Sexual Assault: Expanding the Conceptualization of Youth Sexual Violence." *Affilia* 31 (4): 491–503. <https://doi.org/10.1177/0886109916654732>.
- Gartner, Rachel. E. 2021. "A New Gender Microaggressions Taxonomy for Undergraduate Women on College Campuses: A Qualitative Examination." *Violence Against Women* 27 (14): 2768–2790. <https://doi.org/10.1177/1077801220978804>.
- Gill, Ritu ja Angela R. Febraro. 2013. "Experiences and Perceptions of Sexual Harassment in the Canadian Forces Combat Arms." *Violence Against Women* 19 (2): 269–287. <https://doi.org/10.1177/1077801213478140>.
- Goffman, Erving. 1969. *Minuuden riistäjät: Tutkielma totaalisista laitoksista*. Suom. Auli Tarkka ja Riitta Suominen. Alkuperäisteos julkaistu 1961. Helsinki: Marraskuun liike.
- Grube-Farrell, Beth. 2002. "Women, Work, and Occupational Segregation in the Uniformed Services." *Affilia* 17 (3): 332–353. <https://doi.org/10.1177/1077801202173005>.
- Helsingin Sanomat. 2022. "Latvia aikoo palauttaa pakollisen asevelvollisuuden." Kirjoittaja Venla Kuokkanen. Viimeksi muokattu 6.7.2022. Viitattu 22.3.2023. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000008928433.html>.
- Hyvärinen, Matti. 2017. "Haastattelun maailma." Teoksessa *Tutkimushaastattelun käsikirja*, toim. Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander ja Johanna Ruusuvaara, 11–45. Tampere: Vastapaino.
- Häyrynen, Heli. 2017. *Sotilaita vai seikkailijoita? Varusmiespalveluksen johtajakoulutuksen merkityksiä naisille uran ja johtamisosaamisen kannalta*. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7138-0>.
- Intti.fi. "Yhteismajoituskokeilu jatkuu puolustusvoimissa." Viitattu 24.3.2023. <https://intti.fi/yhteismajoituskokeilu>.
- Jokinen, Arja, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen. 2016. "Diskursiivinen maailma: Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet." Teoksessa *Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*, toim. Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen. [Sivuton e-kirja]. Tampere: Vastapaino. <https://www.ellibslibrary.com/book/9789517685276>.
- Jokinen, Arja. 2016. "Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin." Teoksessa *Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*, toim. Arja Jokinen, Kirsi Juhila

- ja Eero Suoninen. [Sivuton e-kirja]. Tampere: Vastapaino.
<https://www.ellibslibrary.com/book/9789517685276>.
- Jokinen, Arto, Anders Ahlbäck ja Kirsi Kinnarinen. 2012. "Näkymätön sukupuoli näkyväksi." Teoksessa *Mieskysymys: Miesliike, -työ, -tutkimus ja tasa-arvopolitiikka*, toim. Arto Jokinen, 171–185. Tampere: Tampere University Press.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-8899-3>.
- Jokinen, Arto. 2000. *Panssaroitu maskuliinisuus: Mies, väkivalta ja kulttuuri*. Tampere: Tampere University Press.
- Julkunen, Raija. 2010. *Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit*. Tampere: Vastapaino.
- Juvonen, Tuula, Leena-Maija Rossi ja Tuija Saresma. 2010. "Kuinka sukupuolta voi tutkia?" Teoksessa *Käsikirja sukupuoleen*, toim. Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi ja Tuula Juvonen, 9–17. Tampere: Vastapaino.
- Juvonen, Tuula. 2016. "Irtiottoja sukupuolen luonnollisuudesta." Teoksessa *Sukupuolikysymys*, toim. Marita Husso ja Risto Heiskala, 33–53. Helsinki: Gaudeamus.
- Juvonen, Tuula. 2017. "Sisäpiirihaastattelu." Teoksessa *Tutkimushaastattelun käsikirja*, toim. Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander ja Johanna Ruusuvuori, 398–410. Tampere: Vastapaino.
- King, Anthony. 2016. "The female combat soldier." *European Journal of International Relations* 22 (1): 122–143. <https://doi.org/10.1177%2F1354066115581909>.
- Komiteanmietintö. 9/1993. "Naisten vapaaehtoinen asepalvelus: Naiset ja sotilaallinen maanpuolustus -toimikunnan mietintö." Helsinki: Puolustusministeriö.
- Korvajärvi, Päivi. 2010. "Sukupuolistunut ja sukupuolistava työ." Teoksessa *Käsikirja sukupuoleen*, toim. Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi ja Tuula Juvonen, 183–196. Tampere: Vastapaino.
- Korvajärvi, Päivi. 2016. "Sukupuoliero työssä: numerot ja käytännöt." Teoksessa *Sukupuolikysymys*, toim. Marita Husso ja Risto Heiskala, 142–160. Helsinki: Gaudeamus.
- Kouri, Suvi. 2017. *Miten minusta tuli (nais)sotilas: Naispuolisten upseerien narratiiveja uravalinnasta ja oman paikan löytämisestä sotilasyhteisössä*. Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-201704031871>.
- Kouri, Suvi. 2018. "Upseerinaisten sukupuolen tekemisen tavat." *Sukupuolentutkimus* 31 (2): 9–22. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-201902051417>.
- Kouri, Suvi. 2020. "Naisten asema ja rooli Puolustusvoimissa." Teoksessa *Naiset kriisejä hallitsemassa: Päätöslauselman 1325 kaksi vuosikymmentä*, toim. Anne Mäki-Rahkola, 140–153. Helsinki: WISE. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/74081>.
- Kouri, Suvi. 2021. "Emotional and Aesthetic Labor of Finnish Military Officers." *Nordic Journal of Working Life Studies* 11 (S7): 31–50.
<https://doi.org/10.18291/njwls.128596>.
- Kouri, Suvi. 2022. *Suomalainen upseeri murroksessa*. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9358-0>.

- Kronsell, Annica. 2005. "Gendered Practices in Institutions of Hegemonic Masculinities." *International Feminist Journal of Politics* 7(2): 280–298. <https://doi.org/10.1080/14616740500065170>.
- Lahelma, Elina. 2005. "Finding communalities, making differences, performing masculinities: Reflections of young men on military service." *Gender and Education* 17 (3): 305–317. <https://dx.doi.org/10.1080/09540250500145080>.
- "Laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta." 194/1995. Annettu Helsingissä 17.2.1995. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1995/19950194>.
- "Laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta." 285/2022. Annettu Helsingissä 13.4.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2022/20220285>.
- Laukkanen, Tiia ja Anni Ojajärvi. 2016. "Nainen miesten kuntokoulussa: Naisvarusmiesten blogikirjoituksia palveluksen arjesta, kunnosta ja kestämisestä." Teoksessa *Urheilun takapuoli: Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus liikunnassa ja urheilussa*, toim. Päivi Berg ja Marja Kokkonen, 229–249. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/urheilun_takapuoli_netti.pdf.
- Lehtonen, Jukka. 2015. "Going to the 'Men's School'? Non-heterosexual and trans youth choosing military service in Finland." *NORMA: International Journal for Masculinity Studies* 10 (2): 117–135. <https://doi.org/10.1080/18902138.2015.1050861>.
- Lehtonen, Pipsa Lotta. 2007. *Ennakkoluulo, ylpeys ja arki: Naisten vapaaehtoisen asepalveluksen ja varusnaisten kehystäminen sanomalehdissä 1995–2005*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto. <https://123dok.com/document/y4kxl35q-ennakkoluulo-ylpeys-naisten-vapaaehtoisen-asepalveluksen-varusnaisten-kehystaaminen-sanomalehdissae.html>.
- Leinonen, Minna, Katri Otonkorpi-Lehtoranta ja Risto Nikkanen. 2017. *Naisten ja miesten vuorovaikutus ja osallisuus asepalveluksessa tasa-arvon näkökulmasta*. Tampere: Tampereen yliopisto, Työelämän tutkimuskeskus. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0568-0>.
- Leinonen, Minna, Risto Nikkanen ja Katri Otonkorpi-Lehtoranta. 2012. *Sukupuolten tasa-arvo puolustusvoimissa: Kehittämistarpeiden näkökulma asepalvelusta suorittavien ja henkilöstön kokemuksiin*. Tampere: Tampereen yliopisto, Työelämän tutkimuskeskus. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-8879-5>.
- Leinonen, Minna, Risto Nikkanen ja Katri Otonkorpi-Lehtoranta. 2018. "Naisten ja miesten eriarvoisen kohtelun syyt asepalveluksen koulutustoiminnassa." *Kasvatus: Suomen Kasvatustieteellinen Aikakauskirja* 49 (3): 198–212. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/105299/naisten_ja_miesten_eri_arvoisen_kohtelun_2018.pdf?sequence=1.
- Leskinen, Emily A., Lilia M. Cortina ja Dana B. Kabat. 2011. "Gender Harassment: Broadening Our Understanding of Sex-Based Harassment at Work." *Law and Human Behavior* 35 (1): 25–39. <https://dx.doi.org/10.1007/s10979-010-9241-5>.
- Lindqvist, Minna. 2016. "Heteroseksuaalisen maskuliinisuuden tyyssija": Homo- ja bi-miesten kokemuksia varusmiespalveluksesta. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto. <https://docplayer.fi/23568863-Heteroseksuaalisen->

- maskuliinisuuden-tyyssija-homo-ja-bi-miesten-kokemuksia-varusmiespalveluksesta.html.
- Maavoimien tiedote. 2020. "Naisten vapaaehtoiseen asepalvelukseen hakeneiden määrä kasvussa." Viimeksi muokattu 5.3.2020. Viitattu 4.5.2023. <https://maavoimat.fi/-/naisten-vapaaehtoiseen-asepalvelukseen-hakeneiden-maara-kasvussa>.
- Maavoimien tiedote. 2021. "Ennätysmäärä naisia haki vapaaehtoiseen asepalvelukseen." Viimeksi muokattu 4.3.2021. Viitattu 20.3.2023. <https://maanpuolustuskorkeakoulu.fi/-/1950813/ennatysmaara-naisia-haki-vapaaehtoiseen-asepalvelukseen>.
- Maavoimien tiedote. 2022. "1588 naista haki vapaaehtoiseen asepalvelukseen." Viimeksi muokattu 9.3.2022. Viitattu 20.3.2023. <https://maavoimat.fi/-/1588-naista-haki-vapaaehtoiseen-asepalvelukseen>.
- Maavoimien tiedote. 2023. "1258 naista haki vapaaehtoiseen asepalvelukseen." Viimeksi muokattu 23.1.2023. Viitattu 20.3.2023. <https://puolustusvoimat.fi/-/1950813/1258-naista-haki-vapaaehtoiseen-asepalvelukseen>.
- Mankkinen, Teija. 1995. *Akateemista nuorallatanssia: Sukupuolinen häirintä ja ahdistelu Helsingin yliopistossa*. Helsinki: Helsingin Yliopistopaino.
- Nokkala, Arto. 2013. "Yhteiskunnallisia aineksia suomalaisen asevelvollisuuden tulevaisuuteen." Teoksessa *Asevelvollisuuden tulevaisuus*, toim. Juha Mäkinen, 36–48. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201303202576>.
- Ojajärvi, Anni. 2015. *Terve sotilas! Etnografinen tutkimus varusmiesten terveystajusta sosiaalisena ilmiönä*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto. <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisut/verkkokauppa/verkkojulkaisut/1267-terve-sotilas>.
- Otonkorpi-Lehtoranta, Katri. 2019. "Ääni naisten kokemalle syrjinnälle, kiusaamisella ja häirinnälle armeijassa." *Sukupuolentutkimus* 32 (2): 67–69.
- Paju, Petri. 2011. *Koulua on käytävää: Etnografinen tutkimus koululuokasta sosiaalisena tilana*. Väitöskirja, Joensuu/Itä-Suomen yliopisto. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto. <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisut/verkkokauppa/verkkojulkaisut/1490-koulua-on-kaytava>.
- Pawelczyk, Joanna. 2021. "Unpacking the Complexity of Gender Integration in the U.S. Military Using Discourse Analysis: The Case of Servicewomen's Talk Around Having to Prove Themselves." *Studia Anglica Posnaniensia* 56 (1): 551–577. <https://doi.org/10.2478/stap-2021-0012>.
- Pettersson, Lena, Alma Persson ja Anders W. Berggren. 2008. "Changing Gender Relations: Women Officers' Experiences in the Swedish Armed Forces." *Economic and Industrial Democracy* 29 (2): 192–216. <https://doi.org/10.1177/0143831X07088541>.
- Pietikäinen, Sari ja Anne Mäntynen. 2019. *Uusi kurssi kohti diskurssia*. [Sivuton e-kirja]. Tampere: Vastapaino. <https://www.ellibslibrary.com/book/9789517688253>.

- PTK. 186/1995. "Eduskunnan istuntopöytäkirja." Helsinki: Eduskunta.
<https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiat&docid=he+131/1994>.
- Puolustusministeriö. "Asevelvollisuuden kehittäminen." Viitattu 23.3.2023.
https://www.defmin.fi/ministerion_teemat/asevelvollisuuden_kehittaminen#8eecaf57.
- Puolustusvoimat. "Puolustusvoimat ja Nato." Viitattu 22.3.2023.
<https://puolustusvoimat.fi/nato>.
- Puolustusvoimien blogi. 2022. "Asiallinen käyttäytyminen on kaikkien vastuulla." Kirjoittaja Rami Saari. Viimeksi muokattu 1.7.2022. Viitattu 19.3.2023.
<https://puolustusvoimat.fi/blogi/-/blogs/asiallinen-kayttaytyminen-on-kaikkien-vastuulla-fi-sv->.
- Puusa, Anu ja Pauli Juuti. 2020. "Laadullisen tutkimuksen olemus." Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*, toim. Anu Puusa ja Pauli Juuti, 75–85. Helsinki: Gaudeamus.
- Puusa, Anu. 2020. "Haastattelutyypit ja niiden metodiset ominaisuudet." Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*, toim. Anu Puusa ja Pauli Juuti, 103–117. Helsinki: Gaudeamus.
- Pääesikunta. 2022. "Puolustusvoimien henkilöstötilinpäätös." Helsinki: Puolustusvoimat.
<https://puolustusvoimat.fi/asiointi/aineistot/henkilostotilinpaaatokset>.
- Rones, Nina. 2017. "Gender-Mixed Army Dorm Rooms, 50% Women and All-Female Special Forces Training: How Does Norway's Radical Attempt to Integrate Women in the Military Work?" *Res Militaris* 7 (2).
<https://publications.ffi.no/en/item/asset/dspace:3936/1534457.pdf>.
- Rossi, Leena-Maija. 2010. "Sukupuoli ja seksuaalisuus, erosta eroihin." Teoksessa *Käsikirja sukupuoleen*, toim. Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi ja Tuula Juvonen, 21–38. Tampere: Vastapaino.
- Silvasti, Tiina. 2014. "Sisällönanalyysi." Teoksessa *Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen*, toim. Ilmo Massa, 33–48. Helsinki: Gaudeamus.
- Sipilä, Hannu. 2018. "Häiriö ei ole koko todellisuus." *Sotilasaikakauslehti* 93 (10): 28–29.
- Sotilaan käsikirja. 2022. Helsinki: Puolustusvoimat, Pääesikunta.
<https://puolustusvoimat.fi/asiointi/aineistot/ohjesaannot-ja-oppaat>.
- Steidl, Christina R. ja Aislinn Roxanne Brookshire. 2019. "Just one of the guys until shower time: How symbolic embodiment threatens women's inclusion in the US military." *Gender, Work and Organization* 26 (9): 1271–1288.
<https://doi.org/10.1111/gwao.12320>.
- Sue, Derald Wing. 2010. *Microaggressions in Everyday Life: Race, Gender, and Sexual Orientation*. Hoboken, N.J.: Wiley.
- Sumuvuori, Johanna. 2006. "Siskot harmaissa: Naisten vapaaehtoisen asepalveluksen kehitys Suomessa." Teoksessa *Tahdon asia: Suomalainen maanpuolustus murroksessa*, toim. Sanna Rummakko, 144–159. Sadankomitea. Helsinki: Like.

- Tallberg, Teemu ja Roosa Rahikka. 2021. *Mies- ja naisvarusmiesten yhteismajoituskokeilun seurantatutkimus (TUPA)*. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-3196-7>.
- Tallberg, Teemu. 2012. "Miesten maanpuolustuksesta tasa-arvoiseen turvallisuuteen?" Teoksessa *Mieskysymys: Miesliike, -työ, -tutkimus ja tasa-arvopolitiikka*, toim. Arto Jokinen, 231–236. Tampere: Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-8899-3>.
- Tasa-arvovaltuutettu. 2018. "Tasa-arvovaltuutetun kertomus eduskunnalle." Tasa-arvo julkaisuja. Tampere: Suomen Yliopistopaino. <https://tasa-arvo.fi/julkaisut>.
- Tuomaala, Saara. 2006. "Sukupuolen kokemuksista muistitietohistoriaan." Teoksessa *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä*, toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen, 271–291. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tuomi, Jouni ja Anneli Sarajärvi. 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- Tölli, Kaisa-Maria. 2018. *Häiriö! Nainen intissä*. Jyväskylä: Docendo.
- Ukkonen, Taina. 2000. "Muistitieto tutkimuksen kohteena ja aineistona." *Elore* 7 (2). <https://doi.org/10.30666/elore.78288>.
- Vilkka, Hanna. 2011. *Seksuaalinen häirintä*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- VN. 78/2021. "Valtioneuvoston puolustusselonteko." Helsinki: Valtioneuvoston julkaisuja. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-820-8>.
- VN. 91/2021. "Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen: Parlamentaarisen komitean mietintö." Helsinki: Valtioneuvoston julkaisuja. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-975-5>.
- Yle Uutiset. 2019. "Asevelvollisuudesta ehti jo tulla harvinaisuus Euroopassa, mutta Venäjän uhka on kääntänyt suunnan." Kirjoittaja Juho Takkunen. Viimeksi muokattu 5.3.2019. Viitattu 22.3.2023. <https://yle.fi/a/3-10674134>.
- Yle Uutiset. 2019. "Naisten asevelvollisuus on maailmalla harvinaista – Norjassa asevelvollisista jo joka neljäs on nainen." Kirjoittaja Ahti Kaario. Viimeksi muokattu 8.7.2019. Viitattu 22.3.2023. <https://yle.fi/a/3-10867440>.
- YLPALVO. 2017. *Yleinen palvelusohjesääntö*. Helsinki: Puolustusvoimat, Pääesikunta. <https://puolustusvoimat.fi/asiointi/aineistot/ohjesaannot-ja-opaat>.

LIITTEET

LIITE 1 TEEMAHAASTATTELURUNKO

Palvelusaika:

- Kerro itsestäsi ja palvelusajastasi
 - o **Taustatiedot:** palveluspaikka, -aika, -vuosi, -tehtävä, sotilasarvo, ikä
- Miten päädyit hakeutumaan vapaaehtoisena?
- Millaisena koit palvelusaikasi?
 - o Odotukset ja tavoitteet
 - o Haasteet ja pettymykset
(esim. fyysinen/henkinen jaksaminen, loukkaantumiset, sairastumiset, koulutusvalinnat ja -toiveet, itsensä ylittäminen...)

Sukupuoli ja vapaaehtoisuus:

- Koetko, että sukupuolellasi oli jotain merkitystä palveluksesi kannalta? Tai siihen miten sinuun suhtauduttiin?
 - o Koitko jotain sellaista, minkä arvelet johtuneen sukupuolestasi? (positiivista tai negatiivista)
 - o Kohtasitko ennakkoluuloja sukupuolestasi johtuen?
 - o Entä syrjintää tai kiusaamista? (esim. alentavaa puhetta, halveksuntaa, nimittelyä, ulossulkemista, eriarvoista kohtelua)
- Mikä rooli vapaaehtoisuudella oli mielestäsi suhtautumisessa naisiin?

Ryhmän tuki / sosiaaliset suhteet:

- Millaisessa ryhmässä toimit? (sukupuolijako, tupajärjestelyt jne.)
- Millainen henki ryhmässä oli? Millaista tukea ja kannustusta sait?
- Koitko olevasi osa "porukkaa"?
- Pystyitkö jakamaan huolesi/ongelmasi toisille? Kenelle?

Häirintä ja epäasiallinen kohtelu:

- Keskusteltiin koulutuksessa tai naisten infossa syrjinnästä, kiusaamisesta tai häirinnästä?
- Mitä sinä pidät häirintänä?
 - o Kohdeltiin sinua koskaan palveluksessa tällä tavoin? (esim. tavalla, jota pidit epäasiallisena/epämiellyttävänä/pelottavana/uhkaavana)
 - o Tilanteen herättämät ajatukset, tunteet, kertominen/ilmoittaminen

- o Entä näitkö/kuulitko jonkun toisen joutuneen kohtaamaan epäasiallista kohtelua?
- Olitko varautunut etukäteen siihen, että saattaisit joutua kohtaamaan epäasiallista kohtelua?
- Oletko jälkeenpäin tullut tietoiseksi jostain tapahtumasta, mitä et aiemmin pitänyt epäasiallisena kohteluna? Ovatko tulkintasi muuttuneet?

Lopuksi:

- Arvioi omaa asepalvelustasi kokonaisuudessaan. Voit antaa arvosanan.
- Menisitkö uudelleen?
- Miten naisten integroitumista armeijaan voitaisiin mielestäsi parantaa?
- Suosittelisitko muille naisille? Miksi/miksi et?
- Haluaisitko lisätä jotain? Tuleeko sinulle mieleen jotain muita ajatuksia tai kokemuksia, joista ei ollut vielä puhetta?
- Haluaisitko antaa palautetta haastattelusta

LIITE 2 TUTKIMUSTIEDOTE

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

13.1.2022

TIEDOTE TUTKIMUKSESTA

Tutkimuksen nimi ja rekisterinpitäjä

Pro gradu -tutkielma: Varusnaisten kokemukset sukupuoleen perustuvasta epäasiallisesta kohtelusta

Rekisterinpitäjä: Vera Kuusinen (pro gradu -tutkielman tekijä)

Käsiteltäessä tutkittavien henkilötietoja rekisterinpitäjä on taho, joka on vastuussa tutkittavien henkilötietojen asiallisesta ja lainmukaisesta käsittelystä.

Pyyntö osallistua tutkimukseen

*Sinua pyydetään mukaan tutkimukseen, jonka tavoitteena on tutkia, millaisia kokemuksia vapaaehtoisen asepalveluksen suorittaneilla naisilla on sukupuoleen perustuvasta epäasiallisesta kohtelusta Puolustusvoimissa. Tarkastelussa ovat laajasti palveluksen aikana kielteisiksi koetut kokemukset, kuten sukupuolesta aiheutuva kiusaaminen ja syrjintä sekä sukupuolinen ja seksuaalinen häirintä. Tutkimuksen kohteena ovat tutkittavien omakohtaiset kokemukset ja niille annetut tulkinnat. Kerättyä aineistoa tullaan käyttämään Vera Kuusisen pro gradu -tutkielmassa *Varusnaisten kokemukset sukupuoleen perustuvasta epäasiallisesta kohtelusta*.*

Sinua pyydetään tutkimukseen, koska olet suorittanut naisten vapaaehtoisen asepalveluksen. Tutkimukseen osallistuminen edellyttää, että olet suorittanut **vapaaehtoisen asepalveluksen vuosien 2011–2021 välillä, etkä ole** haastatteluhetkellä **palvelus- tai työsuhteessa Puolustusvoimiin**. Mukaan pyydetään yhteensä 8–12 tutkittavaa naista.

Osallistuvista henkilöistä ei kerätä tietoja muista lähteistä.

Tämä tiedote kuvaa tutkimusta ja siihen osallistumista. Liitteessä on kerrottu henkilötietojen käsittelystä.

Vapaaehtoisuus

Tähän tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Voit kieltäytyä osallistumasta tutkimukseen tai keskeyttää osallistumisesi milloin tahansa. Kieltäytymisestä tai keskeyttämisestä ei aiheudu sinulle kielteisiä seuraamuksia.

Jos haluat osallistua tutkimukseen (haastattelu) voit toimittaa osallistumisuostumuksen sähköpostitse: vera.a.kuusinen@student.jyu.fi

Tutkimuksen kulku

Haastatteluissa tutkitaan haastateltavan omia kokemuksia asepalveluksen ajalta. Haastattelu käsittelee sukupuolen merkitystä asepalveluksessa ja sukupuoleen perustuvia epäasiallisen kohtelun kokemuksia. Haastattelut järjestetään tammikuun 2022 – huhtikuun 2022 välisenä aikana. Haastattelut ovat yksilöhaastatteluja ja kutakin osallistujaa haastatellaan yhden kerran. Jokainen haastattelu kestää arviolta noin 1–2 tuntia. Haastattelut tallennetaan äänitallenteiksi, jotka tutkija litteroi kirjalliseen muotoon. Tämän jälkeen äänitallenteet tuhoataan. Haastatteluun osallistuminen ei vaadi erityistä valmistautumista.

Haastattelut toteutetaan kasvotusten tai etänä. Etähaastattelut toteutetaan käytämällä Jyväskylän yliopiston Zoom-palvelua.

Tutkimuksesta mahdollisesti aiheutuvat haitat ja epämukavuudet

Tutkimuksesta ei aiheudu haittaa tai epämukavuutta. Jos sinulla kuitenkin on kielteisiä kokemuksia ja muistoja palvelusajasta, nämä muistot saattavat aktivoitua.

Tutkimuksen kustannukset

Tutkimukseen osallistumisesta ei makseta palkkiota.

Tutkimustuloksista tiedottaminen ja tutkimustulokset

Tutkimuksesta valmistuu yksi pro gradu -tutkielma, joka julkaistaan Jyväskylän yliopiston julkaisuarkistossa: <https://jyx.jyu.fi/>.

Lisätietojen antajan yhteystiedot

Lisätietoja tutkimuksesta antaa tutkijakeskijä: Vera Kuusinen, maisteriopiskelija, yhteiskuntapolitiikka, Jyväskylän yliopiston humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, vera.a.kuusinen@student.jyu.fi.

LIITE 3 TIETOSUOJAILMOITUS

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

15.1.2022

Kuvaus henkilötietojen käsittelystä tieteellisessä tutkimuksessa (tietosuojailmoitus EU 679/2016)

1. Tutkimuksessa *Varusnaisten kokemukset sukupuoleen perustuvasta epäasiallisesta kohtelusta* käsiteltävät henkilötiedot

Haastatteluiden avulla kerättyjä tietoja käytetään Vera Kuusisen pro gradu -tutkielman *Varusnaisten kokemukset sukupuoleen perustuvasta epäasiallisesta kohtelusta* aineistona. Tutkielman tavoitteena on tuottaa tietoa siitä, millaisia kokemuksia vapaaehtoisen asepalveluksen suorittaneilla naisilla on sukupuoleen perustuvasta epäasiallisesta kohtelusta armeijassa.

Tutkimuksessa Sinusta kerätään seuraavia henkilötietoja: nimi, ikä, puhelinnumero, sähköpostiosoite, palveluspaikka, palvelusaika, palvelusvuosi, palvelustehtävä ja sotilasarvo sekä äänitallenne (Zoom-haastattelussa sisältää myös kuvan) ja haastattelumuistiinpanot.

Tiedote ja tietosuojailmoitus on lähetetty sähköpostin liitetiedostona haastattelupyynnön ja haastattelukutsun mukana.

2. Henkilötietojen käsittelyn oikeudellinen peruste tutkimuksessa/arkistoinnissa

Käsittely on tarpeen tieteellistä tutkimusta varten ja se on oikeasuhtaista sillä tavoiteltuun *yleisen edun mukaiseen tavoitteeseen nähden* (tietosuojalain 4 §:n 3 kohta). Tutkimustulokset ovat julkisesti saatavilla yliopiston julkaisuarkistosta (JYX).

3. Henkilötietojen siirto EU/ETA ulkopuolelle

Tutkimuksessa tietojasi ei siirretä EU/ETA -alueen ulkopuolelle.

4. Henkilötietojen suojaaminen

Henkilötietojen käsittely tässä tutkimuksessa perustuu asianmukaiseen tutkimussuunnitelmaan ja tutkimuksella on vastuuhenkilö. Tutkimuksessa toimitaan niin, etteivät Sinua koskevat tiedot paljastu ulkopuolisille. Sinua ei voida tunnistaa suoraan taikka välillisesti tutkimustuloksista. Osana pro gradu -tutkielmaa voidaan käyttää suoria lainauksia haastattelusta.

5. Tunnistettavuuden poistaminen

Suorat tunnistetiedot poistetaan suojatoimenä aineiston litterointivaiheessa eli tutkittavaa koskeva ääni/kuvatallenne tuhotaan. Myös sähköpostiosoitteet ja/tai puhelinnumerot hävitetään, kun haastattelu on tehty. Aineisto pseudonymisoidaan, jolloin tunnistettavuuteen voidaan palata koodin tai vastaavan tiedon avulla ja aineistoon voidaan yhdistää uusia tietoja. Tutkimustuloksissa ei yksilöidä, minä vuonna, missä joukko-osastossa ja tehtävässä haastattava on asepalveluksen suorittanut. Sen sijaan näitä tietoja voidaan käyttää aineiston yleiseen kuvaamiseen.

6. Tutkimuksessa käsiteltävien henkilötietojen suojaaminen

Äänitallenteet ja litteraatit tallennetaan Jyväskylän yliopiston verkkolevyille (U-asema). Sähköpostiosoitteet ja puhelinnumerot osallistumispyyntöjä ja haastattelukutsuja varten säilytetään tutkijan tietokoneella niin kauan kuin haastattelu on tehty, jonka jälkeen ne poistetaan. Tutkija ei lähetä tutkittaville sähköpostia siten, että muiden tutkimuksiin osallistuvien tiedot näkyisivät vastaanottajakentässä, eikä muutoinkaan toimi niin, että ulkopuolisilla olisi pääsy tutkittavan tietoihin. Tutkija vastaa aineiston hallinnasta sen elinkaaren aikana ja tietojen hävittämisestä tutkimuksen päätyttyä.

Tutkimuksesta on tehty **erillinen tietosuojan vaikutustenarvio**/tietosuojavastaavaa on kuultu vaikutustenarvioinnista

Kyllä Ei, koska tämän tutkimuksen vastuullinen johtaja on tarkastanut, ettei vaikutustenarviointi ole pakollinen.

HENKILÖTIETOJEN KÄSITTELY TUTKIMUKSEN PÄÄTTYMISEN JÄLKEEN

Tutkimusrekisteri hävitetään viimeistään pro gradu -tutkielman valmistuttua (arvio 31.8.2022 mennessä).

Rekisterinpitäjä(t) ja tutkimuksen tekijät

Rekisterinpitäjä, pro gradu -tutkielman suorittaja ja yhteyshenkilö: Vera Kuusinen, maisteriopiskelija, vera.a.kuusinen@student.jyu.fi. Käsiteltäessä tutkittavien henkilötietoja rekisterinpitäjä on taho, joka on vastuussa tutkittavien henkilötietojen asiallisesta ja lainmukaisesta käsittelystä.

Tutkimuksen ohjaaja: Professori Tiina Silvasti, Jyväskylän yliopiston humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, tiina.silvasti@jyu.fi.

Rekisteröidyn oikeudet

Oikeus saada pääsy tietoihin (tietosuojasetuksen 15 artikla)

Sinulla on oikeus saada tieto siitä, käsitelläänkö henkilötietojasi ja mitä henkilötietojasi käsitellään. Voit myös halutessasi pyytää jäljennöksen käsiteltävistä henkilötiedoista.

Oikeus tietojen oikaisemiseen (tietosuoja-asetuksen 16 artikla)

Jos käsiteltävissä henkilötiedoissasi on epätarkkuuksia tai virheitä, sinulla on oikeus pyytää niiden oikaisua tai täydennystä.

Oikeus tietojen poistamiseen (tietosuoja-asetuksen 17 artikla)

Sinulla on oikeus vaatia henkilötietojesi poistamista tietyissä tapauksissa. Oikeutta tietojen poistamiseen ei kuitenkaan ole, jos tietojen poistaminen estää tai vaikeuttaa suuresti käsitte- lyn tarkoituksen toteutumista tieteellisessä tutkimuksessa.

Oikeus käsittelyn rajoittamiseen (tietosuoja-asetuksen 18 artikla)

Sinulla on oikeus henkilötietojesi käsittelyn rajoittamiseen tietyissä tilanteissa kuten, jos kiis- tät henkilötietojesi paikkansapitävyyden.

Vastustamisoikeus (tietosuoja-asetuksen 21 artikla)

Sinulla on oikeus vastustaa henkilötietojesi käsittelyä, jos käsittely perustuu yleiseen etuun tai oikeutettuun etuun. Tällöin yliopisto ei voi käsitellä henkilötietojasi, paitsi jos se voi osoit- taa, että käsittelyyn on olemassa huomattavan tärkeä ja perusteltu syy, joka syrjäyttää oikeu- tesi.

Oikeuksista poikkeaminen

Tässä kuvatuista oikeuksista saatetaan tietyissä yksittäistapauksissa poiketa tietosuoja-ase- tuksessa ja Suomen tietosuojalainsäädetyillä perusteilla siltä osin, kuin oikeudet estävät tie- teellisen tai historiallisen tutkimustarkoituksen tai tilastollisen tarkoituksen saavuttamisen tai vaikeuttavat sitä suuresti. Tarvetta poiketa oikeuksista arvioidaan aina tapauskohtaisesti.

Profilointi ja automatisoitu päätöksenteko

Tutkimuksessa henkilötietojasi ei käytetä automaattiseen päätöksentekoon. Tutkimuksessa henkilötietojen käsittelyn tarkoituksena ei ole henkilökohtaisten ominaisuuksiesi arviointi, ts. profilointi vaan henkilötietojasi ja ominaisuuksia arvioidaan laajemman tieteellisen tutkimuk- sen näkökulmasta.

Rekisteröidyn oikeuksien toteuttaminen

Jos sinulla on kysyttävää rekisteröidyn oikeuksista, voit olla yhteydessä tutkimuksen to- teuttajaan [vera.a.kuusinen\(at\)student.jyu.fi](mailto:vera.a.kuusinen(at)student.jyu.fi).

Sinulla on oikeus tehdä valitus erityisesti vakinaisen asuin- tai työpaikkasi sijainnin mukai- selle valvontaviranomaiselle, mikäli katsot, että henkilötietojen käsittelyssä rikotaan EU:n yleistä tietosuoja-asetusta (EU) 2016/679. Suomessa valvontaviranomainen on tietosuojaval- tuutettu.

Tietosuojavaltuutetun toimiston ajantasaiset yhteystiedot: <https://tietosuoja.fi/etusivu>